

Ladislav Dvonč

TVORENIE TVAROV IMPERATÍVU V SPISOVNEJ SLOVENČINE

DVONČ, L.: Creation of Imperative Forms in the Slovak Literary Language. *Slovenská reč*, 68, 2003, No. 2, pp. 65 – 77. (Bratislava).

The paper presents some remarks on interpretations of imperative forms in the Slovak literary language in works solving this question and in the collective work on this issue – in the publication *Morphology of the Slovak Language*. Author tries to precise and complete prepositions dealing with the creation of these forms.

Tvoreniu tvarov imperatívu a či rozkazovacieho spôsobu v spisovnej slovenčine sa u nás najprv v osobitnej štúdii venoval E. Pauliny (1947). Po ňom sa touto otázkou zaoberal J. Ružička (1962). Najdôkladnejšie je tvorenie imperatívnych tvarov zachytené v *Morfológii slovenského jazyka* (1966). Chceme si bližšie všimnúť tieto práce a podať niektoré novšie poznatky, ku ktorým sme dospeli pri štúdiu tvorenia tvarov imperatívu v spisovnej slovenčine.

Podľa E. Paulinyho 2. osoba jednotného čísla rozkazovacieho spôsobu sloves sa tvorí alebo koncovkovou –*ø*, alebo koncovkovou morférou –*i/j*, ktorá sa pripája k slovesnému koreňu v jeho príznačnej podobe. Koncovková morféma –*ø* (nultá koncovková morféma) sa pripája, keď sa príznačná podoba slovesného koreňa alebo kmeňa končí na konsonant alebo na skupinu konsonantov, ktoré sa v slovenčine môžu vyskytovať na konci slova, napr. *ber-ú – ber*, *pust-ia – pust*, *frč-ia – frč*, *vytrešt-ia – vytrešť* (autor tvary imperatívu uvádza s výkričníkom, my ich tu uvádzame zjednodušene bez výkričníka). Keď sa príznačná podoba slovesného koreňa alebo kmeňa končí na *d/d'*, *t/t'*, *n/n'*, *l/l'*, vtedy sa v 2. osobe sg. imperatívu koreň alebo kmeň končí na *d'*, *t'*, *ň*, *l'*, napr. *ved-ie-m – ved-ú – ved'*, *plet-ie-m – plet-ú – plet'*, *min-ie-m – min-ú – miň*, *kol-e-m – kol-ú – kol'*. Koncovková morféma –*i/j* sa pripája v ostatných prípadoch, to znamená, že –*i* sa pripája, keď sa príznačná podoba slovesného koreňa alebo kmeňa končí na skupinu konsonantov, ktoré sa v slovenčine ne-

vyskytujú na konci slova, napr. *padn-e-m – padn-i, mysl-i-m – mysl-i, udr-ie-m – udr-i, -j* sa pripája, keď sa prízvuková podoba slovesného koreňa alebo kmeňa končí na vokál okrem *i, y*, napr. *vola-j-ú – vola-j, kupuj-ú – kupu-j*. Nepravidelné tvorenie má imperatív sloves *jest', jedia – jedz, vedieť, vedia – vedz, byť, sú, budú – bud', pôjd-e-m – pod'*. Imperatívne tvary pre 1. a 2. os. pl. majú koncové morfémy *-me, -te*, ktoré sa pripájajú k hotovej forme 2. os. sg. imperatívu, napr. *ber – ber-me, ber-te, pust' – pust'-me, pust'-te, rozumej – rozumej-me, rozumej-te, pi – pi-me, pi-te, jedz – jedz-me, jedz-te*. Autor konštatuje, že týmto tvorením sa odlišuje imperatív od všetkých ostatných slovesných i menných tvarov, ktoré sa tvoria flektívne, čiže jednou koncovkovou morférou sa vyjadrujú všetky jazykové kategórie, ktoré sa v danom jazykovom tvare vyskytujú. Ukazuje to na tvare *priateľ'-om*, kde sa koncovkovou morférou *-om* vyjadrujú kategórie čísla, rodu i pádu, kým v tvare *padn-i-te* koncovková morféma *-te* vyjadruje len kategóriu čísla a osoby, kategória imperatívu je vyjadrená morférou *-i*. Toto tvorenie je podľa neho aglutinačné, t. j. každá kategória sa vyjadruje osobitnou koncovkovou morférou. Treba ešte uviesť, že E. Pauliny odmietol formuláciu „ťažko vysloviteľná skupina spoluhlások“, s ktorou sa predtým pracovalo pri výklade tvorenia tvarov imperatívu, a nahradil ju formuláciou „skupina spoluhlások, ktorá sa v slovenčine nevyskytuje na konci slova“. Táto formulácia je vecne správnejšia a oprávnenejšia a odvtedy sa s ňou bežne pracuje v slovenskej jazykovede aj pri výklade jazykových javov (napr. Š. Peciar a ďalší autori).

Štúdia E. Paulinyho bola priekopnícka a veľmi podnetná nielen novým pohľadom na tvorenie tvarov imperatívu v spisovnej slovenčine (tu nadviazal na spracovanie tvorenia imperatívu, ktoré podal vo svojej publikácii *Nárečie zátopych osád na hornej Orave* z r. 1947), ale aj novým pohľadom na tvorenie ďalších slovesných tvarov. Využil pritom poznatky, ku ktorým dospeli ruskí jazykovedci N. S. Trubeckoj (čo autor uvádza) a R. Jakobson (čo pripomenul J. Ružička). K výkladom E. Paulinyho možno uviesť niektoré poznámky, ktoré chápeme ako podnety na ďalšie zamýšľanie sa nad otázkou tvorenia tvarov imperatívu v spisovnej slovenčine a spracovania výkladov o imperatíve v gramatických príručkách a učebniciach. Autor najprv hovorí o tom, že 2. osoba jednotného čísla rozkazovacieho spôsobu sa tvorí alebo koncovkovou morférou *-ø*, alebo koncovkovou morférou *-i/j*, ktoré sa pripájajú k slovesnému koreňu v jeho prízvukovej podobe. Morfémy *-ø* a *-i/j* sa tu označujú ako koncovkové. Zároveň autor hovorí o tom, že imperatívne tvary pre 1. a 2. os. pl. majú koncovkové morfémy *-me, -te*, ktoré sa pripájajú k hotovej forme 2. os. sg. imperatívu. V ďalšom výklade spomína, že v tvare *padn-i-te* koncovková morféma *-te* vyjadruje len kategóriu čísla a osoby, kým kategória imperatívu je vyjadrená morférou *-i*. Tu hovorí o koncovkovej morféme *-te* a morféme *-i*. Z predchádzajúceho výkladu je zrejmé, že aj *-i* sa označuje ako koncovková morféma. Podľa

nás o morfédoch -*ø* a -*i* možno hovoriť ako o koncovkových iba vtedy, ak máme na mysli iba imperatívny základ. Ak ide o celé tvary imperatívu ako binárneho spojenia imperatívneho základu a formantu, potom skutočnými koncovkovými morfédami sú osobné prípony, lebo tie sú na konci celých tvarov. Koncovkovú morfédu -*ø* označuje ako nultú koncovkovú morfédu. V súčasnosti sa používajú termíny nulová koncovka, prípona, morféma (Slovník slovenského jazyka, 2, s. 399 – 400; Horecký – Ráčová, 1979, s. 104) s prídavným menom nulový. Prídavné meno nultý sa využíva v termínoch z iných vedných oblastí (SSJ, 2, s. 400). Autor najprv hovorí, že koncovkové morfédy -*ø* a -*i/j* sa pripájajú k slovesnému koreňu v jeho prízrentnej podobe. Pri rozboe slovesných tvarov sa o prízrentnom koreni alebo o prízrentnej podobe slovesného koreňa nehovorí. Spomína sa prízrentný čiže prítomníkový a infinitívny čiže neurčitkový kmeň, pričom pri prízrentnom kmene sa rozlišuje prvá a druhá podoba a rovnako aj pri infinitívnom kmene sa rozlišuje prvá a druhá podoba. Autor hovorí o koncovkovej morféde *i/j*, teda o jednej morféde s dvoma variantmi. Vymedzuje, kedy je -*i* a kedy -*j*. Podľa jeho určenia -*j* sa pripája, keď sa prízrentná podoba slovesného koreňa alebo kmeňa končí na vokál okrem *i*, *y*, napr. *vola-j-ú*. V prípade volajú sa prízrentná podoba slovesného kmeňa či presnejšie druhá podoba slovesného kmeňa končí na -*j* – *volaj-ú* (po odtrhnutí osobnej prípony 3. os. pl. -*ú*). Imperatívny tvarom 2. os. sg. sa stáva druhá podoba prízrentného kmeňa, netreba tu hovoriť o pripájaní -*j*, lebo by sme takto dostali tvary s dvoma spoluhláskami *j*, teda *jj*. Spomína sa tu, že nepravidelné tvorenie má imperatív sloviess *jesť*, *jedia* – *jedz*, *vedieť*, *vedia* – *vedz*, *byť*, *sú*, *budú* – *bud'*, *pôjd-em* – *pod'*. Tu možno uvažovať o tom, či v prípade tvorenia imperatívnych tvarov pri slovesách *jesť* a *vedieť* ide skutočne o nepravidelné tvorenie imperatívnych tvarov. Ak vychádzame z chápania, že ide o tvorenie imperatívnych tvarov od druhej podoby prízrentného kmeňa, možno hovoriť o pravidelnom tvorení s alternáciou *d'/dz* v prípadoch *jesť* – *jedia* (vysl. jed'ia) – *jedz*, *vedieť* – *vedia* (vysl. ved'ia) – *vedz*. Alternácia *d'/dz* sa tu uplatňuje podobne, ako sa uplatňuje alternácia *t'/t*, *n'/ň* a *l'/l* v prípadoch *pliešť* – *pletú* – *plet'*, *minúť* – *miň*, *klať* – *kolú* – *kol'*. V prípade *byť* – *sú*, *budú* – *bud'* je nepravidelné tvorenie v tom zmysle, že tvar imperatívu sa netvorí od druhej podoby slovesného kmeňa, ktorý je v tvare *s-ú*, ale od kmeňa, ktorý je v tvare futúra *bud-ú*. Inak od základu *bud-* sa imperatív tvorí pravidelne s príslušnou alternáciou *d/d'*. O tomto prípade treba vo výkladoch o tvorení imperatívu výslovne hovoriť ako o osobitnom prípade. Autor hovorí, že tvary pre 1. a 2. os. pl. majú koncovkovú morfédu -*me* alebo -*te*, ktoré sa pripájajú k hotovej forme 2. os. sg. imperatívu, napr. *ber* – *ber-me*, *berte*, *pust'* – *pust'-me*, *pust'-te*, *pi* – *pi-me*, *pi-te* atď. Toto tvorenie je podľa neho aglutinačné, lebo každá jazyková kategória sa vyjadruje osobitnou morfédu. Tu možno pripomenúť, že napr. v tvare *padn-i-te* koncovková morféda -*te* nevyjadruje iba jednu jazykovú kategóriu, ale sa ňou vyjadrujú dve jazykové kategórie, takže potom

nejde o dôsledné uplatnenie aglutinačného princípu.

Na Paulinyho výklady o tvorení tvarov imperatívu nadviazal J. Ružička. Podľa neho E. Pauliny vychádza zo správnej zásady, že zloženie gramatických tvarov treba hľadať v sklade morfém. Dopĺňa ju zásadou alebo požiadavkou, aby sa každý gramatický tvar rozkladal na pomenovací základ a formanty a aby sa ani jeden gramatický tvar nevykladal z iného hotového tvaru. Podľa J. Ružičku E. Pauliny neuplatnil uvedenú teoretickú požiadavku do dôsledkov, i keď z nej programovo vyšiel. Preto má podľa neho jeho výklad isté slabšie miesta, ktoré do značnej miery znehodnocujú jeho analýzu imperatívnych tvarov v spisovnej slovenčine. J. Ružička nepokladá za presvedčivý výklad, podľa ktorého tvar 2. os. sg. je základný tvar imperatívu. Podľa neho sa prieči základnému morfológickému princípu, že gramatické tvary sa nikdy netvoria od hotových tvarov, ale treba ich vykladať ako spojenie morfém. Gramatický tvar je binárne alebo dvojčlenné spojenie morfém, pričom jedna časť gramatického tvaru slúži lexikálnej stránke jazyka, druhá časť gramatickej stránke. Podľa toho v stavbe všetkých imperatívnych tvarov musíme vydeliť imperatívny základ a osobnú príponu. Na základe všetkých imperatívnych tvarov vydeľuje systém osobných prípon, a to 2. os. sg. *-ø*, 1. os. pl. *-me*, 2. os. pl. *-te*. Imperatívny základ treba pokladať takisto za dvojčlenný a či binárny. Je v ňom zložka, ktorá sa zhoduje s druhou podobou prítomného kmeňa, a ďalej je to zložka, ktorá je formálnym vyjadrením imperatívu ako slovesného spôsobu, pričom táto druhá zložka je prítomná vo význame všetkých imperatívnych tvarov. J. Ružička ešte zaznamenáva všetky formálne prostriedky imperatívu ako slovesného spôsobu, ktorými sú podľa neho: 1. Sporadické skracovanie dlhej slabiky v lexikálnom základe, napr. *vitaj*, *hybaj*, *pod'*. Toto skracovanie, ako uvádza ďalej, nie je pravidlom a tvary *vitaj*, *hybaj*, *pod'* možno pokladať už za zmeravené popri systémových tvaroch *vítaj*, *vítajme*, *vítajte*, *hýbaj*, *hýbajme*, *hýbajte*. 2. Skrátene celého základu o koncový konsonant *j*, napr. *bi*, *kry*. Túto zmenu možno podľa autora vyložiť ako dôsledok zvláštného pomeru foném *i* a *j*. 3. V rámci imperatívneho základu sa uplatňujú rozličné alternácie. Zaznamenáva alternácie *d/d'*, *t/t'*, *n/n'*, *l/l'* a ďalej alternácie *d'/dz* v prípadoch *jedia* – *jedz*, *vedia* – *vedz*, *povedia* – *povedz*. 4. V tvare 1. os. pl. platí v spisovnej slovenčine pravidlo o osobitnej asimilácii párových spoluhlások k sonórnemu *m*, napr. *plaťme* vyslovujeme ako *plad'me*. Tu máme podľa autora do činenia s osobitným morfológickým pravidlom o zoskupovaní hlások v rámci gramatického tvaru. 5. Pozitívny formant imperatívu v uniformnej podobe *-i* je iba v prípadoch, keď sa druhá podoba prítomného kmeňa končí na konsonantickú skupinu nezvyčajnú na konci slovenských slov, napr. *padn-ú* – *padn-i*. Tento príznak je podľa neho na ústupe, ako to ukazujú varianty *pust'/pusti*, *rozlúšť/rozlúšti*, *hyzd'/hyzdi*, *rozmliažd'/rozmliaždi*.

Ako z tohto pohľadu vidieť, J. Ružička dôsledne hovorí o binárnosti každého imperatívneho tvaru ako spojenia imperatívneho základu a osobnej prípony. Binárny

je aj imperatívny základ ako spojenie druhej podoby prízmeného kmeňa, ako aj zložky, ktorá je formálnym vyjadrením imperatívu ako slovesného spôsobu. Autor tu jednoznačne hovorí o druhej podobe prízmeného kmeňa, o koreni sa nezmieňuje. Zložku, ktorá je formálnym vyjadrením imperatívu, bližšie necharakterizuje. Iba v ďalšom výklade sa potom zmieňuje o tom, že v imperatívnych tvaroch *padn-i*, *padn-i-te* máme osobitné prípony *-me* a *-te* na vyjadrenie kategórie slovesného spôsobu – imperatívu. Zmieňuje sa však iba o prípone *-i*. Tu zároveň odkazuje na výklad E. Paulinyho, ktorý hovorí o tvaroch *padn-i-me*, *padn-i-te*, že základom týchto tvarov je spojenie morfému *padn-i*. Vo výpočte formálnych znakov imperatívu a či prostriedkov imperatívu spomína aj pozitívny formant imperatívu v uniformnej podobe *-i*. Nehovorí o *i/j*, ako je to u E. Paulinyho. Čo sa týka tvarov *vitaj*, *hybaj*, *pod'*, ktoré podľa J. Ružičku možno pokladať už za zmeravené popri systémových tvaroch *vitaj*, *vitajte*, *hybaj*, *hybajte*, treba uviesť, že v SSJ sa zaznamenáva slovo *hybaj*¹ i *hybáj* ako citoslovce a ďalej *hybaj*², *hybajte*, *hybajte* ako defektné tvary vo význame sloves *pod'*, *pod'me*, *pod'te*, *chod'*, *chod'me*, *chod'te*, v KSSJ je *hybaj* I. i *hybáj* cit., II. i *hybajte*, *hybajte* defekt., v PSP je *hybaj*, *hybáj* cit. Ďalej je v SSJ *vitaj*, mn. č. *vitajte* cit., v KSSJ je *vitaj*, *vitajte* a rovnako aj v PSP. Tvary *hybaj*, *hybáj* zmenili svoju slovnodruhovú príslušnosť, stali sa citoslovcami, podoby *hybaj* (*hybaj*²), *hybajte*, *hybajte* sa ešte stále viažu na slovesá, pretože fungujú rovnako ako slovesné tvary *pod'*, *pod'me*, *pod'te*, nie sú to však už plnohodnotné slovesné tvary. V SSJ sa uvádza *vitaj*, *vitajte* s označením podoby *vitajte* ako množného čísla. Tieto podoby už zmeraveli a stali sa citoslovcami, podobu *vitajte* nemožno už označovať ako tvar množného čísla k slovu *vitaj*, hoci pôvodne o tvar množného čísla išlo. Podľa toho pokladáme za správne spracovanie v KSSJ a v PSP, kde sa tvar *vitajte* neoznačuje skratkou mn. č. Za jeden z formálnych prostriedkov imperatívu pokladá J. Ružička skrátenie celého základu o koncový konsonant *j*, napr. *bi*, *kry*. Túto zmenu možno podľa neho vyložiť ako dôsledok zvláštneho pomeru foném *i* a *j*. V tejto súvislosti možno pripomenúť, že síce v imperatíve sa *i* a *j* na konci imperatívneho základu nevyskytuje, ale inak v spisovnej slovenčine sa vedľa seba vyskytujú, napr. *kyj*. O odtrhávajú *j* ako o istom formálnom prostriedku sa musí hovoriť v prípade, že vychádzame vo všetkých prípadoch z predpokladu, že sa tvar imperatívu tvorí od druhej podoby prízmeného kmeňa. Inak by to bolo za predpokladu, že v tomto prípade nejde o tvorenie od druhej podoby prízmeného kmeňa, ale napr. od koreňa. V takomto prípade by ani nešlo o uplatnenie alebo prejav zvláštneho pomeru foném *i* a *j*. Ďalej autor uvádza, že v rámci imperatívneho základu sa uplatňujú rozličné alternácie, čo pokladá tiež za jeden z formálnych prostriedkov imperatívu. Možno konštatovať, že alternácie sa síce uplatňujú v značnej miere, vyskytujú sa však aj mimo imperatívu, nejde o nejaký výrazný alebo typický znak imperatívu. V tvare 1. os. pl. platí, ako hovorí J. Ružička pri ďalšom vymenúvaní formálnych pros-

triedkov, pravidlo o osobitnej asimilácii párových spoluhlások k sonórnemu *m*. Tu máme podľa neho do činenia s osobitným morfonologickým pravidlom o zoskupovaní hlások v rámci gramatického tvaru. Nazdávame sa, že v tomto prípade ide skutočne o formálny prostriedok imperatívu, ktorý je pre tento tvar najcharakteristickejší a jedinečný. Na druhej strane musíme konštatovať, že sa uplatňuje iba v tvare 1. os. pl. imperatívu, čiže v značne obmedzenej miere. Autor nakoniec spomína piaty formálny prostriedok. Je to pozitívny formant imperatívu v uniformnej podobe *-i* iba v prípadoch, keď sa druhá podoba prízmenného kmeňa končí na konsonantickú skupinu nezvyčajnú na konci slovenských slov. Tu J. Ružička nadväzuje vlastne na E. Paulinyho, ale sa zároveň od neho odlišuje. E. Pauliny hovorí o tom, že prípona *i/j* sa pripája, keď sa prízmenná podoba slovesného koreňa alebo kmeňa končí na skupinu konsonantov, ktoré sa v slovenčine nevyskytujú na konci slova. J. Ružička hovorí jednoznačnejšie iba o druhej podobe prízmenného kmeňa, hovorí iba o prípone *i* a vyjadruje sa opatrnejšie o konsonantickej skupine nezvyčajnej na konci slovenských slov. Ale kým E. Pauliny spomína koncovkovú morfému *-ø* a *-i/j* (v skutočnosti ide o morfémy, ktoré nie sú koncovkové), J. Ružička spomína iba *-i* ako pozitívny formant. Pravda, tento formant je pozitívny z toho hľadiska, že tu ide o zvukovú realizáciu. Pozitívny je nakoniec aj formant *-ø*, pravda, nejde o formant zvukovo realizovaný.

V nadväznosti na výklady E. Paulinyho a J. Ružičku (najmä však J. Ružičku) bolo spracované tvorenie tvarov imperatívu v spisovnej slovenčine v publikácii Morfológia slovenského jazyka (1966, s. 483 – 485; autorom výkladov o slovese je G. Horák). Imperatív, čiže rozkazovací spôsob, je podľa MSJ určitý slovesný tvar, ktorý sa tvorí z imperatívneho základu a osobnej prípony, pričom imperatívny základ sa tvorí z druhej podoby prízmenného kmeňa bez osobitnej imperatívnej morfémy alebo pomocou morfémy *-i-*. Tvorenie imperatívneho základu z druhej podoby prízmenného kmeňa môžeme pokladať za presne určené, ak sa oprieme o vymedzenie druhej podoby prízmenného kmeňa ako základu tvaru 3. os. pl. indikatívu prezenta (MSJ, s. 437), resp. ešte presnejšie ako základu tohto tvaru po odtrhnutí osobnej prípony *-ú/-u* alebo *-ia/-a*. Hoci sa v MSJ spomína najprv tvorenie imperatívneho základu bez osobitnej imperatívnej morfémy alebo pomocou morfémy *-i-*, v ďalšom výklade sa hovorí najprv o používaní morfémy *-i-* a až potom o tvorení imperatívneho základu z druhej podoby prízmenného kmeňa bez osobitnej imperatívnej morfémy.

Imperatívna morféma *-i-* sa podľa MSJ používa len vtedy, keď sa druhá podoba prízmenného kmeňa končí na konsonantickú skupinu nezvyčajnú na konci slovenských slov, napr. *pn*, *bn*, *vn* atď. Ďalej sa tu hovorí, že imperatívna morféma *-i-* je fakultatívna po istých konsonantických skupinách, najmä *st'*, *št'*, *žd'*, *mč*, *jč*, *rč*, napr. *pust'/pusti*, *rozmliažd'* (zrejme tlačová chyba, má byť *rozmliažd'*) /*rozmliaždi*, nespomína sa skupina *zd'*, ale sú tu príklady *brázd'/brázdi*, *hniezd'/hniezdi*, nespomína

sa skupina *rš*, ale je tu príklad *zhorš/zhorši*. Z týchto tvarov sú v dnešnej spisovnej slovenčine, v dnešnom spisovnom jazyku živšie tvary bez morfémy *-i-*, čo je formulácia prevzatá zo štúdie J. Ružičku. Pripája sa poučenie, že slabičné *r*, *l* sa hodnotí ako samohláska, a preto sa imperatívny základ slovies ako *strčiť*, *skrčiť*, *blčať*, *vlniť* atď. tvorí bez imperatívnej morfémy *-i-*. Tento výklad by bol vhodnejší v súvislosti s tvorením imperatívneho základu bez osobitnej morfémy (resp. s nulovou imperatívnou morféмой). Treba ďalej konštatovať, že imperatívna morféma *-i-* sa používa aj v niektorých ďalších prípadoch, ktoré sa v MSJ nespomínajú.

Morféma *-i-* býva aj v prípade výskytu spoluhláskovej skupiny *jd* na konci druhej podoby prízmenného kmeňa, pričom sa *jd* vyskytuje na konci slova, napr. *pôjd*. Spoluhláska *d* sa pritom zamieňa spoluhláskou *d'* pred nasledujúcou príponou *-i-*, je tu teda alternácia *d/d'*. SSJ uvádza tieto prípady: *dôjst'*, *dôjdu* – *dôjdi*; *nájst'*, *nájdu* – *nájdi*; *nejst'*, *nejdu* – *nejdi* (v hesle *íst*), *prejst'*, *prejdu* – *prejdi*; *vojst'*, *vojdu* – *vojdi*; *vyjst'*, *vyjdu* – *vyjdi*. Rovnako je to v KSSJ, je tu však aj *zájst'*, *zájdu* – *zájdi* a *zájst' sa*, *zájdu sa* – *zájdi sa*. Tieto tvary sú aj v PSP. Pri slovese *ujst'* sa tvar imperatívu nikde nespomína. Pri slovese *pôjst'* sa imperatívny tvar v SSJ, KSSJ a v PSP neuvádza, E. Pauliny pri nepravidelnom tvorení spomína *pôjd-e-m* – *pod'*, čiže ide tu o nepravidelné tvorenie. V MSJ sa pri nepravidelných slovesách sloveso *pôjst'* s tvarom imperatívu neuvádza. Nazdávame sa, že v slovníkoch by sa pri slovese *pôjst'* mal spomínať aj tvar *pod'* ako imperatív, v gramatických príručkách popri iných nepravidelných slovesách aj prípad *pôjst' – pod'*. Zároveň sa v súvislosti s výskytom tvarov imperatívu *dôjdi*, *nájdi* atď. treba znovu zamyslieť nad otázkou, či v prípade používania prípony *-i-* v imperatíve máme používať formuláciu E. Paulinyho alebo J. Ružičku a MSJ. Podľa E. Paulinyho sa prípona *-i-* pripája, keď sa prízmenná podoba slovesného koreňa alebo kmeňa končí na skupinu konsonantov, ktoré sa v slovenčine nevyskytujú na konci slov. V našom prípade máme tvary imperatívu s príponou *-i-* po skupine spoluhlások, ktorá sa vyskytuje na konci slov, takže ide o používanie *-i-* v prípadoch, o ktorých E. Pauliny nehovorí. Podľa J. Ružičku pozitívny formant imperatívu v uniformnej podobe *-i* sa zachoval iba v prípadoch, keď sa druhá podoba prízmenného kmeňa končí na konsonantickú skupinu nezvyčajnú na konci slovenských slov. Spoluhlásková skupina *jd*, ktorá sa vyskytuje na konci druhej podoby prízmenného kmeňa, sa ojedinele vyskytuje na konci slova, napr. *pôjd*. Mohli by sme hovoriť, že v tomto prípade je skupina *jd* nezvyčajná a podľa toho by prípady *dôjst'*, *dôjdu* – *dôjdi*, *nájst'*, *nájdu* – *nájdi* neboli nič nové. Zdá sa nám, že určenie, podľa ktorého je nejaká skupina konsonantov na konci slov nezvyčajná, je dosť nepresné a labilné, presnejšie sa nám zdá byť určenie, podľa ktorého nejaká skupina konsonantov je alebo nie je na konci slovenských slov. Bude teda treba znovu uvážiť, ako vymedziť výskyt prípony *-i-* ako súčasti imperatívneho základu v gramatických príručkách a učebniciach.

Použitie slov „istý“ a „najmä“ vo formulácii o fakultatívnom výskyte alebo používaní imperatívnej morfémy *-i-* vedie k tomu, že vymedzenie fakultatívneho používania *-i-* je dosť nepresné. Bude potrebné osobitne preskúmať výskyt imperatívnej morfémy *-i-* popri morféme *-ø-* pri všetkých slovesách, ktoré sa uvádzajú v SSJ, KSSJ a v PSP. Zatiaľ máme k dispozícii stav pri niektorých slovesách so skupinou *dč*. SSJ pri slovese *dosvedčiť* uvádza tvar *dosvedč*, pri *presvedčiť* – *presvedč*, takisto je *prisvedčiť* – *prisvedč*, pri *svedčiť*¹ a *svedčiť*² niet tvarov imperatívu, pri *usvedčiť* je *usvedč*, teda tu sú iba tvary s príponou *-ø-*. V KSSJ sa tvary imperatívu neuvádzajú pri *dosvedčiť*, *presvedčiť*, *prisvedčiť* a *svedčiť*, pri *usvedčiť* je *-dč/-i*, čiže tvary s príponami *-ø* a *-i*. V PSP sloveso *dosvedčiť* nie je, pri *presvedčiť* je *-dč/-i*, sloveso *prisvedčiť* nemá uvedený tvar imperatívu, pri *svedčiť* je *-dč/-i*, pri *usvedčiť* je *-dč/-i*. Prvý raz sa dvojtvary uvádzajú v jednom prípade v KSSJ, ďalšie prípady pribudli v PSP. Tieto prípady sú zaujímavé z toho hľadiska, že *dč* sa na konci slov nevyskytuje, takže by tu mala byť iba morféma *-i*. Výskyt morfémy *-ø* sa dá vysvetliť iba tak, ak vychádzame z výslovnosti. V Pravidlách slovenskej výslovnosti (Kráľ, 1984) sa slovo *dosvedčiť* neuvádza, pri slovese *osvedčiť* nie je tvar imperatívu, pri *presvedčiť* je *presveč/dž*, *presvedžme*, *presvečte*, pri *prisvedčiť* je *prisveč/dž*, *prisvedžme*, *prisvečte*, pri *osvedčiť* tvar imperatívu nie je, pri *usvedčiť* je *usveč/dž*, *usvedžme*, *usvečte*. Vo výslovnosti je tu iba jedna spoluhláska *č* alebo *dž*. Z hľadiska pravopisu ide o slovesá s konsonantickou skupinou, z hľadiska výslovnosti o slovesá s jednou spoluhláskou. Vynára sa otázka, či sa v tomto prípade naozaj vyskytujú tvary s príponou *-ø* aj *-i*, ako je to v KSSJ a PSP. Ak sa tu vyskytujú aj tvary s príponou *-i*, ide azda o vplyv prítomných tvarov *dosvedčí*, *osvedčí* atď. Môže tu ísť aj o vplyv pravopisu, kde ide o skupinu spoluhlások, resp. písmen *dč*. Pri *svedčiť* sa môže uplatňovať aj ten moment, že tvar s príponou *-ø* je nevýrazný, príliš krátky, z tvaru *svedčí* sa výraznejšie ukazuje, že ide práve o imperatív.

Ďalej sa podľa MSJ imperatívny základ tvorí z druhej podoby prítomného kmeňa bez osobitnej imperatívnej morfémy, keď sa uvedená podoba končí na jednu spoluhlásku (čiže ide tu o tvorenie s príponou *-ø* alebo s nulovou príponou). Tento imperatívny bezpríponový základ sa podľa MSJ upravuje v dvoch prípadoch. V prvom prípade sa tvrdé konsonanty *d*, *t*, *n*, *l* na konci imperatívneho základu zamenávajú mäkkými konsonantmi *d'*, *t'*, *ň*, *l'*, napr. *vedú* – *ved'*, *pletú* – *plet'*, *minú* – *miň*, *melú* – *meľ*. Tu musíme poznamenať, že tvrdé konsonanty nie sú na konci imperatívneho základu, sú na konci druhej podoby prítomného kmeňa. Lepšie by bolo hovoriť o tom, že tvrdé konsonanty *d*, *t*, *n*, *l*, ktoré sú na konci druhej podoby prítomného kmeňa, sa v imperatíve zamenávajú spoluhláskami *d'*, *t'*, *ň*, *l'*, alebo o tom, že namiesto tvrdých spoluhlások *d*, *t*, *n*, *l*, ktoré sú na konci druhej podoby prítomného kmeňa, sú v imperatívnom základe pred imperatívnou morféмой *-ø* konsonanty *d'*, *t'*, *ň*, *l'* (tieto spoluhlásky nie sú na konci imperatívneho základu, lebo do tohto základu

patrí aj imperatívna morféma *-ø*). Podľa toho ide o konsonantické alternácie *d/d'*, *t/t'*, *n/n'*, *l/l'*. Po druhé, hovorí sa ďalej v MSJ, konsonant *j* na konci imperatívneho základu odpadá po vokáli *i* (písané *i*, *y*), napr. *žijú – ži*, *kryjú – kry*. Ani táto formulácia nie je dosť presná alebo správna. Konsonant *j* je v tomto prípade na konci druhej podoby prítomného kmeňa a odpadá alebo sa už nedostáva do imperatívneho základu. Okrem toho je samozrejmé, že na konci imperatívneho základu aj v tomto prípade je imperatívna morféma. Ďalej je v MSJ formulácia, že dlhá koreňová slabika sa neskracuje, neuvádzajú sa však príklady. Ide zrejme o prípady, ako *hádaajú – hádaj*, *búraajú – búraj*, *kúria – kúr*. Tu treba uviesť, že sa neskracujú akékoľvek dĺžky, ktoré sú súčasťou druhej podoby prítomného kmeňa, teda nielen koreňové dĺžky, napr. *predávajú – predávaj* (dlhé *á* tu nie je súčasťou koreňa, ale prípony), *odlievajú – odlievaj*, *požičiavajú – požičiavaj*. Ďalej sa hovorí, že slová *vitaj*, *vitajte*, *hybaj*, *hybajme*, *hybajte* sú citoslovčia, ktoré priberajú imperatívne osobné prípony. Citoslovčia nemôžu priberať osobné imperatívne prípony, citoslovčia predstavujú slovný druh, ktorý sa neobmieňa. Ide tu o to, že pôvodné imperatívne tvary s krátením *i/i* (*y/y*) ustrnuli, stali sa citoslovcami. Ďalej sa tu v zhode s J. Ružičkom celkom správne vymedzujú jednotlivé osobné prípony v imperatíve, napr. pre 2. os. sg. sa uvádza prípona *-ø*. Potom sa ešte raz hovorí o tom, že tvar 2. os. sg. má nulovú osobnú príponu (tu je už termín nulová osobná prípona s prídavným menom nulová), takže imperatívny základ je prakticky tvarom 2. os. sg. imperatívu. Túto formuláciu pokladáme za vhodnú najmä z hľadiska školskej praxe. Značná pozornosť sa potom v MSJ venuje tvarom imperatívu pri nepravidelných slovesách. Tu nám chýba výslovná konštatácia, že vo väčšine prípadov sa aj tu vychádza z druhej podoby prítomného kmeňa. Pri slovese *ísť* sa však v ďalšom výklade spomína, že má pravidelný imperatívny základ *id* a podľa toho imperatívne tvary *id'*, *id'me*, *id'te*, čo tiež nie je úplne správne. Základ *id* patrí do druhej podoby prítomného kmeňa (3. os. pl. *idú*), imperatívny základ je *id'-ø* s nulovou morférou. V danom prípade ide tiež o alternáciu *d/d'*. Pridáva sa poučenie o slovese *prísť* a o ostatných predponových slovesách utvorených od slovesa *ísť*. Chýba pritom výslovná zmienka, že pri tvorení tvaru imperatívu pri slovese *byť* sa nevychádza z druhej podoby prítomného kmeňa v 3. os. pl. (*s-ú*), ale zo základu tvaru futúra, teda *budú – bud'* s príslušnou alternáciou *d/d'*, ktorá je úplne pravidelná. Pri nepravidelných slovesách sa uvádzajú tvary infinitívu a 2. os. sg. imperatívu, teda *byť – bud'-ø*, *jesť – jedz'-ø*, *vedieť – vedz'-ø*, *chcieť – chci* (má byť zrejme *chc-i*, lebo sa tu zapisujú imperatívne morfémy), *ísť – id'-ø*, *stať sa – staň'-ø*, *stáť – stoj'-ø*. Vhodnejšie by bolo uvádzať aj tvary 3. os. pl. prezenta, pretože sa vychádza z kmeňa týchto tvarov, pri slovese *byť* je potrebné uvádzať tvar 3. os. pl. futúra.

Osobitne sa v MSJ hovorí o tom, že alternácia *d'/dz* sa uplatňuje pri slovese *jesť*, ako aj pri všetkých jeho predponových odvodeninách: *jedz'-ø*, *zjedz'-ø*, *pojedz'-ø*,

najedz-ø sa. Aj tu by bolo vhodnejšie uvádzať popri tvaroch infinitívu aj tvary 3. os. pl. prezenta, lebo iba takto vidieť uplatňovanie alternácie *d'/dz*, napr. *jest'* – *jedia* – *jedz* atď. Tá istá alternácia sa podľa MSJ uplatňuje len pri nezvratnom slovese *vedieť* – *vedz* (resp. *vedieť*, *vedia* – *vedz-ø*), *zvedieť* – *zvedz* (resp. *zvedieť* – *zvedia* – *zvedz-ø*), kým v jeho zvrtných derivátoch niet uvedenej alternácie: *dozved'-ø sa* (resp. *dozvedieť sa* – *dozvedia sa* – *dozved' sa*), *prezved'-ø sa* (resp. *prezvedieť sa* – *prezvedia sa* – *prezved' sa*). Tu musíme zároveň konštatovať, že určenie prípadov, v ktorých sa pri tvorení imperatívnych tvarov uplatňuje alternácia *d'/dz*, nie je úplné.

J. Ružička (1962, s. 70) hovorí o tom, že v slovenčine sa uplatňujú v rámci imperatívneho základu rozličné alternácie (ide skôr, ako sme sa už zmienili, o uplatňovanie alternácií v rámci druhej podoby prezentného kmeňa a imperatívneho základu). Jednak ide podľa neho o pravidelné zmäkčenie koncového tvrdého konsonantu *d*, *t*, *n*, *l* na mäkký kosek *d'*, *t'*, *ň*, *l'*, jednak je tu alternácia *d'/dz* v prípadoch *jed-ia* – *jedz* (resp. *jedz-ø*), *vedia* – *vedz* (resp. *vedz-ø*), *povedia* – *povedz* (resp. *povedz-ø*). Ako vidíme, J. Ružička hovorí o alternácii *d'/dz* aj pri tvorení imperatívneho tvaru pri slovese *povedať*: *povedia*, vysl. *poved'ia* – *povedz*. SSJ uvádza *povedat'*¹, *povie*, *povedia*, rozk. *povedz* a *povedat'*², *-á*, *-ajú*, kraj. Pri *povedat'*² ide o časovanie podľa vzoru *chytať*, alternácia sa tu pri tvorení imperatívneho tvaru neuplatňuje. Za problematické pokladáme uvádzanie slovesa *povedať*, ktoré je spisovné, ako *povedat'*¹ a slovesa *povedať*, ktoré je krajové, nespisovné, ako *povedat'*², teda ako homonymá, lebo ide o slovesá z odlišných jazykových útvarov. KSSJ a PSP uvádzajú *povedať*, *-vie*, *-vedia*, *-vedz*, takže aj tu sa hovorí o alternácii *d'/dz*.

Pri slovese *dopovedať* sa v SSJ tvar imperatívu neuvádza, podľa KSSJ je to tvar *dopovedz*, rovnako aj podľa PSP. Aj tu ide o alternáciu *d'/dz*: *dopovedia*, vysl. *dopoved'ia* – *dopovedz*.

V SSJ sa zaznamenáva sloveso *napovedať*¹ s tvarom imperatívu *napovedz*. Aj tu je alternácia *d'/dz*: *napovedia*, vysl. *napoved'ia* – *napovedz*. Popri slovese *napovedať*¹ je tu aj sloveso *napovedať*², *-á*, *-ajú*. Ide o časovanie podľa vzoru *chytať*, alternácia tu nie je. Okrem toho je tu aj sloveso *napovedať*³, *-á*, *-ajú* dok. nár. Aj tu pokladáme za problematické označovať nárečové slovo ako homonymné popri spisovnom slove. V KSSJ je *napovedať*¹, *-vie*, *-vedia*, *-vedz* a *napovedať*², *-á* (*-ajú* tu nie je), v PSP je *napovedať*, *-vie*, *-vedia*, *-vedz*, *-vedel* s významom „naznačiť“ a *napovedať*, *-á*, *-ajú* s významom „naznačovať“.

V SSJ sa zaznamenáva sloveso *odpovedať*¹, *-á*, *-ajú*, pri ktorom je tvar imperatívu *odpovedaj* bez alternácie. Zaznamenáva sa tu aj sloveso *odpovedať*², *-vie*, *-vedia*. Tvar imperatívu sa tu neuvádza, čo pokladáme za istý nedostatok. Tvar imperatívu je tu jednoznačne *dz*. V KSSJ je *odpovedať*¹, *-vie*, *-vedia*, *-vedz* a *odpovedať*², *-á*, v PSP je *povedať*, *-vie*, *-vedia*, *-vedz* a *odpovedať*, *-á*, *-ajú*.

V SSJ sa zaznamenáva sloveso *rozpovedať*¹, *-povie*, *-povedia*, *-povedz* a ďalej sloveso *rozpovedať*², *-á*, *-ajú* ako zastarané. V prvom prípade ide o uplatňovanie alternácie *d'/dz*: *rozpovedia*, vysl. *rospoved'ia* – *rozpovedz*. V KSSJ je *rozpovedať*, *-povie*, *-povedia*, *-povedz*, v PSP je *rozpovedať*, *-povie*, *-vedia*, *-povedz*, *-povedal*.

Sloveso *spovedať* sa časuje podľa vzoru *chytať*, alternácia sa tu neuplatňuje. Rovnako je to aj pri slovese *vyspovedať*.

V SSJ sa zaznamenáva *vypovedať*¹, *-povie*, *-povedia*, *-povedz*, okrem toho je tu aj *vypovedať*², *-á*, *-ajú*. V KSSJ je *vypovedať*¹, *-vie*, *-vedia*, *-vedz*, *-vedal* a *vypovedať*², *-á*, v PSP *vypovedať*, *-vie*, *-vedia*, *-vedz*, *-vedal*, okrem toho *vypovedať*, *-á*, *-ajú*. V prípade *vypovedia*, vysl. *vipoved'ia* – *vypovedz* ide o alternáciu *d'/dz*.

V SSJ je *zapovedať*¹, *-povie*, *-povedia*, *-povedz* a ďalej *zapovedať*², *-á*, *-ajú* zastar. Ďalej je tu *zapovedať sa*¹, *-povie*, *-povedia*, *-povedz* a *zapovedať sa*², *-á*, *-ajú*. V prípade *zapovedia* – *zapovedz* ide o alternáciu *d'/dz*. V KSSJ je *zapovedať sa*, *-vie*, *-vedia*, *-vedz*, v PSP je *zapovedať sa*, *-vie*, *-vedia*, *-vedz*, *-vedal*. Ide tu tiež o alternáciu *d'/dz*.

V SSJ sa zaznamenáva *zodpovedať*¹, *-á*, *-ajú*, ďalej *zodpovedať*², *-povie*, *-povedia*, *zodpovedať*³, *-povie*, *-povedia*, *-povedz*, *zodpovedať*⁴, *-povie*, *-povedia*, *-povedz* i *zodpovedať sa*¹ pri *zodpovedať sa*⁴, v samostatnom hesle *zodpovedať sa*², *-á*, *-ajú*. Toto spracovanie je dosť neprehľadné, bolo by vhodnejšie uvádzať sloveso *zodpovedať sa*¹ v samostatnom hesle podobne ako sloveso *zodpovedať sa*². V KSSJ je *zodpovedať*¹, *-á*, ďalej *zodpovedať*², *-vie*, *-vedia*, *-vedz*, v PSP je *zodpovedať*, *-á*, *-aj* a *zodpovedať*, *-vie*, *-vedia*, *-vedz*, *-vedel*. V prípade *zodpovedia* – *zodpovedz* ide o alternáciu *d'/dz*.

Súhrnne možno konštatovať, že alternácia *d/dz* sa uplatňuje nielen v prípadoch *jedia* – *jedz*, *vedia* – *vedz* a ďalej pri všetkých predponových odvodeninách slovesa *jesť*, napr. *zjedz*, *pojedz*, *najedz sa*, ako sa to uvádza v MSJ, ale aj pri slovese *povedať* a ďalších slovesách, ktoré s ním súvisia a majú na konci druhej podoby prítomného kmeňa spoluhlásku *d'*: *povedia* – *povedz*, *dopovedia* – *dopovedz*, *napovedia* – *napovedz*, *odpovedia* – *odpovedz*, *rozpovedia* – *rozpovedz*, *vypovedia* – *vypovedz*, *zapovedia* – *zapovedz*. Tá istá alternácia sa zachováva aj pri slovesách, ktoré sú od nich odvodené predponou *ne*: *nepovedia* – *nepovedz*, *nedopovedia* – *nedopovedz* atď. V SSJ, KSSJ a PSP sa vo viacerých prípadoch zaznamenávajú aj slovesá s predponou *ne*-. Neuvádzajú sa slovesá *nebyť*, *nejesť*, *nevedieť*, *nechcieť*, *nestať sa*, *nestáť*, takže sa nespomínajú ani imperatívne tvary. Pri slovese *ísť* sa v SSJ a v KSSJ uvádza aj sloveso *nejst'*, v SSJ sa pritom tvar imperatívu neuvádza, v KSSJ je *nejdi/nechod'*, v PSP je samostatne sloveso *nejst'* s tvarmi *nejdi/nechod'* (pravda, tvar *nechod'* je od slovesa *nechodiť*). Nazdávame sa, že by bolo vhodné dôsledne uvádzať samostatne slovesá *nebyť*, *nejesť*, *nevedieť*, *nechcieť*, *nestať sa*, *nestáť*, pričom by tu boli aj príslušné imperatívne tvary. Rovnako by bolo vhodné spomínať

aj slovesá *nepovedať*, *nedopovedať*, *nenapovedať*, *neodpovedať*, *nerozpovedať*, *nevypovedať*, *nezapovedať*, *nezodpovedať*, ktoré súvisia so slovesami *povedať*, *dopovedať* atď., so spoluhláskou *d'* na konci druhej podoby prítomného kmeňa, pretože aj pri nich je pri tvorení imperatívnych tvarov alternácia *d'/dz*. Alternácia *d'/dz* sa pri tvorení imperatívnych tvarov uplatňuje vo väčšej miere, ako sa to uvádza v doterajšej literatúre.

Jednotlivým alternáciám sa u nás venuje pozornosť nielen v rámci výkladov o morfológickom systéme spisovnej slovenčiny, ale aj v rámci výkladov o fonologickom systéme. V prehľade konsonantických alternácií a užšie alternácií nekorelovaných konsonantov spomína E. Pauliny (1968, s. 107) aj alternácie *t, d, t', d'* na *c, dz*. Tieto alternácie sú podľa neho už iba pri niektorých osihotených slovách. Pri substantívach uvádza príklad *hradiť* – *hrádza*, pri slovesách uvádza alternáciu pri kmeňotvornej prípone *-a-*, napr. *chladiť* – *ochládzať*, *hodiť* – *hádzasť*, *vyhadzovať*. Alternáciu *d'/dz* pri tvorení tvarov imperatívu nespomína. Á. Kráľ – J. Sabol (1989, s. 340) sa pri alternáciách nekorelovaných konsonantov zmieňujú o tom, že k najčastejším alternáciám tohto typu patria v spisovnej slovenčine alternácie *k/c, k/č, h/ž, ch/š*, ostatné sú menej vytážené (napr. *ch/s, sk/št, zg/žd*). Alternácia *d'/dz* sa tu nespomína. Alternácia *d'/dz* si zaslúži väčšiu pozornosť jednak preto, že sa vyskytuje vo väčšej miere, ako sa o nej dosiaľ hovorí, ako aj preto, že je do istej miery podobná alternácii *d/d'* (v ktorej je podobne ako pri *d'/dz* spoluhláska *d'*), hoci inak je medzi nimi zjavný rozdiel v tom, že v prípade alternácie *d/d'* ide o alternáciu korelovaných konsonantov, v prípade alternácie *d'/dz* o alternáciu nekorelovaných konsonantov.

V štúdiu podávame poznámky k spracovaniu výkladov o tvorení imperatívnych tvarov v spisovnej slovenčine v odborných prácach, ktoré riešia túto problematiku, a v súbornom spracovaní tejto otázky v publikácii o morfológii spisovnej slovenčiny a usilujeme sa o spresnenie a doplnenie poučiek o tvorení týchto tvarov.

Literatúra

- HORECKÝ, J. – RÁCOVÁ, A.: Slovník jazykových termínov. Bratislava, Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1979. 208 s.
- KRÁĽ, Á.: Pravidlá slovenskej výslovnosti. Bratislava, Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1984. 632 s.
- KRÁĽ, Á. – SABOL, J.: Fonetika a fonológia. Bratislava, Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1989. 392 s.
- Krátky slovník slovenského jazyka. Red. J. Kačala – M. Pisárčiková. Bratislava, Veda 1987. 592 s. 3. vyd. 1997.
- Morfológia slovenského jazyka. Red. J. Ružička. Bratislava, Vydavateľstvo SAV 1966. 896 s.
- PAULINY, E.: Tvorenie imperatívu v spisovnej slovenčine. Slovo a tvar, 1, 1947, s. 103 – 105.

PAULINY, E.: Fonológia spisovnej slovenčiny. Bratislava, Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1968. 128 s.
Pravidlá slovenského pravopisu. 3., uprav. a dopl. vyd. Bratislava, veda 2000. 592 s.
Slovník slovenského jazyka. 1 – 6. zv. Red. Š. Peciar. Bratislava, Vydavateľstvo SAV 1959 – 1968.

Tatiana Laliková

ŽIVOT A DIELO ŠTEFANA DUBNICAYA¹

LALIKOVÁ, T.: Life and Work of Štefan Dubnicay. Slovenská reč, 68, 2003. No. 2, pp. 78 – 86. (Bratislava).

The paper deals with life and work of Protestant apologetic and enthusiastic supporter of recatholicization, Štefan Dubnicay, with special regards to language analysis of his work dated to 1719 “Pryslusné rozmlauwánj faráre katolíckého z troma nowoewangeliky”.

Obdobie polovice sedemnásteho storočia bolo v Uhorsku poznačené rozmachom evanjelizačných snáh stúpcov učenia Martina Luthera. Medzi katolíckymi a protestantskými učencami sa rozpútali prudké polemiky.

Apologetická a polemická náboženská spisba dosiahla svoj vrchol v období reformácie a najmä v počiatkoch rekatolizácie. Diela, spočiatku akademické a písané najmä v latinčine, sa v 18. storočí začínajú písať v jazyku zrozumiteľnom ľudu a ich cieľom je snaha presvedčiť široké vrstvy obyvateľstva o správnosti určitého náboženského vyznania. K najvýznamnejším autorom apologetickej literatúry patrili evanjelici Daniel Láni, Daniel Krman ml., Tobiáš Masník, Ján Felin a katolíci Mikuláš Tamáši, Juraj Rudinec, Ján Abrahamfi, Martin Sentiváni a Štefan Dubnicay.

Štefan Dubnicay pochádzal zo starej zemianskej rodiny. Narodil sa v roku 1675, zápis o jeho pokrstení sa nachádza v knihe pokrstených dubnickej farnosti pri dátume 21. februára. Ľudovú školu navštevoval v Dubnici nad Váhom, gymnázium v Trenčíne, jezuitské kolégium v Trnave a bohoslovecké štúdium absolvoval na Pázmaneu vo Viedni. V roku 1701 bol vysvätený za kňaza Nitrianskeho biskupstva. Pastoračnú činnosť začal v Starej Bystrici, neskôr pôsobil v Drietome. Určitý čas

---

¹ Meno Štefana Dubnicaya sa zapisuje v literatúre v týchto variantoch:

Dubnicay (Pišút, 1984, s. 129; Minárik, 1984, s. 156, 183, 186; Minárik, 1985, s. 251, 264; Rizner, 1929, s. 346)), *Dubnicay* (Šmatlák, 1997 s. 232; Rekem, 1966, s.; Mišianik, s. 31, 198; Mišianik – Minárik – Michalcová – Melicherčík, 1983, s. 164; Šturdíková, 1977, s. 114; Vlček, 1960, s. 41). Slovenský biografický slovník priezvisko *Dubnicay* poslovenčil na *Dubnický*, pôvodné znenie (*Dubnicay, Dubniczay*) uvádza v zátvorkách.

pracoval ako administrátor v Pruskom. V roku 1705 sa stal správcom farnosti v Trenčianskej Teplej, kde účinkoval až do smrti. Zomrel 26. decembra 1725.

Rozsah pôsobenia Štefana Dubnicaya bol veľký. Okrem pastoračnej činnosti sa staral nielen o kostoly vo svojej farnosti (zaobstarával bohoslužobné náradie, zariad'oval vnútorné i vonkajšie opravy kostolov), úspešne vykonával rekatolizačnú činnosť medzi protestantmi (počas jeho pôsobenia konvertovalo na katolícku vieru okolo 900 ľudí), ale v nemalej miere sa venoval aj literárnej činnosti. Z Trenčianskej Teplej vytvoril literárne protireformačné ohnisko a rekatolizačné stredisko.

Vo svojich literárnych dielach písaných po slovensky (na rozdiel od predstavených zo Spoločnosti Ježišovej a profesorov trnavskej univerzity, ktorí písali po latincky, nemecky alebo po maďarsky), Dubnicay vychádzal z vlastných pastoračných skúseností medzi prostým ľudom. Za najpodstatnejšiu príčinu rožšírenia „bludárstva“ pokladal neznalosť právd katolíckej náuky, a preto väčšinu svojich prác venoval polemickej obrannej spisbe a objasňovaniu eucharistie, ktorú považoval za zdroj celého náboženského života farnosti.

Prvé dielo *Prwotiny Bohu a Beránkowi, to gest Prawdiwe wyloženy zretedlným dokázanjm, že swátostnj beránek, to gest prawé a oslawené tělo a krew Páně nelen w samém vžjwanj, ale y pred a ponjmo (!) vstného požjwánj pod poswátnymi spusboby prawé zustáwa* vyšlo v roku 1716 a, ako už prezrádza nadpis, bolo venované preberaniu náuky o najväčšej sviatosti. Polemický spis *Orthodoxa propugnatio patriolegalis formulae juramenti, to gest Kratičké katolícké dokazany, spôsob aneb formula k činenj prisahy do starodáwna v decretech Uherskeg kragijnj articulariter predpjsanj a od tolko sta let predesslých, gak od samých blahoslaweneg pamety kralowských majestatuw tak y ostatnych kraganuw newyhnutedlne zachowawani* vyšiel v roku 1717. V roku 1718 vzniklo ďalšie dielo venované náuke o sviatosti oltárnej *Manna absconditum. Manna skryta, to gest Prediwné a nepochopitedlne tagemstwí many Zakona noweho, potrawj putugicich dussy do žiwota wécneho (!)*. Posilnený úspechom svojich kníh, ktoré sa rozšírili nielen po celom Uhorsku, ale dostali sa i do zahraničia, vydáva v roku 1719 ďalšie apologeticky orientované dielo, ktoré je voľne spracované podľa predlohy nemeckého jezuitského autora Pflaumera, *Congruum colloquium. Pryslussné rozmlauwánj faráre katolíckého z troma nowoewangeliky, farnjky swými, totiž z politikem, z mėsstěnjnem a ze sedlákem důwěrně a pokogně učiněné*. Dielo venované predovšetkým mládeži *Pannis Quotidianus Parvulorum. Chleb wezdegssj Mališkých (!) aneb Summownj Catechismus* vyšlo v roku 1721 (nezachovalo sa). Dubnicayovo najrozsiahlejšie polemicko-apologetické dielo *Eductus coluber tortuosus. Wiwedený točliwi had, totiž z geskyňe kacyrského pokrýctwy a ossemetne činěneho, naproti včenj katolíckemu pomluwání podwodny prorok z ruchem owčím pod wymisslenym gmenem Anti-Dubniczay okritý, wnitrně pak wlk hltawj a had priliž gedowatý w neprawem*

včej swém sem y tam se točjcy lutheránsky predykant vzniklo v roku 1723. Bolo odpoveďou na dielo D. Krmana *Antidubniczay Man-hu* (1718), v ktorej Krman, ukrytý pod pseudonymom, podrobne polemizuje s jednotlivými bodmi náuky o sviatosti oltárnej, ako ich podáva Dubnicay v dielach *Prvotiny* a *Manna*, a stavia sa proti jeho dôkazom o sviatostnom požívaní tela a krvi Pánovej.

Štefan Dubnicay sa venoval aj histórii Uhorska. Jeho dejepisné dielo má v rukopise názov *Metamorphosis Fidei Orthodoxae de bono in Malum et Vicissim in Comitatu Trenchiniensis ac vel Maxime in Privilegiato Oppido Solna ab anno 1600* a je založené na vzácných a nedostupných archiváliách (listy palatína Pavla Esterháziho žilinským jezuitom, listy grófov Ilešházirov dekanovi Győrymu a. i.). Dielo je zložené z troch častí. V prvej časti sa zaznamenáva stav a osudy katolíckej cirkvi v Žiline v rokoch 1600 – 1703, druhá časť obsahuje záznamy o zhoršení pomerov katolíkov počas povstania F. Rákociho, tretia časť opisuje rozvoj katolíckej cirkvi v Trenčianskej župe po utíšení rákociovských nepokojov. Toto historické dielo bolo vydané niekoľkokrát (1737, 1759, 1774) a možno sa domnievať, že sa používalo na jezuitských školách ako učebná pomôcka.

Dielo *Pryslussné rozmlauwánj* je zložené z titulného listu, slovenského a latinského úvodu, vstupného dialógu medzi katolíckym farárom a tromi novoevanjelikmi a z deviatich kapitol pomenovaných Vysvetlenie I. – IX. V kapitolách, ktoré sú napísané formou otázok a odpovedí, sa podrobne dokazuje, že rímskokatolícka cirkev nemohla zblúdiť ani upadnúť do modlárstva, že nezavrhuje Písmo sväté a zachováva Božie prikázania, že očistec nie je výmysel katolíkov, objasňuje sa postoj k cirkevným pôstom, k zdržanlivosti, k manželskému stavu, k spovedaniu sa z hriechov a zaujíma sa postoj k prijímaniu sviatosti oltárnej pod jedným spôsobom.

Pri charakteristike jazyka vychádzame predovšetkým zo vzťahu českých a slovenských jazykových prvkov s prihliadnutím na vplyv prostredia na jazyk autora a na určenie textu (Doruľa, 1977, s. 36).

V grafickom systéme diela sa české hlásky *ů* a *ě* nachádzajú často nesystémovo (teda v pozíciách, kde ich čeština nemá a ich použitie nie je motivované ani slovenskou výslovnosťou): *kralowánj Lűdwyka, bedlilj a stali ů wire, bez smichű a podűwenj, wekű prostrednjh, synu swemű neodpustil, staw manűelsky zbranűge, swatost lidű podawa, dokazűge se, magj ůwerit we mne, Krystű Panű se klanime, ůzdrawen byl, wecy nesnadne k zrozűmeny, skrze laskű pusoby, z negakeho stromű pochazeg; zű s. Pawla patrnű, w Trenűinű kazatelű, panni Mariű, kterű nowoewangelicy, to za prawű byt ndrűym, nic Bohu newerimű, sklamaneho byt drűymű, wyznanj wasse neprawű zanechámű, zahalegjcű, welmi dobrű, strany prawűg wyri, werymű a drűimű, od začátku krűstanstwa a nesystematicky, čo sa prejavuje nejednotným používaním grafém *ů/u, ě/e* v tých istých slovách: *z welikű nasilnosity/tak weliku dustognosti, dostal krwy swű/pred swu smrti, k mnohym kazatelűm se**

nawraťme/ kdežto by ste se naproti nam neb kazatelum nassim netužilj, podle ůmisľu sweho čina/ podle umisľu prawn, činj wůli Otce/ wuli Pane nasledował, prostrednjho weků/ w poslednjm weku postawene, gjsťu widatu knjžečku/ z gjsťu panskeho stawu osobu, to geďine chtegů/ nechtegu posluchnut, welků nespokognost/ na welku hodnost, s puheg zleg wůle/ ktera by byla wule Pane, pokogně včineně/ s wami pokogne byt nemůžeme, w tegto kragině/ w tegže kragine, w nowě wymissleně/ w nowe widanem katechysmusi, podťe ke mne/ podte za mnu, strany prawěg wyri/ od praweg wiri wzdalení, obecne slychamě/ obecne to od njch slissetj gest. Česká graféma ř je zaznamenaná v obmedzenom okruhu slov: wyri křestánskeg, cyrkwi řimskeg, beze wssy účjneno gest přičini, w poslednem přesspurskem rakyssy, to za članek wyři křestánskeg byť držíme, před tisici y troma sty roky a česká dvojhláska ou (au) je použitá len raz: rozmlauwanj.

Prvky slovenčiny charakteristické pre katolícku spisbu konca 17. a začiatku 18. storočia (Pauliny, 1983, s. 144) sú v diele doložené v pomerne veľkom počte.

České prehlásky sa často neuplatňujú. Napríklad popri podobách *lidj, zaslibuge, sľiby, obľibyce, wľidnostj, se libity* (‘u>i) nájdeme neprehlasované slovenské podoby *nassu, s pomocu, powinost swogu, gu skrze Ducha S. ridit bude, popri tva-roch z owčince, pro twrdost srdce, prisahanj nepritele, nedele, Matege* (‘a >e) sa používajú neprehlasované tvary *hanbu otca, wecam mrtwjm, z welebneg swátosti odnassanym, ssestadwacat krát*.

Popri podobách s *ej, nej- nepohrdegte, uchoweg Buch, neggasnegssj cisar, w negmenssim punkte, negtwrdžy, od negprawdiwegssiho učenj* sa bežne používajú podoby s *aj, naj-*, ako napríklad *priwolag, nechagte nás, nedag, ponagprw, nedagte se zwoditj, wchazagte skrze tesne dwere, zanechagme toho, nagmilssy synu, naglěpe, ani w nagmenssem, nagwyce, w nagmenssim članku wyri, nagmeně*.

Z hláskoslovných javov sa v diele zaznamenávajú aj charakteristické prvky slovenskej výslovnosti – znelostná asimilácia, teda zmena neznelých spoluhlások pred sonórmi na znelé: *zmisleli, nezmislně že by trwála, zrozumeg přičinu, se zrownawagjce, čo zlamaneho neuwazali, zrownatj a zgednotit, wekem zesslym, zetrwawat mame, od djabla zwedená, čloweka zwlecy, sami sebe zwezugů, stoličnych zhromaždenj, a označovanie mäkkosti niektorých spoluhlások podľa slovenskej výslovnosti: kd'i, bud'e, wipowed'e, hned', sed'emnást, wjed'enskem, dogd'eme, neprind'es, lud'my, bud'et, biť, bog wede'te, wihledawat, tahnut', posluchať, gjstit', slichat', naziwat', werit', chibit', tricet', pet' krát, smrt', naň*.

Ďalším výrazným slovenským hláskovým znakom (Doruľa, 1977, s. 14) je používanie spoluhlásky *dz*: *se zawádza, uwadzegje, odsudzuge, nás odwádzzy, ze wsseho tochtu se wiwadzi, s kosteluw powyhadzuwal, nudzam a nedostatku, prowadzeli, oslobodzenj byli, neodsudzuge, dowadzegu, potwrdzůge se, rosudzuge, lid zwádzali*. Slovenským prvkom je aj použitie *s* oproti českému *š* v tvaroch: *zawesene,*

nowe wymislene, gest dopustene, o predneseneg, prednesene slowa, nakwasenými, nezamastenych.

Popri predpone *pro-*, ktorá v tomto diele, ovplyvnenom západoslovenským nárečím, nemôže byť jednoznačne hodnotená ako česká, sú doložené aj tvary s predponou *pre-*: *proukážem, ziwota prodluženj, krew se promenuge – prenasledowal sem, prečitala, prezretedlnemu*. Rovnako možno klasifikovať aj používanie pádových prípon: *-uw* v genitíve plurálu maskulín: *rozličnych stawuw osob, opravdiwych pastiruw, swých učiteluw* a *-um* v datíve plurálu maskulín: *naproti kazatelum, k Židum, lutheranum učinene powolenj*, tvary vzťahného zámena so základom *ker-*: *owce mám, kteréž negsu z tohoto owčince; wěcy, které wssecká cyrkew držj; owečku, ktera se stratila; kteri stado me nepasli; ktereg si ti wyri*, tvary s monofongizáciou *ie>í*: *w sweg wíre, neumira, na misto a ou>ú: Bůh*.

O úsilí používať slovenské jazykové prvky svedčí aj prevaha tvarov so slovenským slovesom *písať*: *Pawel takto pisal, k rimskemu papežowy pisal, nemohel ge wypisať, učenj gak pjsane, tak nepisane, Matuss, Marek, Lukač a Jan swate ewangelium wipisali, mimo slowa Božjho pjsaneho y nepjsaneho, skrze pjsane listy, liturgia od s. Marka wipjsaná*. Česká podoba *psát* je v celom diele doložená len trikrát: *od s. Barnabasse zepsana, negsu napsane, kdiby byli napsane*.

Slovenský ráz Dubnicayovho textu je dokumentovaný aj v morfológii. V skloňovaní podstatných mien, prídavných mien, zámen a čísloviek je to prípona *-ú* v akuzatíve a v inštrumentáli singuláru feminín: *uprimnu cestu ga teba dowedem, wyru starodawnu, ssyrokú bránu y cestu, gednu ged'inkú owečku, wyru katolicu a aposstolsku, widatu knjžečku, prostradnú a ssyrokú bránú, za mnu, z weliku hoto-wostj, dossel z ggnu osobu, z radostů na ramenách swjch nesti, pod korunu uher-sku, s prawu wjru Boha poznawsse*; prípona *-ej* v genitíve, datíve a lokáli singuláru feminín: *slawy nebeskeg zbaweny, w sameg praweg wyre žjwy byli, w gedneg wyre katolickeg, w teg wyre, w ktereg sme se zrodili, w tegže kragine nasseg, podle powinosti takoweg, w sameg cirkwi řimsko-katolickeg, podle wikladu prawég ws-seobecnege cyrkwi, ze sameho prawdy wečneg zaslibenj, w neg žiw gsa, anj koruni francuskeg neobdržet, strany ninegssege wasseg papeskege cyrkwi, w skutočneg prawde, z puheg zleg wůle, do welikege ohiznosti, z dlane nasseg* a prípona *-och* v lokáli plurálu maskulín: *wiznáwa w Skutkoch apossto (!)*.

Slovenské tvary sa bežne uplatňujú pri slovesách v 1. osobe singuláru prézenta, kde sa používa prípona *-m*, napríklad: *merkugem, chcem, prikazugem, sljbugem, proukažem, poswecugem, oswečugem se, nasledugem, začnem, predstavugem, obetugem, dekugem, schwalugem, kázem*, ďalej v 3. osobe plurálu prézenta sa používa prípona *-jú*: *magu, rozhlassugu, pokladagu, nechtegu posluchnut, nachaze-gu, wikladagů, nasledugů, zwezugů, wchazegů* a prípona *-á* v 3. osobe singuláru a plurálu prézenta (táto slovesná prípona je charakteristická pre západoslovenskú

nárečovou oblasť): *blud'a, se zawádža*. Tretia osoba plurálu prézenta slovesa *byť* je doložená v tvare *su*: *nenj su onj zatracenj, su spasenj, nesnadne su k zrozumenj, podwodnj učiteľa wassi to su zmisleli, weliku nespokognost su činili*.

Slovenský ráz majú aj privlastňovacie zámená *môj, tvoj, svoj*, ktoré sú v diele zapísané v kontrahovanej aj nekontrahovanej podobe: *z farnjky swými, y Turci swým Mahometem, powinost swogu wikonawa, wy spolehaťe se na swoge rodiče, s hlupim rozumem swogjm, před prigimanjm swogjm, z newyprawytedlnu swogu sskodu, w nekolko mjstach swogjch knych, wyrů twogu prigali, dalssich twogjch predkuw, cesty twe ukáž my, tweg wuly gsme poslussnj, kdokolwek z wás, podaných mogych, predkové žiwy byli, z mogeg strani*.

V diele sú aj ďalšie slovenské jazykové tvary a výrazy: *wssetcy, len, karhať, prežrů, nagprw, napotom, pritom, gorelkarem, gakokolwek, denglawegssyho, mrské, zamotal, cesty, rokuw, umrel, sed'em, zanechagme, čokolwek, pite z toho, wymuruwaná armaryčka, zmerkuwal, začasto*.

Vplyv prostredia, v ktorom Dubniczay prežil veľkú časť života, je badateľný vo výskyte západoslovenských hornotrenčianskych nárečových prvkov. Tak napríklad základný tvar minulého času má vkladné *e*: *uwedel, prednesel, nesel, nemohel, mohel, nalezl, nepodnesel, gedel, neumrel, zmrazil, zawrhel*, sloveso *prísť* má západoslovenskú nárečovú podobu: *od zapadu prindu, prinde d'jwka, kdiz prinde Duch S., do Wiďne neprind'es*, nárečová je aj pádová prípona *-em* v lokáli singuláru maskulín a neutier pri prídavných menách a číslovkách: *geden po druhem, y Luther ssetečnem z djablem hadanj, w pokogj zawreti wjd'enskem, o mem obcowáni nekdegsssem, prestupil by len w gednem, pri mem stole kralowskem*.

Na začiatku 18. storočia bola tradícia používania češtiny na Slovensku ešte pomerne silná, preto sa určité české jazykové prvky nachádzajú aj v Dubnicayovom diele. V morfológii je to najmä používanie pádovej prípony *-em* v inštrumentáli singuláru maskulín (*z politikem, z mėsstějnem a ze sedlákem, z uskokem učinem, Ariané z Ariem*) a v datíve plurálu maskulín (*se lidem libyl*), ďalej pádové prípony *-ové* v nominatíve plurálu maskulín (*nezwolilj stawowe kragjnssty, nassy predkowe, sinowe hnewu*) i prípony *-í* pri neutrách: *spaseni, poslani, powoláni*. Veľmi frekventované je používanie českej podoby zvratného zámena *se*: *se činj, ssetriti se má, se to mluwj, se nachazy* (v celom diele je slovenský tvar *sa* použitý len raz: *žjwot wečny z milosjt Božj nam sa dawa*). Ďalej sú to spojky *aneb* (*ded'inčana aneb sedláka*), *neb* (*naproti nam neb kazatelum*), *jestli* (*gestli rekne*), *protož* (*protož bratry stog'ěž*), *proto* (*proto takto prawj; proto, že ostatne koruni hlavu gehu obtežowali*); slovenská spojka *preto* je v texte doložená len raz: *preto, kde gest wira*, českú podobu má predložka *podle* (*podle sweho zlibenj*), príslovka a častica *tehdy*, častica *toliko*, zámeno *takový*. Zaznamenané je len české zámeno *proč* (*techdi y wir nedopusstite, proč w pokogi nezanechate*) a slovesné neurčitky na *-ti*: *príwesti*,

slyseti, ssetriti, pričastie prítomné činné na *-íci*: *nacházegicich, mluwiciho*, prechodník na *-ice*: *bedlice, bludice, nemagice*, tvar minulého času slovesa *byť* (*byla upadla, slisset nebylo, zanechánj byli*; slovenský tvar *bol* je doložený iba raz). Len českú podobu má slovo *ľudia* (*lide, lidy, lidem*), pomerne frekventované je sloveso *mluviti* (*se to mluwj, nemluwil sem, mluwiwal*), popri predložke a predpone *pro*, *pro-* (*pro nezbednost, pro twrdost, pro powolenj, proukážem, ziwota prodluženj, krew se promenuge*) je doložená aj slovenská predpona *pre-*: (*prenasledowal sem, prestupil, prečítala, prezretedlnemu, prewelikych*). Podstatné meno *Boh* je zaznamenané v tvaroch *Boh, Bůh, Bůh* (*prawj Bůh, Buh skrze ni, není z Boha, Bohu libyla, Boh ustanowitj račil, Boha werime*). Česká podoba *Bůh* (u s krúžkom) je doložená iba dvakrát (*ktelé Bůh neyswětégssym lidem zgewiti ráčil, odal byl Bůh*).

Slovenské povedomie pisateľa sa prejavovalo aj tvorením hybridných (Skladaná, 1998, s. 163) alebo heterogénnych (Doruľa, 1989, s. 165) podôb, obsahujúcich české aj slovenské prvky: k zrozumeni *pretežké, ktere*g gsi ti wyri, o *takowegto* wyre kral zminku činj, kteremužto *knižetstwo*, s. Peter, *kteremu* daná gest moc, *zhlupen*j byli, nic *bychme* nebyli mohli, w *nekd'egsseg* cyrkwi, w *negwybornegsse* wyno, pred *barbýrmi*, gedneho beránka *welkonočnjho*.

Dlhodobá tradícia používania latinčiny v písomných textoch (Doruľa, 1977, s. 25) sa odráža aj v Dubnicayovom diele v používaní latinských výrazov, ktoré môžu byť v citátovej podobe (*propter bonum pacis, item, ergo*), alebo so slovenskými ohýbacími koncovkami (*w mnohych diaetach, na texty z Decretuw prednesene, proti pseudosynodu, wssech mistach articulárskych, skrze reformatora doctora Lutheru, za nezčasliwego palatinusa Stanislawu Turzo*). V niektorých prípadoch sa latinský termín vysvetľuje slovenským ekvivalentom: *per concomitantiam*, t. g. *spolunasledowně, sentencii aneb súd, slowičko missa, t. g. msse*.

Pryslussné rozmlauwanj bolo zamerané na propagáciu katolíckeho náboženstva a určené širokej laickej verejnosti, ktorej záujem sa autor usiloval upútať aj množstvom obrazných spojení a biblických parafráz: *z hrdla pekelneho wlka wid'ratj; prichazegj k wám w russe owčim, ale wnitř gsu wlcy hltawj; slepj slepeho westi chtegyc; sam swetla prawdi zbaweni; ne twrdssy pokrm a potrawu hlubokych pjsem, ale mléko gegjch wikladuw k duchownemu swemu krmenj potrebugj; žaden Pjsma nekosstowal; gedice owoce stromu zapowedeneho, ktere gemu do ust wesslo; bugnosti chlipneho tela sweho mrzce služiti začal; ani z tech slow žadneho do konce prikazanj Pane wipressowat' se nemuže; kacirowe manichegssty z Affriky wyhnánj do Rimu se wtrusili; katolícké osady s nekato-lictwjm nakwasenými prirownáme a aj používaním rôznych deminutívnych tvarov: *stareček, synáček, železnyma dwerčekami, armaryčka, mestečka, slowička, malička častečka, halirek*.*

Dielo je napísané diakritickým pravopisom (hlásky *č* a *ž* sa dôsledne označujú mäkkčekom) s výnimkou hlásky *š*, ktorá sa zapisuje zložkovým pravopisom ako *ss*.

Ako vidieť z uvedenej charakteristiky, Dubnicayovo úsilie o priblíženie katolíckej viery širokým vrstvám obyvateľstva zdôrazňuje používanie prvkov kultúrnej západoslovenčiny, zanedbávanie českých prehlások, používanie spoluhlásky *dz*, hlásky *s* oproti českému *š*, prevaha tvarov so slovenským základom *pís-*, uplatňovanie znelostnej asimilácie pred sonórmi a označovanie mäkkosti niektorých spoluhlások podľa slovenskej výslovnosti. V morfológii je evidentné úsilie o používanie slovenských pádových prípon (*-ú* v akuzatíve a inštrumentáli singuláru feminín, *-ej* v genitíve, datíve a lokáli singuláru feminín, *-och* v lokáli plurálu maskulín), slovenských prípon (*-m* v 1. osobe singuláru prézenta; *-jú*, *-á* v 3. osobe plurálu prézenta, tretia osoba plurálu prézenta slovesa *byť* – *sú*) a slovenskými tvarmi privlastňovacích zámen *môj*, *tvoj*, *svoj*.

Vplyv autorovho slovenského povedomia je evidentný aj z výskytu slovensko-českých a slovensko-latinských heterogénnych podôb.

Vplyv prostredia, v ktorom Dubnicay prežil väčšinu svojho života, sa prejavil aj výskytom hornotrenčianskych nárečových prvkov – základný tvar minulého času má vkladné *e*; pádová prípona *-em* v inštrumentáli singuláru maskulín a neutier pri prídavných menách a číslovkách.

Dubnicayovu snahu o upútanie a udržanie záujmu čitateľa dokumentuje aj použitie veľkého množstva obrazných spojení, biblických parafráz, deminutívnych podôb a citácií zo Starého a Nového zákona.

Výskyt latinských slov a českých morfológických a hláskových prvkov v diele je dôsledok dlhodobého vplyvu a používania latinčiny a češtiny (najmä v písomnostiach) na Slovensku a nezanedbateľný je aj vplyv jazykového úzu tlačiarne (Krasnovská, v tlači), kde bolo dielo vytlačené. Najtypickejšie české grafémy *au*, *ř*, *ě*, *ů* sú v diele zapísané nesystémovo a nesystematicky a dá sa predpokladať, že mnohé nenapísal Dubnicay, ale že vznikli v trnavskej tlačiarne (kde sa v tom čase tlačilo veľa českých a inojazyčných textov) ako výsledok či už sadzačovej snahy o korekciu textu, alebo len vplyvom jeho práce s českými textami.

V diele sú zaznamenané aj určité javy zhodné s češtinou, pre ktoré bola opora aspoň v časti západoslovenských nárečí (Paulíny, 1983, s. 144), a to používanie predpony *pro-* a predložky *pro*, používanie pádových prípon *-uw* v genitíve plurálu a *-um* v datíve plurálu maskulín, tvary vzťažného zámena so základom *kter-* a monofongizácia *ie>i*, *ou>ú*, ktoré nemožno pokladať za české jazykové prvky.

Literárne dielo Štefana Dubnicaya je nielen svedectvom o jeho rekatolizačnom úsilí, ale je aj významným dokladom snáh slovenskej katolíckej inteligencie o uplatnenie slovenčiny v písomnostiach, ktoré neskôr vyvrcholili v bernolákovej kodifikácii slovenského spisovného jazyka.

Literatúra

- DORULA, J.: Slováci v dejinách jazykových vzťahov. Bratislava, Veda 1977. 136 s.
- DORULA, J.: Gavlovičov jazyk v dobovom kontexte. In: Hugolín Gavlovič v dejinách slovenskej kultúry. Red. I. Sedlák. Martin, Matica slovenská 1989. 318 s.
- KRASNOVSKÁ, E.: O jazyku skalických tlačí s náboženskou tematikou z 18. storočia. In: Kniha 2001 – 2002. Ed. Miroslava Domová. Martin, Slovenská národná knižnica 2002, s. 121 – 128.
- MINÁRIK, J.: Dejiny slovenskej literatúry 1. Bratislava, Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1985. 375 s.
- MINÁRIK, J.: Baroková literatúra, Bratislava, Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1984. 388 s.
- MIŠIANIK, J.: Pohľady do staršej slovenskej literatúry. Bratislava, Veda 1974. 412 s.
- MIŠIANIK, J. – MINÁRIK, J. – MICHALCOVÁ, M. – MELICHERČÍK, A.: Dejiny staršej slovenskej literatúry. Bratislava, Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied 1958. 318 s.
- PAULINY, E.: Dejiny spisovnej slovenčiny. In: Slovenská vlastiveda V. Bratislava Vydavateľstvo SAVU 1949. 427 s.
- PAULINY, E.: Dejiny spisovnej slovenčiny od začiatkov po súčasnosť. Bratislava, SPN 1983. 248 s.
- PIŠÚT, M.: Dejiny slovenskej literatúry. Bratislava, Vydavateľstvo Obzor 1984. 902 s.
- REKEM, J.: Štefan Dubnicay. Pensylvánia, Middletown, 1966. 80 s.
- RIZNER, L. V.: Bibliografia písomníctva slovenského. Martin, Matica slovenská. 416 s.
- SKLADANÁ, J.: Jazyk slovenských katechizmov zo 16. – 18. storočia. In: Obdobie protireformácie v dejinách slovenskej kultúry z hľadiska stredoeurópskeho kontextu. Red. J. Dorul'a. Bratislava, Slavistický kabinet SAV 1998, s. 157 – 167.
- Slovenský biografický slovník I. zv. A – D. Martin, Matica slovenská 1986. 544 s.
- ŠMATLÁK, S.: Dejiny slovenskej literatúry 1. Bratislava, Národné literárne centrum 1978. 359 s.
- ŠTURDÍKOVÁ, M.: Slovacikální autori. Bratislava, UK 1977. 272 s.
- VLČEK, J.: Dějiny české literatury 2. Praha, Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění 1960. 530 s.

15. slovenská onomastická konferencia

V dňoch 6. a 7. septembra sa v Účelovom zariadení Ministerstva kultúry SR a v priestoroch Jazykovedného ústavu Ľ. Štúra konala 15. slovenská onomastická konferencia, ktorú usporiadali Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV, Filozofická fakulta UK v Bratislave a Slovenská onomastická komisia. Rokovanie otvoril riaditeľ Jazykovedného ústavu Ľ. Štúra SAV doc. PhDr. S. Ondrejovič, CSc., a prodekan Filozofickej fakulty UK a predseda Slovenskej onomastickej komisie prof. PhDr. P. Žigo, CSc. Doc. Ondrejovič vo svojom otváracom prejave konštatoval, že organizovanie 15. slovenskej onomastickej konferencie je svedectvom systematického výskumu vlastných mien na Slovensku a nadväzuje na tradície, ktorých základy siahajú k monumentálnym onomastickým dielam V. Šmilauera *Vodopis starého Slovenska* a J. Stanislava *Slovenský juh v stredoveku*. Zdôraznil, že 15. slovenskú onomastickú konferencia spája s 1. slovenskou onomastickou konferenciou, ktorá sa konala 5. – 6. 12. 1967 v Bratislave, 35-ročná tradícia. Ďalšie konferencie v dvoj- až trojročných intervaloch cyklicky organizovali viaceré pracoviská: v Bratislave JÚLŠ SAV a Filozofická fakulta UK, v Nitre najprv Pedagogická fakulta, neskôr Filozofická fakulta Univerzity Konštantína Filozofa, v Prešove sa konferencie konali na Pedagogickej fakulte UPJŠ (neskôr Prešovskej univerzity), v Banskej Bystrici bola ich organizátorkou najprv Pedagogická fakulta, neskôr Fakulta spoločenských vied Univerzity Mateja Bela. Predseda Slovenskej onomastickej komisie prof. P. Žigo v súvislosti s tradíciami onomastických podujatí pripomenul ich medzinárodný charakter a skutočnosť, že okrem konferenčných rokovaní sa súčasťou pravidelných onomastických stretnutí jazykovedcov a historikov stali aj semináre o heuristickom výskume vlastných mien, ktoré sa konali od r. 1973 v Prešove, Banskej Bystrici, Domaši, opäť v Prešove a v Bratislave, a že k takýmto podujatiam patrili aj teoreticko-didakticky orientované semináre *Onomastika a škola*, ktoré sa od r. 1984 konali striedavo na Slovensku a v Čechách (Hradec Králové, Modra-Piesok, Ústí nad Labem, Prešov) a vrcholné onomastické podujatia v oblasti onomastiky – dve československé onomastické konferencie, ktoré sa konali r. 1982 v Trojanoviciach a r. 1987 v Smoleniciach. Dôležitým znakom týchto podujatí bolo, že všetky príspevky, ktoré na nich odzneli, boli publikované v osobitných zborníkoch.

Prvý deň rokovania 15. slovenskej onomastickej konferencie sa konal v Účelovom zariadení Ministerstva kultúry SR a mal charakter plenárneho zasadnutia. Referáty teoreticko-metodologickej povahy v tejto časti rokovania predniesli: V. Blanár (*Vlastné meno v komunikácii. Teoretické východiská*), R. Šrámek (*Znova o komunikačnej funkcii vlastných mien*), R. Mrózek (*Subsystemy onimiczne w praktyce komunikacyjnej*), J. Kačala (*Mimosystémové vzťahy vlastného mena*). K referátom teoreticko-aplikačnej povahy, ktoré odznali v tejto časti rokovania, patrili vystúpenia P. Žiga (*Genetické paralelizmy slovenskej a južnoslovanskej toponymie*), V. Patrása (*Vlastné meno v žurnalistickej komunikácii*), M. Ološtiaka (*Komunikačné aspekty cudzích proprií v slovenčine*) a A. Galisovej (*Niekoľko poznámok k arabským propriám*). V ďalšom tematickom bloku plenárneho rokovania odznali referáty M. Knappovej *Ženská příjmení v české komunikaci*, I. Valentovej *K teorii spracovania jazykovej stránky živých osobných mien*, M. Majtána *Zo slovenskej etnonymie (Maďar – Uhor)*, A. Belchnerowskej *Tendencje rozwojowe w pomorskiej hydronimii*, M. Považaja *Názvy dolín na Slovensku*, D. Fičora *Geografické názvoslovie v hraničných dokumentárnych dielach*, J. Malenínskej *K proměně pomístních jmen v neoficiální komunikaci*, L. Olivovej-Nezbedovej *K předložkám v a na v pomístních jménech v Čechách*, J. Matúšovej *Komunikační aspekty při změnách vlastních mien po r. 1945 v Čechách*, J. Krška *Etnické vplyvy na hydronymiu v Turci (z hľadiska diachronie)*, Ľ. Sičákovej *Morfematická stránka hydroným z povodia Slanej*, J. Hladkého *Názvy vodných objektov v komunikácii a metódou spracovania a interpretácie onymického materiálu* prieborný referát P. Ďurča *Elektronický korpus ulíc na Slovensku*. Všetky uvedené referáty z oblasti antroponymie, etnonymie, oronymie a hydronymie sa vyznačovali vysokou poznávacou hodnotou. Druhý deň rokovania bol rozdelený do dvoch sekcií. Problematika prvej sekcie, ktorá rokovala v Účelovom zariadení Ministerstva kultúry SR, bola orientovaná na otázky proprií vo frazeológii a problematike logonymie. Týmto problémom boli venované referáty I. Ripku *Propriá v nářečové frazeológii*, J. Glovňu *Vlastné meno vo frazeológii*, M. Imrichovej *Logonymá v systéme vlastných mien*, B. Frankowskej-Kozak *Funkcje nazw firm w komunikacji językowej*, P. Mittera *Názvy reštaurácií vzťahového modelu v okolí Ústia nad Labem*. Ľ. Bartko vo svojom referáte *O vplyve kancelárskeho úzu na podobu slovenských rodných mien a na ich fungovanie v komunikácii* analyzoval inojazyčné vplyvy na podobu a fungovanie slovenských rodných mien. Antroponomastike a literárnej onomastike bol venovaný blok vystúpení v druhej sekcií (rokovanie v Jazykovednom ústave Ľ. Štúra SAV) a tvorili ho referáty J. Pavloviča *Vlastné meno v Biblii*, A. Ferenčíkovej *Pomoc areálovej lingvistiky pri výskume motivácie priezvisk alebo Šatan nie je satan*, M. Holej *Využitie jednotlivých funkčných členov živého osobného mena v oblasti Novej Bane*, M. Kazíka *Živé mená v staroturianskej kopaničiarskej osade Topolecká*, M. Žilá-

kovej *Nomen est omen – vlastné mená v románoch P. Závadu*, F. Koliho *Poznámky k literárnej antroponymii a onymii*, P. Odaloša *Onymia v Ballekových „farebných prózach“*, A. Gerlákovej *Onymia v Turčianskych povestiach Jozefa Tatára* a J. Hojdaša *Onymia v literárnej tvorbe P. Pišťánka*. Okrem vystúpení, ktoré odznali na rokovaní, boli do pôvodného programu zaradené aj referáty R. Krajčoviča *Genetické onymické sústavy ako komunikačný fenomén*, I. Bilej *Ergebnisse aus dem Atlas altsorbischer Ortsnamentypen*, R. Žilovej *Vlastné meno ako element lexiky a komponent frazeologizmov*, J. Jacka *Krstné mená v matrikách*, F. Ruščáka *Vlastné meno v biblických textoch*, V. Žemberovej *Meno postavy v stratégii textotvorných postupov* a Z. Stanislavovej *Vlastné meno v poetike literárneho diela pre deti*. Aj napriek tomu, že tieto referáty pre pracovné povinnosti, zdravotné a iné dôvody autori nepredniesli, organizátori podujatia sa budú usilovať o ich zaradenie do pripravovaného zborníka.

Záver 15. slovenskej onomastickej konferencie sa v podobe plenárneho zasadnutia konal v Účelovom zariadení Ministerstva kultúry SR. Predseda Slovenskej onomastickej komisie prof. P. Žigo sa poďakoval všetkým účastníkom za hodnotný teoretický aj materiállový prínos referátov. Skonštatoval, že na 15. slovenskej onomastickej konferencii odznalo 35 referátov, vyzdvihol medzinárodný charakter podujatia – účastníci boli aj z Českej republiky, Poľska, Maďarska, Ukrajiny a Nemecka. Pozitívnym znakom rokovania bola, podľa záverečného hodnotenia, aj vecná diskusia, do ktorej sa okrem autorov referátov zapájali aj ostatní účastníci konferencie (Ľ. Ďurovič, Š. Švagrovský, M. Dudok) a prítomnosť vzácneho znaku onomastickej society: vzájomné rešpektovanie výsledkov. Referáty, ktoré odznali na rokovaní, sa orientovali na synchróniu aj diachróniu, na teoretickú aj aplikovanú onomastiku a časť z nich mala interdisciplinárny charakter. V závere hodnotenia P. Žigo skonštatoval, že 15. slovenská onomastická konferencia bola hodnotnou prezentáciou najnovších výsledkov a záväzkom, aby aj ďalšie onomastické podujatia rešpektovali spájanie teórie s konkrétnym materiálom. Dodal, že skutočná poznávacia hodnota príspevkov z 15. slovenskej onomastickej konferencie sa ako zdroj ďalších poznatkov prejaví aj v pripravovanom zborníku a vyslovil želanie pokračovať naďalej v organizovaní slovenských onomastických konferencií.

Ludmila Žigová

Katedra slovenského jazyka na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského – slovakistické pracovisko s pedagogickým a vedeckovýskumným rozmerom

O slovakistike na Filozofickej fakulte UK sa častejšie písalo a hovorilo práve pred rokom pri príležitosti 80. výročia jej prvého akademického školského roku. Bola to nepochybne príležitosť pripomenúť a priblížiť začiatky tohto odboru a jeho vývin počas ôsmich desaťročí, čo sa 5. februára 2002 stalo aj náplňou medzinárodného sympózia, ktoré pripravili Katedra slovenského jazyka a Katedra slovenskej literatúry a literárnej vedy, a tiež niekoľkých príspevkov v rôznych periodikách.

V tomto príspevku by sme chceli nadviazať na uvedené články a informácie a tiež na širšom priestore priblížiť súčasný profil jazykovednej zložky slovakistiky na FF UK, t. j. podať informáciu o základných aktivitách Katedry slovenského jazyka FF UK viažucich sa na posledné tri až štyri roky.

I. Pedagogicko-výchovná činnosť. V akademickom roku 2002/2003 študuje na katedre 284 študentov (79 v prvom, 64 v druhom, 59 v treťom, 36 vo štvrtom a 46 študentov v piatom ročníku, ktorí svoje štúdium ukončia diplomovou prácou zo slovenského jazyka alebo slovenskej literatúry) v dvojodborových učiteľských kombináciách a v prvom a druhom ročníku aj v jednodoborovom magisterskom štúdiu. V akademickom roku 2001/2002 ukončilo štúdium v odbore slovenský jazyk a literatúra 44 študentov. Hoci príprava študentov v tomto odbore je zameraná na výchovu budúcich učiteľov slovenčiny na stredných a základných školách, časť absolventov nachádza uplatnenie v oblasti tlmočníctva a prekladateľstva, jazykového redaktorstva i vo vedeckej oblasti.

S prechodom študijného programu na tzv. kreditový plán štúdia v školskom roku 2000/2001 sa upravil aj študijný plán odboru slovenský jazyk. V rámci prvej úrovne štúdia absolvujú študenti kurzy zo základných klasických jazykovedných disciplín a v druhej úrovni štúdia môžu na tieto základné poznatky nadviazať v užšie špecializovaných kurzoch v rámci povinne voliteľných a výberových seminárov podľa vlastnej voľby a záujmu. Kreditový systém štúdia, ktorý sa ešte stále dotvára a prispôsobuje (v tomto akademickom roku už len študenti štvrtého a piateho ročníka študujú v klasickom systéme štúdia), by mal študentom poskytnúť možnosť aktívne sa podieľať na vytváraní vlastného študijného programu podľa ich záujmov a zároveň predpokladá z ich strany aj väčšiu samostatnosť a zodpovednosť v prístupe k štúdiu. Vyššie nároky kladie takáto reforma aj na samotných vyučujúcich, pretože okrem základných ťažiskových predmetov sa vo veľkej miere rozširuje škála užšie špecializovaných predmetov (povinne voliteľných a výberových, ktoré nadväzujú na základné), vyžadujúcich osobitný prístup a aktualizáciu problémov na základe syntézy poznatkov zo základných predmetov.

Takémuto zameraniu zodpovedá aj nová forma štátnej záverečnej skúšky, ktorá sa začala uplatňovať v roku 1998 a ktorá vyžaduje nielen zvládnutie istého množstva poznatkov zo študovaného odboru, ale aj schopnosť tieto poznatky vnímať v rozmanitých súvislostiach.

Okrem študentov slovenského jazyka študujúcich v jednodoborovej alebo dvojdoborovej forme štúdia katedra zabezpečuje v rámci všeobecného základu aj základnú jazykovednú prípravu zo slovenského jazyka pre študentov kombinácií prekladateľstva a tlmočníctva.

Katedra je tiež pracoviskom akreditovaným na doktorandské štúdium v odboroch všeobecná jazykoveda a jazykoveda konkrétnych jazykových skupín. Na katedre v tomto školskom roku študuje 9 študentov v tejto forme štúdia, z toho 4 interní (všetci na Katedre slovenského jazyka) a 5 externí. Garantom týchto odborov na Filozofickej fakulte UK je prof. PhDr. J. Dolník, DrSc.

II. Vedeckovýskumná činnosť priamo súvisí s pedagogickým pôsobením pracovníkov katedry, pretože tí sa väčšinou vo svojej odbornej práci špecializujú na oblasť, ktorú sami prednášajú. Výsledky tejto individuálnej vedeckej práce sú prezentované v štúdiách či monografiách alebo v príspevkoch prednesených na konferenciách. Okrem toho členovia katedry participujú na rôznych vedeckých grantoch, individuálnych alebo kolektívnych, často v spojení s inými jazykovednými alebo slovakistickými pracoviskami. Niektorí z nich pôsobia v rámci komisií v grantových agentúrach, v komisiách pre udeľovanie vedeckých hodností a v redakčných radách slovenských jazykovedných časopisov, a tak sa i po tejto stránke podieľajú na formovaní vedeckého života slovenskej jazykovedy.

V príspevku sa obmedzíme na priblíženie tých prác a projektov, ktorých výsledky boli v posledných rokoch prezentované formou publikácie alebo na samostatnej konferencii, resp. tých projektov, na ktorých sa priebežne pracuje.

Princípy stavby, vývinu a fungovania jazyka. V roku 1998 sa väčšina pracovníkov katedry zapojila do riešenia grantového projektu *Princípy stavby, vývinu a fungovania jazyka* (č.1/5188/98) s cieľom odhaľovať a skúmať „hlbkové vzťahy“, ktoré určujú stavbu jazyka, riadia jeho vývin a fungovanie. V rámci tohto projektu sa na katedre konalo niekoľko odborných zasadnutí, otvorených aj záujmom z iných pracovísk a odborov, na ktorých niektorí riešitelia grantu predstavili výsledky svojich dovtedajších výskumov. Viaceré štúdie vychádzajúce z tohto projektu boli uverejnené v našich jazykovedných časopisoch (J. Dolník: *Princípy stavby, vývinu a fungovania slovenčiny. Výskumný program*. Slovenská reč, 63, 1998, s. 3 – 13, J. Mlacek: *Princípy aktualizovania frazém*. In: Človek a jeho jazyk. 1: Jazyk ako fenomén kultúry. Bratislava, Veda 2000. s. 286 – 295, P. Žigo: *Na margo analógie v jazyku*. In: Človek a jeho jazyk. 1: Jazyk ako fenomén kultúry. Bratislava, Veda 2000. s. 223 – 230, P. Žigo: *Princíp relatívnosti vo vývine slovenčiny a*

slovinčiny. In: Philologica, 53. Bratislava, Univerzita Komenského 2001. s. 141 – 150) atď. a prvým spoločným výstupom bola publikácia s názvom *Princípy stavby, vývinu a fungovania slovenčiny* (Bratislava, Filozofická fakulta UK 1999), kde autori J. Dolník, E. Bajžíková, J. Mlacek, E. Tomajková a P. Žigo v samostatných príspevkoch predstavili všeobecný teoretický rámec a cieľ programu i jednotlivé princípy ako princíp ekvivalencie (J. Dolník), princíp analógie a princíp vývinu (P. Žigo), princíp spájateľnosti (E. Bajžíková), princípy vzniku a uplatňovania frazeológie (J. Mlacek) a princípy prirodzenosti a jednoduchosti v zvukovej rovine hovorovej slovenčiny (E. Tomajková). Druhým uceleným výstupom tohto výskumného projektu bola medzinárodná vedecká konferencia *Princípy jazyka a textu* konaná 9. – 10. 3. 2000 na Katedre slovenského jazyka FF UK, z ktorej bol vydaný aj zborník príspevkov pod rovnakým názvom (Univerzita Komenského Bratislava, zost. J. Dolník, 2000). Okrem pracovníkov katedry priamo zapojených do projektu na nej vystúpili aj hostia z iných, najmä jazykovedných pracovísk Slovenska, ale aj z Českej republiky, Poľska, Nemecka a Rakúska.

Od roku 2002 nadviazal na tento výskum nový grantový projekt s názvom *Explanácia štruktúrnych, funkčných a vývinových aspektov slovenčiny* s podobným cieľom ďalšieho prehlbovania poznatkov o známych a čiastočne spracovaných princípoch a tiež odhaľovania nových princípov a zákonitostí stavby, vývinu a fungovania slovenčiny.

Základy lingvistiky. Učebnica prof. PhDr. J. Dolníka, DrSc., ktorá vyšla vo vydavateľstve Stimul v roku 1999 pod týmto názvom, poskytuje modernejšie spracovanie úvodných informácií o jazykovednej problematike v oblasti systémovej lingvistiky, kognitívnej lingvistiky, sociolingvistiky a lingvistickej pragmatiky a dopĺňa tak staršiu študijnú literatúru k tomuto predmetu.

Textová lingvistika. V rámci grantového projektu *Textová lingvistika* (č. 95/5195/058) vyšla v roku 1998 publikácia *Textová lingvistika* autorov J. Dolníka a E. Bajžíkovej (Bratislava, Stimul 1998). Kniha je určená predovšetkým študentom s jazykovedným zameraním a približuje čitateľovi problémy lingvistickej analýzy textu a štruktúrno-funkčného prístupu k nemu, ako aj problémy typológie, tvorenia a interpretácie textu. V porovnaní so staršou i novou literatúrou hodnotí knihu J. Mlacek v príspevku *Z najnovších výskumov textu* (Jazykovedný časopis, 50, 1999, s. 27 – 36). Autori sa čiastkovým otázkam textovej lingvistiky venujú aj vo viacerých samostatných štúdiách. Prof. PhDr. E. Bajžíková, CSc., sa s referátom zameraným na jazyk internetového textu v rámci tohto projektu zúčastnila na medzinárodnej konferencii *Jinakost, cizost v jazyce a literatúre*, ktorá sa konala v septembri 1999 v Ústí n. Labem.

Jazyková kultúra. Základné otázky normy a kodifikácie spisovnej slovenčiny, jej kultúry a kultivovania sú často predmetom diskusií a polemík na stránkach

slovenských jazykovedných časopisov, do ktorých sa zapojili aj pracovníci katedry stanoviskom k otázke obrany alebo ochrany slovenčiny (Slovo, 2000, č. 48, s. 12). Individuálne sa k týmto problémom vo viacerých štúdiách a príspevkoch vyslovoval najmä prof. PhDr. J. Dolník, DrSc., ktorý v roku 2000 vydal aj monografie *Učiteľ a jazyková kultúra* (Banská Bystrica, UMB) a *Spisovná slovenčina a jej používatelia* (Bratislava, Stimul). Knihy určené širšiemu okruhu jazykovedne orientovaných čitateľov približujú základné oblasti i predmet jazykovej kultúry a odborné zdôvodňujú autorovo stanovisko k otázkam jazykovej praxe a jazykovej kritiky. Okrajovo sa tejto oblasti dotýka aj publikácia *Jazyk a hodnotenie* (J. Dolník, Banská Bystrica, UMB 1999).

Ucelený historický aj kultúrny prehľad o situácii v oblasti jazykovej kultúry na Slovensku spracoval J. Dolník aj pre medzinárodný projekt *Sprachkulturen in Europa. Ein internationales Handbuch*, zostavovateľov N. Janichovej a A. Greuleho, ktorý vyšiel v roku 2002 v Tübingene. Monografia obsahuje encyklopedické informácie o histórii a súčasnej situácii jazykovej kultúry v jednotlivých európskych jazykoch.

Kapitoly zo slovenského jazyka. Učenica slovenského jazyka autorov J. Mlacka a E. Tibenskej (Bratislava, Ekonóm 1999) je určená študentom odborného prekladu na Ekonomickej univerzite v Bratislave. Zahŕňa základné poznatky o slovenskom jazyku z oblastí lexikológie, morfológie, syntaxe a štylistiky, ktoré sa javia autorom ako relevantné na úspešné zvládnutie prekladov do a zo slovenčiny.

Frazeológia. Nadväzujúc na svoje dlhoročné výsledky v oblasti slovenskej frazeológie vydal v roku 2001 prof. PhDr. J. Mlacek, CSc., v edícii *Studia Academica Slovaca* vo vydavateľstve Stimul monografiu o tvarovej stránke frazém v slovenčine, o vzťahoch medzi nimi a ich uplatňovaní v texte *Tvary a tváre frazém v slovenčine* (Bratislava, Stimul 2001). Autor patrí k významným odborníkom v oblasti frazeológie, je členom Medzinárodnej komisie pre výskum frazeológie slovanských jazykov pri Medzinárodnom komitáte slavistov a predsedom Komisie pre výskum frazeológie pri Slovenskom komitáte slavistov, ktorý sa okrem iného podieľa aj na vydávaní zborníkov a organizovaní konferencií zameraných na túto oblasť. Takto v spolupráci s Katedrou slovenského jazyka FF UK a Jazykovedným ústavom I. Štúra SAV zorganizovala Komisia pre výskum frazeológie sympóziu *Frazeológia a intertextovosť* venované životnému jubileu PhDr. Jany Skladanej, CSc., ktoré sa konalo na pôde FF UK 28. júna 2002.

Dejiny spisovnej slovenčiny. V roku 2002 vyšla vo vydavateľstve FF UK učebnica *Dejiny spisovnej slovenčiny*, ktorá je dielom autorov R. Krajčoviča a P. Žiga. Práca vznikla čiastočne aj v rámci riešenia grantových úloh VEGA (1/3251/96 a 1/6210/99) a je najnovšou a zároveň najkomplexnejšou monografiou syntetických dejín spisovnej slovenčiny. Zachytáva formovanie kultúrnej a neskôr spisovnej

slovenčiny na širokom časovom priestore – od 9. storočia až po súčasnosť. Ako vysokoškolská učebnica určená najmä študentom slovakistiky nadväzuje na predchádzajúce vydanie učebnice *Príručka k dejinám spisovnej slovenčiny* (1999) od tých istých autorov s historickými textami a slovníkom základných pojmov a osobností.

Vlastné meno v komunikácii. Pod týmto názvom sa v dňoch 6. – 7. septembra 2002 v priestoroch MK SR na Bielej ulici v Bratislave konala 15. slovenská onomastická konferencia, na organizácii ktorej sa podieľali Katedra slovenského jazyka FF UK spolu so Slovenskou onomastickou komisiou a Jazykovedným ústavom Ľ. Štúra SAV. Onomastike sa na katedre vo viacerých štúdiách venujú najmä z diachrónneho hľadiska prof. PhDr. R. Krajčovič, DrSc., a prof. PhDr. P. Žigo, CSc., zo synchronného aspektu čiastočne prof. PhDr. J. Dolník, DrSc. Prof. Pavol Žigo, okrem toho, že je súčasným predsedom Slovenskej onomastickej komisie, participuje tiež na medzinárodnom projekte Slovánskeho onomastického atlasu a je spoluautorom (s PhDr. M. Majtánom, DrSc.) monografie *Hydronymia povodia Ipl'a* (Bratislava, Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV, 1999) a autorom početných štúdií s onomastickou problematikou prednesených alebo publikovaných aj v zahraničí.

Slovanský jazykový atlas. Do medzinárodného projektu, ktorý je zameraný na mapovanie rozšírenia fonologických, gramatických a lexikálnych javov na území slovanských jazykov, je z Katedry slovenského jazyka FF UK ako člen Medzinárodnej komisie SJA pri Medzinárodnom komitáte slavistov zapojený prof. Pavol Žigo. Pravidelne sa zúčastňuje na zasadnutiach komisie (naposledy v októbri 2002 v Zadarre), kde participuje na príprave IV., V. a VI. zväzku hláskoslovnej sekcie SJA.

Bilingvizmus. Jeden z najvýraznejších predmetov záujmu sociolingvistiky je na katedre zastúpený v práci a publikáciách doc. PhDr. Jozefa Štefánika, CSc., (dočasne s prerušeným pracovným pomerom kvôli lektorátu v Budapešti). Z tejto oblasti, so zameraním najmä na prípad slovensko-anglického bilingvizmu, vyšli od tohto autora dve publikácie: *Bilingvizmus na pozadí dvoch morfológicky odlišných typov jazykov: intenzívny bilingvizmus u detí* (Bratislava, Univerzita Komenského 2000) a *Jeden človek, dva jazyky: dvojjazyčnosť u detí – predsudky a skutočnosti* (Bratislava, AEP 2000) a viacero štúdií v odborných časopisoch. Katedra slovenského jazyka v spolupráci s bratislavskou pobočkou Rakúskeho inštitútu pre východnú a juhovýchodnú Európu zorganizovala 22. 2. 2002 medzinárodné kolokvium o bilingvizme pod názvom *Bilingvizmus – minulosť, prítomnosť a budúcnosť*. Pod rovnakým názvom vyšiel z tohto podujatia aj zborník príspevkov (*Bilingvizmus. Minulosť, prítomnosť a budúcnosť*. Red. J. Štefánik, Bratislava, Academic Electronic Press 2002).

Slovensko-francúzske jazykové vzťahy. Výsledok svojej doktorandskej práce prezentovala PhDr. Oľga Orgoňová, CSc., v monografii *Galicizmy v slovenčine* (Bratislava, Stimul 1998), v ktorej charakterizuje špecifickú vrstvu lexikálnej

zásoby slovenčiny – slová francúzskeho pôvodu – a procesy ich adaptácie a integrácie do slovenčiny. Problematika vplyvu francúzštiny a konfrontácie so slovenským jazykom, ako aj prekladov z francúzskej literatúry je predmetom viacerých prác O. Orgoňovej v odborných časopisoch. Výsledky svojej doterajšej práce v tejto oblasti autorka súhrnne prezentovala v najnovšej monografii *Slovensko-francúzske jazykové vzťahy* (Bratislava, Univerzita Komenského 2002). Problematike slovensko-francúzskych jazykových kontaktov sa vo svojej práci venuje aj Mgr. Monika Kapustová, PhD.

Česko-slovenské vzťahy jazykové a školské. Pod týmto názvom sa v rokoch 2000 – 2001 realizoval projekt v rámci dohody medzi vládou SR a ČR o vedecko-technickej spolupráci. Za slovenskú stranu sa na projekte podieľali prof. PhDr. J. Dolník, DrSc., prof. PhDr. E. Bajžíková, CSc., prof. PhDr. J. Mlacek, CSc., a prof. PhDr. P. Žigo, CSc.. Za českú stranu to boli prof. PhDr. M. Čechová, DrSc., doc. PhDr. L. Zimová, CSc., doc. PhDr. A. Debická, CSc., a PhDr. J. Marvan. Cieľom projektu bolo preskúmať aktuálny stav jazykových a školských kontaktov v oblasti oficiálnej i súkromnej komunikácie a jazykové znalosti a problémy žiakov alebo študentov študujúcich na školách v susednej krajine. Problematike sa z rôznych aspektov venovali viaceré štúdie samotných riešiteľov projektu, ale aj iných autorov. V rámci projektu sa uskutočnili viaceré výmenné študijné pobyty učiteľov a vedeckých pracovníkov, výmeny vydávaných publikácií a odborné semináre. Riešitelia oboch tímov prezentovali svoje práce na spomínanej konferencii *Princípy stavby, vývinu a fungovania jazyka* a na *Česko-slovenskom sympóziu*, ktoré sa konalo tiež na pôde Katedry slovenského jazyka FF UK v Bratislave 27. 11. 2001. Sympóziu, na ktorom s príspevkami vystúpili M. Čechová, L. Zimová a P. Žigo, zhrnujúcou diskusiou uzavrelo dvojročný projekt.

Učebnice slovenského jazyka pre 5. – 9. ročník ZŠ. Doc. PhDr. Eva Tibenská, CSc., (v súvislosti s dočasným pobytom v zahraničí má prerušený pracovný pomer na FF UK) je vedúcou autorského kolektívu, ktorý pripravoval učebnice slovenského jazyka (a na ne nadväzujúce cvičebnice) pre 5. až 9. ročník základných škôl. Ide o nový typ učebníc založený na komunikačnom princípe, v ktorom sa spájajú teoretické poznatky s ich praktickým využitím. Učebnice vychádzali postupne od roku 1999 vo vydavateľstve Orbis Pictus Istropolitana. Problematike výučby materinského jazyka sa doc. Tibenská v posledných rokoch venovala aj vo viacerých publikovaných štúdiách. Ako odborníčka na problémy gramatiky súčasného jazyka je tiež tajomníčkou Medzinárodnej komisie pre slovanské spisovné jazyky pri Medzinárodnom komitáte slavistov.

III. Slovenčina ako cudzí jazyk. Súčasťou Katedry slovenského jazyka je aj špecializované pracovisko *Oddelenie slovenčiny ako cudzieho jazyka*, ktoré poskytuje jazykovú výučbu slovenského jazyka zahraničným študentom na Filozofickej fa-

kulte UK, ale aj iným záujemcom o osvojenie si slovenčiny. V oddelení každoročne študuje približne 50 zahraničných študentov, a to v dennej forme štúdia, formou stáží a štipendijných pobytov alebo tiež formou kurzov určených pre záujemcov o slovenský jazyk z rôznych odvetví s rozličným zameraním. V minulom školskom roku tvorili medzi absolventmi jazykovej prípravy osobitnú skupinu aj siedmi študenti z Čínskej ľudovej republiky.

Oddelenie poskytuje kurzy slovenčiny pre začiatočníkov, mierne pokročilých a pokročilých študentov, s čím je spojená aj príprava študijných materiálov a učebníc slovenčiny pre cudzincov. Najnovšími prácami z tejto oblasti sú dve príručky PhDr. Ľ. Žigovej *Slovenčina pre cudzincov. Gramatická a pravopisná cvičebnica* (Bratislava, Metodické centrum Studia Academica Slovaca, Univerzita Komenského 2001) a *Komunikácia v slovenčine. Textová príručka a cvičebnica* (Bratislava, Metodické centrum Studia Academica Slovaca, Univerzita Komenského 1998, 2000). V rámci samotných kurzov, ale aj špeciálnych seminárov poskytuje oddelenie študentom aj základné poznatky o slovenských reáliách, tradíciách a zvyklostiach, prípadne organizuje kratšie poznávacie exkurzie do iných miest alebo spoločné návštevy spoločenských či kultúrnych podujatí.

V oddelení sa na základe praktických skúseností z výučby slovenčiny ako cudzieho jazyka venuje pozornosť aj výskumu zameranému na teoretické a metodologické otázky slovenčiny ako cudzieho jazyka vzhľadom na vnútrojazykové i medzijazykové vzťahy, špecifické javy v stavbe slovenského jazyka z pohľadu jeho „osvojovateľov“ a na vplyv materinských jazykov študentov na proces osvojovania slovenčiny. Najnovším zhrnutím doterajších poznatkov (nielen pracovníkov oddelenia) z tejto oblasti bola konferencia *Slovenčina ako cudzí jazyk*, ktorú zorganizovala FF UK a Metodické centrum SAS a ktorá sa konala v Bratislave 30. – 31. augusta 2000. Na konferencii odzneli príspevky v okruhoch: lingvodidaktické aspekty opisu slovenčiny pre cudzincov, interlingválna konfrontácia a sociolingvistické a etnokultúrne aspekty prezentácie slovenčiny cudzincom. Prednesené príspevky boli publikované v rovnomennom zborníku (*Slovenčina ako cudzí jazyk*. Ed. J. Pekarovičová, Bratislava 2002).

IV. Studia Academica Slovaca. Filozofická fakulta UK usporadúva prostredníctvom Metodického centra SAS každoročne letnú školu slovenského jazyka a kultúry známu pod názvom Studia Academica Slovaca. V roku 2002 sa konal už jej 38. ročník. Zúčastnilo sa na ňom 137 študentov z 28 krajín, ktorí sa okrem kurzov zameraných na výučbu slovenčiny mohli zúčastniť na odborných prednáškach z oblasti jazykovedy, literárnej vedy, histórie, etnológie a umenovedy, na besedách a tvorivých dielnach zameraných na slovenský jazyk, literatúru a kultúru, na kultúrno-poznávacích podujatiach a trojdňovej vlastivednej exkurzii. Pracovníci Katedry slovenského jazyka FF UK sa podstatnou mierou podieľali na samotnej organizácii

letnej školy (jej súčasným riaditeľom je prof. PhDr. Jozef Mlacek, CSc., a jeho zástupkyňou PhDr. Jana Pekarovičová, PhD.), pôsobili ako lektori slovenského jazyka (J. Beňová, M. Koncová (dnes Kapustová), M. Palcútová, J. Štefánik) alebo ako prednášatelia (J. Dolník, J. Mlacek, O. Orgoňová, J. Pekarovičová, P. Žigo).

V. Slovakistika v zahraničí. Viacerí pracovníci katedry rozšírili rady slovakistov pôsobiacich na lektorátoch slovakistiky v zahraničí. V súčasnosti pôsobia na zahraničných univerzitách traja pôvodní pracovníci katedry (ktorí na obdobie svojho lektorského pôsobenia dočasne museli prerušiť pracovný pomer na fakulte): doc. PhDr. Eva Tibenská, CSc., pôsobí v Inštitúte slavistiky Viedenskej univerzity, doc. PhDr. Jozef Štefánik, CSc., na Univerzite Eötvösa Loránda (ELTE) v Budapešti a Mgr. Juliana Beňová na Sliezskej univerzite v Katoviciach. V rokoch 1998 – 2001 pôsobila na Univerzite Michel Montaigne v Bordeaux PhDr. Oľga Orgoňová, CSc., a na Univerzite v Regensburgu v rokoch 1998 – 1999 pôsobila PhDr. Jana Pekarovičová, PhD.

Oddelenie slovenčiny ako cudzieho jazyka a Metodické centrum Studia Academica Slovaca sú zároveň špecializovanými pracoviskami FF UK, ktoré okrem už spomenutých aktivít spolupracujú s lektormi slovenského jazyka a kultúry a so zahraničnými slovakistami a organizujú pre nich stretnutia a vedecké podujatia. Metodické centrum SAS buduje databázu údajov o stave slovakistiky na zahraničných univerzitách a centrách jazykovej a odbornej prípravy cudzincov na Slovensku. Výsledkom tejto činnosti je informatórium *Slovakistika v zahraničí* autorky J. Pekarovičovej (Bratislava, Stimul 2001), ktoré prináša najdôležitejšie informácie o slovakistických (ale aj slavistických) aktivitách na 43 univerzitných pôsobiskách vo svete. Údaje boli spracované na základe dotazníka MC SAS.

Výberom základných informácií o pedagogickom a najmä vedeckom zameraní Katedry slovenského jazyka na Filozofickej fakulte UK v tomto príspevku sme chceli nadviazať na príspevky podobného zamerania z iných slovakistických pracovísk, ktoré už boli na stránkach Slovenskej reči publikované a slúžia na zvýšenie vzájomnej informovanosti medzi príbuznými odbormi. Zároveň veríme, že na tento príspevok budú v nasledujúcich rokoch pravidelne nadväzovať ďalšie články s novými aktuálnymi informáciami o našom pracovisku.

Gabriela Múcsková

Aktuálne otázky súčasnej syntaxe

V nadväznosti na konferenciu Tradícia a perspektívy gramatického výskumu na Slovensku (Smolenice 7. – 9. 10. 2001) sa v dňoch 7. – 8. novembra 2002 uskutočnila v Budmericiach vedecká konferencia *Aktuálne otázky súčasnej syntaxe*, venovaná, ako už naznačuje samotný názov, užšej syntaktickej problematike. Podujatie zorganizovali Jazykovedný ústav Ľ. Štúra Slovenskej akadémie vied v Bratislave, Slovenská jazykovedná spoločnosť pri Slovenskej akadémii vied, Katedra slovenského jazyka Pedagogickej fakulty Univerzity Komenského a Ministerstvo kultúry Slovenskej republiky. Prostredie Domu slovenských spisovateľov v Budmericiach privítalo 42 účastníkov zo Slovenska, Čiech a Nemecka.

Konferenciu slávnostne otvoril riaditeľ Jazykovedného ústavu Ľ. Štúra Slovenskej akadémie vied v Bratislave a predseda Slovenskej jazykovednej spoločnosti pri Slovenskej akadémii vied Slavomír Ondrejovič, ktorý všetkých prítomných privítal a zaželel príjemné pracovné rokovanie. Minútou ticha si účastníci konferencie uctili pamiatku nedávno zosnulého slovenského derivatológa a bádateľa v oblasti teórie slovotvornej motivácie prof. PhDr. Juraja Furdíka, CSc., a českého lexikológa PhDr. Miloša Dokulilu, DrSc.

S. Ondrejovič (JÚLŠ SAV, Bratislava) potom pokračoval vlastným príspevkom *Niekoľko glos k aktuálnej situácii slovenskej syntaxe*. Uviedol, že v podstate najznámejšia konferencia o syntaxi bola v roku 1958 v Bratislave, z poslednej, ladenej viac didakticky, z roku 1979 v Nitre materiály nevyšli. Minuloročná smolenická konferencia riešila hlavne morfológické otázky. Cez tento exkurz do minulosti sa autor vyjadril aj k súčasnému stavu výskumu syntaxe na Slovensku, pričom konštatoval nepriaznivú situáciu, ktorá nepraje grantovým projektom. V súvislosti s touto skutočnosťou S. Ondrejovič vyslovil pochybnosti o tom, či už dozrel čas na prípravu syntetického kompendia. Kedy však bude najvhodnejšia doba? Ak by sa mala zrealizovať koncepcia akademickej syntaxe, je potrebné spojiť viacero centier na Slovensku a vypracovať aj projekt rozhládovej publikácie. V priebehu dvoch rokov by sa dalo podľa autora profitovať aj z textového materiálu Slovenského národného korpusu.

S referátom *K metodologii v syntaktickém bádání* vystúpil O. Uličný (FF UK, Praha). Riešil vzťahy medzi indukčnými a deduktívnymi prístupmi v syntaktickom výskume. Poukázal na periférnosť syntaktických konštrukcií typu *nezbývá* *než* + infinitív, napr. *nezbývá než zvíťaziť*, v ktorých verbum *nezbývá* nesie pečat' fázozovosti i napriek tomu, že fázozovosť nevyjadruje. Demonštroval pritom komplexný prístup, v ktorom uplatnil komplexnú aplikáciu vetnočlenskej a transformačnej negeneratívnej koncepcie, zisťoval relevanciu lexikálnej sémantiky slovesa a neobišiel ani diachronický pohľad.

Na syntaktické princípy a syntaktické kategórie sa zameriava J. Kačala (PDF UK, Bratislava). Syntaktické princípy sú podľa neho „uložené hlbšie v syntaktickom systéme a regulujú jestvovanie a fungovanie syntaktického systému.“ Autor rozlišuje päť syntaktických princípov: aktualizačný, gramatický, lexikálny, sémantický a informačný. K základným radí hlavne gramatický a sémantický princíp, ktoré podmieňujú formálnu a sémantickú spájatelnosť členov vety. Informačný princíp sa prejavuje cez sémantiku slov, slovných spojení a viet a zároveň sa ním naplňa komunikačná potreba jazyka. Syntaktickou kategóriou rozumie J. Kačala významovo-výrazovú entitu charakteristickú pre určité pozície vo vete, spoločnú všetkým rovnorodým pomenovaniám v pozícii istého vetného člena. Ďalej podal autor vlastnú klasifikáciu syntaktických kategórií, pri ktorej vychádzal predovšetkým z gramatických kategórií substantív a sloves, z vetného záporu a samotného aktu predikácie.

Výpovedné akty ako východisko syntaxe predstavil J. Horický, podľa ktorého syntaktický podsystém jazyka je najviac spätý s mimojazykovou realitou. V tomto podsystéme dochádza k diskurzívnej činnosti človeka, ktorej výsledkom sú výpovedné akty. Výpovedné akty zahŕňajú nomináciu (pomenovanie poznávaného objektu), predikáciu (prisúdenie vlastnosti tomuto objektu, podľa E. Paulinyho) a zámernosť (účelovosť aktu).

S. Machová (PDF UK, Praha) sa venovala porovnaniu závislostnej valenčnej a nevalenčnej syntaktickej teórie. Hoci sa zo závislostného syntaktického nevalenčného opisu češtiny vytvorili moderné syntaktické aj valenčné opisy, termín závislostná syntax sa v českej lingvistike príliš frekventovane nepoužíva. Autorka vyjadrila nesúhlas s delením uvedených modelov syntaktického opisu na model prezentujúci prevažne percepciu textu a model predstavujúci prevažne jeho produkciu.

Predmetom vystúpenia E. Tibenskej (Inštitút slavistiky Viedenskej univerzity, Viedeň) bol význam a forma v syntaxi. Autorka vyslovila požiadavku jednotného východiska pri spracovaní akademickej syntaxe. Zdôraznila príklon k sémantickému opisu s osobitným zreteľom na formu. Ďalej analyzovala vetné modely typu substantívum v nominatíve + verbum finitum (*Otec drieme. Drevo pláva.*). Pretože sémantických participantov vo vetných štruktúrach je niekoľko druhov a neustále „hrozí“ ich potenciálny nárast, E. Tibenská odporúčala prijať jednotnú zovšeobecnenú klasifikáciu týchto participantov, ktorá by pomohla zaradiť aj špecifické prípady do už existujúcich kategórií.

Nárečovej oblasti sa týkal príspevok A. Ferencíkovej (JÚLŠ SAV, Bratislava) *Výskum územnej diferencovanosti syntaktických javov v slovenčine*. Dialekty ako osobitné jazykové útvary v rámci národného jazyka obsahujú aj prvky zastaraných syntaktických konštrukcií a ponúkajú príklady takých konštrukcií, ktoré spisovný jazyk nemá. V prípade komunikačnej potreby je možné sa nimi inšpirovať. Autorka predstavila z hľadiska spisovného jazyka atypické spojenia neosobného

zvratného tvaru slovesa + predmetu v akuzatívne typu *studňu sa musí vykopat'* a väzby osobných slovies s predmetom v rozličných pádoch, napr. *pýtať sa mamu*, ktoré majú v nárečí široké uplatnenie.

V prvej časti popoludňajšieho bloku dostala slovo korpusová lingvistiká. V troch príspevkoch prezentovali svoju prácu českí hostia: F. Štícha (ÚJČ AV ČR, Praha) sa zastavil pri vzťahu teoretickej a empirickej syntaxe v epoche korpusov. Vytvorenie jazykových korpusov sa stalo podľa neho periodizačným medzníkom na vydelenie predkorpusovej a korpusovej lingvistiky. Anotácii korpusov sa venovali K. Oliva (Österreichisches Forschungsinstitut für Artificial Intelligence, Viedeň) v príspevku *O dialektické jednotě protikladů morfologického značkování korpusů a závislostní syntaktické analýzy vět* a autorky V. Řezníčková – Z. Urešová (Ústav formální a aplikované lingvistiky MFF UK, Praha). K. Oliva hovoril o nedostatočnosti štatistickej metódy značenia korpusov a o využiteľnosti morfológicky tagovaného korpusu, pri ktorom ide hlavne o jeho široký rozsah, reprezentatívnosť, kvalitu a dostupnosť. Poukázal nielen na štandardné priradovanie správnej značky, ale najmä na správnosť vyznačovania viac než jednej značky pri slove a jeho tvare. V. Řezníčková – Z. Urešová predstavili pražský projekt komplexnej lingvistickej anotácie viet z Českého národného korpusu – Pražský závislostný korpus – a bližšie sa venovali analytickej a tektogramatickej rovine syntaktickej anotácie textov.

Nasledujúca časť príspevkov sa vrátila opäť k „tradičnej“ syntaxi. Na polovetné konštrukcie sa sústredila J. Nižníková (FF PU, Prešov) v referáte *Valencia a polovetné konštrukcie*. Do centra záujmu sa dostala hlavne otázka infinitívu ako polopredikatívnej konštrukcie. Vo vete typu *Otec nám zakázal íst' do kina*, ide o jednozákladovú vetnú štruktúru a väzobné doplnenie, pretože transformácia *Otec nám zakázal. My sme išli do kina*, sa nezhoduje s významom pôvodnej vety. Naopak, vetu typu *Matka počula dieťa plakať*, už možno považovať za dvojzákladovú vetnú štruktúru, a teda vetu s polovetnou konštrukciou. Transformácia na dve samostatné výpovede *Matka počula dieťa. Dieťa plakalo*, sémanticky korešponduje s pôvodnou vetou. Ako polopredikatívne konštrukcie hodnotí J. Nižníková z hľadiska vetných členov doplnok, prístavok, príslovkové určenie vyjadrené prechodníkom a zhodný postponovaný prívlastok vo forme prídavia.

M. Ivanová (FF PU, Prešov) poukázala vo svojom článku na vzťah medzi nominálnou funkciou slovesa a jeho funkciou ako vetného predikátu, ktorý zaujíma pozíciu centrálného vetného člena. Zisťovala, ako sa prejavuje dynamizmus v rámci statických významov primárne činných slovies a aké zmeny významových zložiek deja sa pritom uskutočňujú.

J. Páněvová (Ústav formální a aplikované lingvistiky MFF UK, Praha) porovnávala dva prístupy k opisu slovesnej valencie. Prvý, založený viac na základe

lexikológie a sémantiky, pochádza od autorov Valenčného slovníka slovenských slovies (J. Nižníková – M. Sokolová a kol., 1998). Druhý prístup (všeobecná valenčná teória) stojí viac na syntaktickom základe. Autorka referátu vyjadrila potrebu stanoviť jasné hranice medzi fenoménom konštituovania jadra výpovede a fenoménom periférie výpovede.

Postavení syntetického predikátu v humanistické češtině zaujalo Š. Lešnerová (FF UK, Praha). Išlo predovšetkým o koncovú polohu predikátu vrátane súvetí so slovosledom predikát riadiacej vety – vedľajšia veta (*že sobě to obliboval, což na něj slušelo*; Faust) a naopak (*žádnych pavučin, smetí tam netrpí, aniž tomu, [aby křesťan – leč skrze dary – tam vešel]*, *povolují*; Mitrovic), o introdukčné vety (*Tu vznikla nevole mezi naším jedním husařem a jedním Turkem*; Mitrovic), o stredové umiestnenie predikátu (*A v ty časy oblehl Žižka hrad Rábí*; Dačický), o slovesá pomenúvania (*...a království naše jmenujeme Legion, ...*; Faust), o iniciálne umiestnenie predikátu (*Řekl k němu doktor Faustus*; Faust).

Druhý rokový deň uviedla svojím príspevkom o sekundárnej predikácii M. Hirschová (FF UP, Olomouc), ktorá v istom zmysle nadviazala na vystúpenie J. Nižníkovej. Pokúšala sa nájsť deliacu čiaru, „za ktorou už zrejme nemá smysl predikaci hledat, protože její přítomnost, ačkoli může být vyvozená logicko-sémanticky, není signalizována syntaktickými prostředky.“ Na syntaktický vzťah koordinácie z teoretického i didaktického aspektu sa pozrela G. Gotthardová (FF UCM, Trnava) v referáte *Z problematiky syntaktického vzťahu koordinácie*.

Záverečný blok, zaoberajúci sa nadvetnou syntaxou, predznamenal E. Bajzíkova (FF UK, Bratislava), ktorá sa v príspevku *Věta a text* zamyslela sa nad javom koordinácie z hľadiska vzťahu medzi súvetnou a textovou koordináciou. Rokovanie o rôznych otázkach syntaxe obohatila J. Hoffmannová (ÚJČ AV ČR, Praha) analýzou interview z pohľadu štylistiky, zdôrazňujúc individuálne črty spájania otázky a odpovede a premietanie vzťahu medzi účastníkmi rozhovoru. Potrebu brať do úvahy hovorené texty, ak chceme hovoriť o textovej syntaxi, vyjadrila O. Müllerová (ÚJČ AV ČR, Praha) referátom *Opakování jako jeden z rysů výstavby mluvených textů*. Autorka analyzovala výskyt opakovania slov, výrokov a viet ako charakteristickej črty dialogických i monologických hovorených textov z pohľadu textotvorného, z pohľadu vzťahu medzi účastníkmi rozhovoru, stereotypov pri vyjadrovaní sa, konštituovania monologického a dialogického prehovoru systémom „krok za krokom“.

Jazykovednú reflexiu textových konektorov rozšíril M. Dudok (FF UK, Bratislava) o nové rozmery, napr. o intertextový rozmer. Upozornil, že textové konektory v sebe integrujú úlohu spájajúcu i nadväzujúcu, transformujú sa v texte a zároveň text transformujú, modifikujú a odkazujú na iné texty. Preto veľmi často

majú i funkciu textových orientátorov. E. N e m c o v á (FF UCM, Trnava) vo svojom príspevku upriamila pozornosť na syntaktické prostriedky náučného štýlu.

Jednotlivé prednáškové bloky sprevádzala spoločná diskusia, v ktorej odznali mnohé podnetné návrhy a postrehy, ale aj protichodné názory. Krátke záverečné zhrnutie predniesol J. Kačala. Ako uviedol, konferencia mala pokryť aj čiastkové témy, čo sa, žiaľ, dostatočne nezrealizovalo. Určitým dôvodom bola aj neprítomnosť mnohých, predovšetkým slovenských lingvistov. Vyjadril ľútosť, že napriek pestrosti odprednášaných príspevkov niektoré témy, napr. zvuková stránka vety, na stretnutí prerokované neboli. Konštatoval razantný vstup korpusovej lingvistiky na scénu syntaxe: zdá sa, že táto oblasť jazykovedy bude mať čo povedať aj v budúcnosti. Väčšina autorov sa podľa neho vo svojich vystúpeniach sústredila na vzťah sémantika – syntax, čo môže v istom zmysle pomôcť pri tvorbe koncepcie budúcej syntaxe. Teoretické i praktické referáty demonštrovali bohatosť foriem a bokom nezostala (aj keď prezentovaná iba jedným príspevkom) ani nárečová syntax. J. Kačala zvlášť ocenil prítomnosť a vystúpenia mladých autorov a rozmanité metodologické postupy. Hoci budmerická konferencia o syntaxi mala v istom zmysle položiť základy na tvorbu koncepcie akademickej syntaxe, ktorej absencia na Slovensku je citeľná, vytypovanie autorského kolektívu patrí už do inej oblasti.

Na záver sa S. Ondrejovič poďakoval všetkým hosťom a aktívnym účastníkom, osobitnú vďaku vyjadril M. Šimkovej za organizačnú prácu pri príprave a celom priebehu konferencie. Odprednášané referáty budú publikované v zborníkovej podobe.

Nicol Janočková – Miroslav Hovančík

XII. kolokvium mladých jazykovedcov

Slovenská jazykovedná spoločnosť pri SAV a Jazykovedný ústav Ľ. Štúra v Bratislave zorganizovali v dňoch 4. – 6. 12. 2002 v Modre podujatie, ktoré už dvanásť raz ponúklo mladým lingvistom priestor na prezentáciu. Program bol bohatý, svoje príspevky prednieslo 52 účastníkov zo 6 štátov, takže by sme mohli kolokvium pokojne označiť prívlastkom medzinárodné. Rokovanie otvorili organizátorka a pravidelná patrónka podujatia M. Nábělková a riaditeľ JÚLŠ S. Ondrejovič.

Príspevky z oblasti lexikológie sa zväčša zaoberali najnovšími zmenami v slovnej zásobe súčasného jazyka, resp. jazykov. Modernej slovenčine, konkrétne preberaniu cudzích antroponým, sa venoval *Martin Ološtiak* (FF PU Prešov), s problematikou využitia tabuizovanej lexiky prišla *Jana Ďurašková*, Slovenka študujúca v Prahe (FF UK). Veľmi aktuálnou problematikou tvorenia štandardizovaných textových korpusov slovanských jazykov sa zaoberal *Alexander Horák* (JÚLŠ SAV Bratislava) a zároveň predstavil formujúce sa oddelenie JÚLŠ, ktorého náplňou bude tvorba textového korpusu slovenského jazyka. V príspevku *Juraja Mihálíka* (FF UK Bratislava) sme sa dozvedeli o rozkolísanosti odbornej terminológie v arabčine a o problémoch preberania internacionalizmov do tohto jazyka. Mladých lingvistov z Ústavu pro jazyk český (Praha) spájala spoločná téma grantového projektu, a to internacionalizmov v slovnej zásobe češtiny. *Jitka Mravinacová* v príspevku *Reflexia internacionalizmov v domácej lexike* rozoberala aktuálne sémantické posuny vo vrstve internacionalizmov anglického pôvodu v češtine, *Pavla Šmídová* si v príspevku *Morfologické varianty v prívlastkovej pozícii* všimla prechod prefixoidov typu bio-potraviny do prívlastkovej pozície, *Zdeňku Opavskú* (*Nové komponenty v češtine e-, i- a m-*) zaujali aktuálne javy ako napríklad prenikanie nových kompozít typu e-pošta, m-banking, i-kavárna a *Ladislav Janovec* vystúpil s príspevkom *Využitie sémantického potenciálu slovotvorných prvkov -fobie/-fobik* Zložené substantíva s prvým komponentom *kyber-* priblížil *Patrik Mitter* (PF UJEP Ústí nad Labem). *Adéla Říhová* (PF UK Praha) analyzovala zaujímavú skupinu francúzskych výpožičiek v češtine odvodených od základu *pas* s poukázaním na Nemecko ako tranzitnú krajinu. Sémantickú a syntaktickú analýzu českých slovies komunikácie *mluvit* a *hovořit* podal *Jan Daněk* (PF UK Praha).

Problémy slovenskej lexikografie riešili dva referáty. *Nicol Janočková* (JÚLŠ SAV Bratislava) opísala inováciu výkladových výrazov a obmedzenie hniezdovania slov v pripravovanom výkladovom slovníku slovenčiny. *Andrea Rafayová* (JÚLŠ SAV Bratislava) hovorila v príspevku *Expesívnost' a lexikografia* o možnostiach lexikografického spracovania expresívnych substantív.

Filozofické otázky lexikálnej sémantiky mali svoje zastúpenie aj prostredníctvom referátu *Adriany Rajnohovej* (FHV UMB Banská Bystrica), ktorým podnietila

dlhú diskusiu. V príspevku *Sémantická ekvivalencia z kognitívneho aspektu* sa zamyslela nad kognitívnou riešiteľnosťou synonymie.

Zaujímavé pohľady na jazyk priniesol blok venovaný sociolingvistickým otázkam. Prím tu hrali slovensko-české jazykové vzťahy, najmä otázky česko-slovenského bilingvizmu v Českej republike. *Kamil Kopecký* (PF UP Olomouc) sledoval úroveň porozumenia slovenčiny dotazníkovou metódou, pričom jeho cieľovou skupinou bola pubescentná mládež. *Marián Sloboda* (FF UK Praha) si všímal jazyk v transgeneračnej perspektíve, a to etnometodologickou konverzačnou analýzou. Sociolektom minoritných spoločenských skupín sa zaoberala *Anna Gálisová* (PF UMB Banská Bystrica). *Jaroslav Vala* a *Radek Čech* (PF UP Olomouc) hovorili o problémoch školskej percepcie poézie. *Kamila Karhanová*, *Lucie Hašová* a *Petr Kaderka* (ÚJČ Praha) nás vo svojich príspevkoch oboznámili s mechanizmom vytvárania predsudkov voči cudzincom prostredníctvom jazykových prejavov v médiách a poukázali na etnický stereotyp v televíznych diskusných reláciách.

Do oblasti aplikovanej lingvistiky patril príspevok *Jaroslavy Loudovej* (PF UK Praha), ktorá sledovala nízke zastúpenie publicistických textov v učebniciach českého jazyka pre druhý stupeň ZŠ a príspevok *Michaely Palcutovej* (FF UK Bratislava), v ktorom poukázala na problémy vyučovania slovenského jazyka ako cudzieho jazyka v súvislosti s mnohými výnimkami.

Aktuálne príspevky zazneli v oblasti zvukovej stránky jazyka. *Marcel Olšiak* (FF UKF Nitra) si vo svojom príspevku všímal variabilitu suprasegmentálnych javov. Analýzu rozhlasových prejavov vypracovala *Barbora Hedbávná* (FF UK Praha). Upozornila na nedostatočnú výslovnosť samohlások niektorých moderátorov českých rádii, ktorá sťažuje percepciu prejavu.

Pozornosti mladých lingvistov neušli ani novodobé informačné médiá. Jazykovú stránku krátkych správ (SMS) opísala *Miriam Medňanská* (JÚLŠ SAV Bratislava) a mnohí ďalší referujúci sa vyjadrovali k jazyku internetových textov (J. Ďurašková, J. Mravinacová, A. Gálisová).

Analýze imaginárnych a reálnych motívov v umeleckom texte Václava Pankovčina sa venovala *Slavomíra Glovňová* (FF UKF Nitra), problematiku polopriamej reči v umeleckých textoch sme mohli sledovať v príspevku *Jany Janouškovej* (FF UK Praha). Na chybné a komicky pôsobiace verejné nápisy v angličtine upozornila *Michaela Laštovičková* (ÚJČ Praha). Ďalšie príspevky z oblasti štylistiky od pražských kolegov z ÚJČ (*Alena Krausová*, *Markéta Slezáková*) sa zaoberali diskusnými televíznymi programami. Analýze hovorených textov, tentoraz z oblasti rozprávania školákov, sa venovala *Petra Hudková* (PF UK Praha). Zastúpené boli aj ďalšie štýly a žánre: listy zo 17. storočia charakterizovala *Blanka Michalová* (PF UK Praha) a štýl kázní priblížil *Martin Havlík* (FF UK Praha).

Vývoj deklinačných vzorov v slovenských gramatikách od štúrovského obdobia po dnešok načrtla *Lucia Gianitsová* (FF PU Prešov). Nadviazala tak na svoj príspevok z minuloročného kolokvia. *Júlia Hansmanová* (FF UK Bratislava) sa venovala kategoriálnym formám intenzifikácie. Dva príspevky boli z oblasti častíc: *Markéta Kostlivá* (PF UK Praha) porovnávala fungovanie častíc *ešte* a *už* v češtine a v slovenčine. *Barbora Krylová* (FF UK Praha) analyzovala zvláštne funkcie latinských častíc *ergo* a *enim*.

Problematika prekladu bola obsahom dvoch príspevkov. *Charles Sabatos* (USA) hovoril o preklade Viličovského prózy *Večne je zelený...* do angličtiny a *Gabriela Magová* (ÚSL SAV Bratislava) o preklade anglickej poézie do slovenčiny.

Bohatý na príspevky bol už tradične dialektologický blok. Priniesol príspevky o nárečiach rôznych jazykov. Lexiku nárečia z okolia Brezna priblížil *Tomáš Bánik* (FF UKF Nitra), dialektom východného Slovenska sa venovali mladí jazykovedci z JÚLŠ *Miroslav Hovančík* (Spiš) a *Martin Chochol* (Zemplín). Príspevkami z areálového výskumu slovinských nárečí sa prezentovali *Tjaša Jakop* (Inštitút slovinského jazyka Ľubľana) a *Saša Poklačová*, ktorá pôsobí na FF UK v Bratislave ako lektorka. Zastúpená bola najmä nárečová onomastika. V príspevku *Zuzany Týrovej* (Nový Sad) to boli živé mená v obci Pivnica a *Alexandra Gerláková* (FHV UMB Banská Bystrica) hovorila o posesívnosti v toponymách z Gemera.

Historická lexika bola témou príspevku *Renáty Mračníkovej* (FF UK Bratislava), ktorá poukázala na polonizmy v Historickom slovníku slovenského jazyka. Niekoľko zaujímavých príspevkov bolo venovaných analýze historických textov. *Peter Karpinský* (FF PU Prešov) analyzoval text v kultúrnej východoslovenčine, *Markéta Pytlíková* (ÚJČ Praha) sa zaoberala určovaním autorstva staročeských prekladov Biblie, *Joanna Mielczareková* (Inštitút poľského jazyka Toruň) tiež analyzovala staročeské texty, avšak z hľadiska flexie zámen, a *Katarzyna Nowakovska* z toho istého pracoviska sa zaoberala určením pôvodu cyrilského evanjeliára zo 16. storočia.

Dvanáste kolokvium sa skončilo, nech žije trináste! Opäť (po dvoch rokoch) sa uskutoční na východnom Slovensku v spolupráci s lingvistami z FF PU v Prešove. Veríme, že toto stretnutie sa znovu stane fórom, na ktorom budú mať mladí perspektívni jazykovedci zo Slovenska i z okolitých krajín príležitosť prezentovať výsledky svojej práce.

Tomáš Bánik – Marcel Olšiak

IMRICHOVÁ, M.: Logonymá v systéme slovenčiny. Prešovská univerzita v Prešove, Prešov 2002. 144 s.

Hodnotným výsledkom systematického bádania v oblasti slovenskej onomastiky sa stalo vydanie monografickej práce M. Imrichovej *Logonymá v systéme slovenčiny*. Autorka sa v nej podujala spracovať logonymá, t. j. firemné názvy, získané heuristickým výskumom najmä východnej časti Slovenska. Napriek tomu, že takéto areálové obmedzenie autorky neposkytlo celkový a vyčerpávajúci obraz o predmete bádania, v úvode hodnotenia treba skonštatovať, že v práci nejde len o hodnotenie a klasifikáciu materiálu. Autorka to dokazuje hneď v prvej kapitole *Teoretické východiská* (s. 7 – 17) tým, že uvádza základné domáce aj zahraničné teoretické práce z logonomastiky. Využitím rozsiahlej odbornej domácej aj zahraničnej literatúry a konfrontáciou domáceho onymického materiálu s teoretickými východiskami zahraničných aj domácich autorov venuje osobitnú pozornosť miestu logoným v systéme vlastných mien (s. 9), charakterizuje ich znakovú povahu (s. 11), funkcie (s. 15) a všíma si miesto logoným v súčasnej slovenčine. V tejto časti práce M. Imrichová charakterizuje odlišnosť znakové povahy vlastných a všeobecných mien. V ďalšej kapitole – *Motivačné typy logoným* (s. 18 – 60) – charakterizuje spôsob tvorby a základné motivačné typy logoným. Osobitne si všíma tendencie pomenúvania firiem na Slovensku a podmienenosť tohto procesu v závislosti od konkrétnej sféry podnikania. V súvislosti s vplyvom nárečového prostredia na motiváciu logoným treba pripomenúť jeho špecifickosť a teritoriálnu podmienenosť. Tvrdenie, že nárečové podoby logoným sú „v danej lokalite schopné plniť“ (v prípade logoným veľmi úspešne) aj súčasné komunikačné spoločenské funkcie“ (s. 35 – 36) môže vyvolať úvahy o tom, či takéto súčasné komunikačné a spoločenské funkcie logoným nie sú teritoriálne aj systémovo obmedzené a či ich nečaká rovnaký osud, aký stihol pre také isté znaky aj niektoré predpisovné útvary jazyka. V ďalšej časti kapitoly je cenný výsledok autorkinho bádania, ktoré potvrdilo, že pri viacnásobnej, kríženej motivácii sa zastiera informačná hodnota logoným. Z hľadiska zrozumiteľnosti logoným sa táto vlastnosť prejavuje aj pri logonymách, ktoré vyjadrujú príslušnosť firmy k majiteľovi. Tento typ logoným tak plní len svoju základnú pomenovaciu funkciu. Informačnú funkciu pri firmách, ktoré tieto logonymá označujú, zastupujú iné prostriedky (výklad, katalóg, leták).

Hodnotnou stránkou práce je samostatná kapitola *Logonymá v komunikácii* (s. 61 – 90), ktorej podstatu tvorí analýza pôsobenia logoným na používateľa jazyka, charakteristika informatívnej sily logoným a ich používanie v komunikácii. Pri charakteristike motivačného procesu si autorka všíma najmä identifikačnú funkciu logoným v hovorenej komunikácii. Na prvý pohľad by sa zdalo, že M. Imrichová touto kapitolou chcela dosiahnuť viac cieľov. V skutočnosti jej však ide o tri základ-

né úlohy: opísať motiváciu logoným v skúmanom areáli, postihnúť ich štruktúru a opísať spoločenské fungovanie. Tieto základné problémové okruhy sú koncepčným základom posudzovanej práce. Ďalším pozitívnym znakom monografie je spoločenskú aktuálnosť témy z hľadiska fungovania logoným a problematika ich začlenenia do slovotvorného a deklinačného systému súčasnej spisovnej slovenčiny. V tejto časti práce sa autorka zamerala na hľadanie miesta logoným v systéme vlastných mien a využila aj staršie, ale najmä novšie zahraničné a domáce onomastické práce (E. Gložančeva, E. Rudnicka-Fira, E. Rzetelska-Feleszko, M. Prymon, R. Przybylska, M. Čechová, R. Šrámek, M. Dokulil, J. Dolník, V. Blanár), najmä však štúdiu J. Horeckého (1994), ktorý v slovenskej onomastike prvý výstižne charakterizoval základné znaky a funkciu logoným. Hodnotným socioonomastickým poznatkom je kvantitatívne vyhodnotenie motivačných činiteľov logoným. Akronymická, syntaktická a slovotvorná motivácia je pre tvorcu „uchádzača“ o logonymum najdôležitejším činiteľom spoľahlivosti jeho spoločenského fungovania. Fungovanie logonomastického materiálu v sledovanom regióne a čase potvrdzuje konštatovanie J. Horeckého o tom, ako pri formante –*ex* stále viac prevažuje všeobecný základ pomenovania rozličných spoločností. Pôvodná exkluzívnosť a nedomáci pôvod logoformantov sa stáva príčinou ich vysokej frekvencie. Na druhej strane však spôsobuje, že sa postupne stávajú prázdny formantmi. Analýza logoným ilustruje aj ich orientačnú propriálnu funkciu a spätosť s urbanistickými prvkami. Dokazujú to logonymá typu *Bašta, Fontána, Semafor, Na križovatke, Pri kaštieli, Neptún*. Pri týchto logonymách si treba uvedomovať ich vzťah k urbanonymám a vnímať potenciálny urbanonymický objekt, ktorý – v prípadoch, že existuje – v pomenovacom procese môže spôsobiť onymickú polarizáciu. Z hľadiska spoločenského fungovania logoným by bolo zaujímavé hľadať práve ich vzťah k domácim propriálnym motivačným činiteľom (okrem antroponým, ktoré sa v práci analyzujú). Osobitná hodnota kapitoly *Logonymá v komunikácii* je navyše aj v tom, že sa v nej spracúvajú výsledky dotazníkového výskumu, ktorým sa zisťovala zvuková realizácia logoným a ich zaradenie do deklinačných sústav. Výsledky výskumu potvrdzujú variantnosť prípon v jednotlivých tvaroch, ktorá je podmienená rozdielnym vnímaním pomenovaného objektu, rozdielnym stupňom ovládania jazykovej normy, najmä však heterogénnym sociálnym prostredím. V súvislosti s touto problematikou je zaujímavé konštatovanie A. Gložančevovej zo slovinskej logonymie (M. Imrichová ho uvádza na s. 7), podľa ktorého má spisovná podoba názvov firiem a obchodov v Slovinsku legislatívnu podporu v tom, že všetky názvy možno uvádzať len v úradnom jazyku. V závere kapitoly (s. 90) autorka zhrnula poznatky z dotazníkového výskumu fungovania logoným do šiestich bodov: logonymá sa v hovorenej komunikácii skloňujú; logonymá motivované cudzími slovami a nepriežračné tvary spôsobujú v komunikácii neistotu pri zaraďovaní do deklinačných sústav; v genitíve singuláru maskulín sú rovnocenné va-

riantné prípony *-a* (prevažujú pri domácich) aj *-u* (prevažujú pri prevzatých); logonýmá motivované životnými substantívami sú zaradované do paradigiem životných aj neživotných deklinačných typov; pri akronymickej a nedomácej motivácii logoným sa prejavuje variantnosť tvarotvorných prípon; pretrváva uvedomovanie si pôvodných latinských a gréckych prípon, ktoré sa pri ohýbaní odsúvajú.

Zhrnujúce znaky logoným a konštatovanie, že ich fungovanie nebolo u nás systematicky a vyčerpávajúco spracované, tvorí záver posudzovanej práce M. Imrichovej. Okrem spoľahlivého teoretického a metodologického východiska, klasifikácie časti logoným získaných heuristickým výskumom a okrem formulovania čiastkových poznatkov o štruktúre a spoločenskom fungovaní logoným je monografia *Logonýmá v systéme slovenčiny* aj hodnotným inšpiračným zdrojom na ďalší systematický výskum, charakteristiku a vyčerpávajúci opis spoločenského fungovania tejto rozsiahlej časti proprií.

Pavol Žigo

Človek v priestoroch jazyka

Pred troma rokmi sme si pripomenuli vzácne životné jubileum prof. Jána Horeckého, DrSc. Pripomenuli sme si osemdesiate narodeniny výnimočnej osobnosti slovenskej jazykovedy a slovenskej kultúry.

Ako jazykovedec je prof. Horecký výnimočný jednak šírkou svojich vedeckovýskumných záujmov, jednak počtom vedeckých monografií, knižných publikácií, vedeckých štúdií, učebníc, odborných článkov a populárno-náučných prác, ale najmä teoreticko-metodologickou hĺbkou, odbornou prepracovanosťou a dôkladnosťou svojich textov, ako aj schopnosťou aj najzložitejšie odborné problémy spracúvať vedec-ky presne a zároveň prieszračne a zrozumiteľne.

Osobitné postavenie v slovenskej jazykovede má prof. Horecký aj a najmä preto, že síce svojím vedeckým výskumom nadväzoval na riešenie vedeckých problémov, ktorým sa aktuálne venovala slovenská jazykoveda, ale predovšetkým roztváral nové témy a nové metódy a postupy pri spracúvaní nastolených odborných otázok. Nadväzoval pritom na vývinové trendy svetovej lingvistiky a zároveň sa aktívne podieľal aj na ich smerovaní, a tak podstatným spôsobom ovplyvňoval vývin slovenského jazykovedného myslenia. Celé generácie slovenských jazykovedcov od najmladších po najstarších priamo alebo nepriamo nadväzujú na jeho podnety a idey rozvídžané alebo načrtnuté v jeho priekopníckych prácach. Mnohých z nich prof. Horecký bezprostredne ovplyvňoval ako ich školiťel' v rámci vedeckej aspirantúry (tu

mám na mysli i jeho povestné semináre pre mladých adeptov vedy) a v rámci doktorandského štúdia, ale aj nepriamo ako oponent mnohých kandidátskych, doktorandských, habilitačných a inauguračných prác.

A tak nečudo, že na vedeckej konferencii, ktorá sa konala na počesť jubilanta prof. Horeckého v marci r. 2000, sa stretlo veľké množstvo jeho kolegov, priateľov a žiakov nielen zo Slovenska, ale aj zo zahraničia. V zborníku z tejto konferencie (*Človek a jeho jazyk. I. Jazyk ako fenomén kultúry*. Bratislava, Veda 2000. 524 s.), ktorého editorkou je Klára Buzássyová, je publikovaných 54 príspevkov od 58 autorov, čo je na naše pomery nezvyčajne vysoký počet. K. Buzássyová napísala aj úvodný príspevok, v ktorom ako žiačka prof. Horeckého zasvätené – hoci na relatívne malej ploche – hodnotí jubilanta ako jedinečnú osobnosť slovenskej jazykovedy, oceňuje šírku a hĺbku jeho vedeckého záberu a pripomína, že svojimi dielami vtlačil pečať viacerým jazykovedným disciplínam, a to najmä tým, že prenikal do hĺbky teoretických problémov a priekopnícky inicioval nové smery a otváral nové témy v slovenskej jazykovede. Vyzdvihuje aj ľudskú stránku jeho osobnosti, jeho nezištnú školskú zaangažovanosť pri výchove niekoľkých generácií slovenskej jazykovedy, ako i jeho ochotu nezištne pomôcť, poradiť i povzbudiť.

Zdanlivo je zborník tematicky divergentný. V skutočnosti však všetky príspevky zjednocuje to, že sa v nich vlastne odráža nebývalá šírka vedeckého záberu prof. Horeckého, ktorý sa vo svojom monumentálnom diele teoreticko-metodologicky alebo analyticky viac alebo menej podrobne zaoberal takmer všetkými jazykovednými disciplínami, ktorým sa aktuálne venovala a venuje slovenská lingvistika. Zásluhu na obsahovo-tematickej homogénosti má aj editorka, ktorá v súlade s hlavnými oblasťami vedeckého záujmu jubilanta rozdelila príspevky do piatich častí. Žáner recenzie – ide o rozsah – nedovolí podrobnejšie hodnotiť také množstvo publikovaných príspevkov. A tak v tomto texte pôjde skôr o enumeratívno-informatívny ako o analyticko-hodnotiaci pohľad na recenzovaný zborník.

V prvej časti (*Jazyk – etnicita – kultúra*, s. 15 – 68) je šesť všeobecne orientovaných príspevkov. Jana Skladaná predstavuje prof. Horeckého ako klasického filológa, pričom zdôrazňuje, že široký diapazón jeho vedeckej práce pramení práve v jeho východiskovom klasickom vzdelaní a v jeho pôvodnej orientácii na latinský a grécky jazyk. S týmto obdobím jeho vedeckého života je spätý aj jeho trvalý záujem o teoretické a praktické otázky slovenskej odbornej terminológie. Viktor Krupa sa vracia k problematike primitívnych jazykov; v súvislosti s otázkou, čo je v jazyku exotické, zdôrazňuje tézu, že primitívne jazyky sa nikdy nepodarilo a nepodariť objaviť. Ako exotické sa nám môžu javiť také prvky iných jazykov, ktoré v našom jazykovom prostredí už nejestvujú. Vo variabilite a odlišnosti jazykov sa odrážajú osobitosti kultúrneho, spoločenského a prírodného prostredia, v ktorom žijú ich nositelia. V tejto časti sú ďalej podnetné príspevky o úlohe národného jazyka a jeho jednotliv-

vých variet v spoločnosti (M. Krčmová), o jazyku ako kultúrnej hodnote, ktorá je mostom medzi minulosťou, prítomnosťou a budúcnosťou (I. Ripka), o jednoslovných a viacslovných rómskych neologizmoch utvorených analogickou nomináciou (A. Rá-cová), ako aj štúdiá o rozdieloch v mechanizme prenášania zvieracích pomenovaní na človeka v slovenčine a v angličtine (P. Štekauer – Š. Franko – D. Slančová – J. Sutherland-Smith).

Otázkam fungovania jazyka v individuálne a sociálne diferencovaných podmienkach, a to zo synchronného a diachrónneho aspektu, je venovaná druhá časť (*Sociálne determinanty spisovného a národného jazyka – sociolingvistické aspekty komunikácie*, s. 71 – 180). Táto časť je tematicky pestrejšia, ale tiež „mapuje“ tie oblasti, o ktoré sa výskumne zaujímal prof. Horecký.

Aj s ohľadom na slovenskú jazykovú situáciu je pozoruhodný príspevok J. Hoffmannovej a O. Müllerovej o uplatňovaní variet národného jazyka v diferencovaných komunikačných situáciách, kde dochádza k miešaniu spisovných a nespisovných prostriedkov. Podľa autoriek je prepínanie a miešanie kódov permanentný proces, ktorý v konkrétnom texte môže byť motivovaný nielen sociálne, ale aj individuálne. Pozoruhodná je aj konštatácia, že v podstate neexistujú dôsledne spisovné alebo nespisovné situácie, ktoré by boli voči miešaniu kódov a ich prvkov imúnne. F. Ruščák vymedzuje pojem štandardná komunikácia ako jazykovo-sociálno-pragmatickú kategóriu. Nezodpovedaná však zostáva otázka, aké miesto (vzťah) zaujíma štandardná komunikácia v kontexte variet národného jazyka. Do tohto rangu zapadá aj príspevok o podmienkach úspešnej komunikácie na mikro- a makropragmatickej úrovni (J. Mezulánik) a analýza mikro- a makroštruktúry „rokovacieho“ diskurzu z pragmatického hľadiska (J. Skácel).

Otázkami fungovania jazyka v špecifických komunikačných situáciách sa zaoberá príspevok, v ktorom S. Čmejrková analyzuje mediálny dialóg na pozadí prirodzeného dialógu; inšpiratívne je zistenie, že v rozmedzí vzťahu moderátor – hosť – hosť – divák často dochádza k narúšaniu noriem a konvenčných hraníc žánru. P. Odaloš analyzuje rečovo-komunikačné praktiky vládnej koalície a opozície v rámci politickej komunikácie v parlamentnej rozprave.

Dva príspevky v tejto časti sú zamerané na historickú problematiku, ktorej sa v niekoľkých svojich prácach venoval aj prof. Horecký. V. Blanár precizuje kritériá periodizácie dejín spisovnej slovenčiny, pričom potvrdzuje opodstatnenosť periodizácie, ako ju vypracovala slovenská jazykoveda. Analyzujúc názory Martina Hattalu na český purizmus, M. Jelínek konštatuje, že napriek tematickej roztrieštenosti má jeho Brus jazyka českého vyššiu teoretickú úroveň ako brusy iných českých puristov.

Tematicky sa vnútorne člení aj tretia časť (*Semiotika – systém/štruktúra – gramatika – sémantika*, s. 183 – 327), ktorá obsahuje šesť príspevkov. Viaceré z nich upomínajú na Horeckého záujem o všeobecnoteoretické otázky. Takou je napr.

úvaha o jazykovom znaku (P. Cmorej), ako aj úvaha J. Vicenika, ktorý z filozofického aspektu analyzuje názory na využívanie exaktných metód v jazykovede; v interdisciplinárnom kontexte práce J. Horeckého, najmä jeho výklady o argumentačných textoch. Zo synchronného a diachrónneho hľadiska sleduje problematiku argumentačného diskurzu aj J. Kraus, ktorý takto skúma sústavu argumentov a ich uplatnenie a funkciu v texte a v kontexte. Na úrovni fónického a lexikálneho subsystému sleduje prejavy nerovnomerného uplatnenia analogických tendencií v jazyku P. Žigo. Svoje výklady konkrétne ilustruje na príklade analogického vyrovnávania makroštruktúry *dz – dž*; v lexikálnej rovine dokladá fungovanie princípu analógie analýzou slovotvorného modelu typu *malina*. V širšom teoretickom rámci uvažuje J. Dolník o napätí pravidelnosť (usporiadanosť) systému – jeho čiastkové narúšanie. Hľadá odpoveď na otázku, prečo sú nositelia jazyka ochotní akceptovať isté logické nedôslednosti a schopní tolerovať výskyt tzv. nesystémových prvkov v aktuálnych textoch.

Viaceré príspevky v tretej časti nadväzujú na tie práce prof. Horeckého, v ktorých analyzoval gramatické a lexikálne prostriedky slovenského jazyka a slovan-ských jazykov, a to v ich systémovom zaradení (usporiadaní) alebo v textovom (kontextovom) uplatnení. Dva príspevky sa zaoberajú problematikou frazeológie. V širšom teoretickom rámci uvažuje J. Mlacek o princípoch, ktoré sa uplatňujú pri kontextovej aktualizácii ustálených frazeologických pomenovaní. E. Krošláková zas analyzuje frazeológiu v románe Jozefa Ignáca Bajzu René mládenca príhody a skúsenosti. Sleduje variantnosť frazém vo vzťahu k súčasnej spisovnej frazeológii. Z lexikálno-sémantického hľadiska vyčlenila niekoľko skupín frazém, na základe čoho generovala štruktúro-sémantické modely. Jazykovému významu na rôznych úrovniach jeho štruktúracie (modifikácie) v priestore vetnej konštrukcie venuje pozornosť P. Sgall. Rozlišuje pritom význam, zmysel výpovede a jej obsah. Zdôrazňuje, že tu ide o interdisciplinárnu problematiku, ktorá predpokladá spoluprácu lingvistiky, logiky a psychológie. Z iného hľadiska venuje pozornosť vetnej štruktúre S. Ondrejovič. Argumentuje ideu, že centrálné postavenie vo vete má prísudok; od prísudkového slovesa je potom závislý nielen predmet, ale aj vo vzťahu k podmetu je prísudok dominantný. Nadväzujúc na svoje predchádzajúce výklady o intonačných štýloch, J. Sabol rozširuje a prehľbuje pohľad na rytmickú stavbu reči v kontexte suprasegmentálnych javov. Osobitnú pozornosť venuje vzťahu rytmu k prízvuku a dôrazu, v spolupráci ktorých sa „buduje“ rytmické podložie slovenčiny, a napokon funkcii rytmu pri rytmickej organizácii umeleckého (básnického) textu. Dva príspevky, v ktorých sa autori (J. Mistrík a J. Findra) venujú stylistickej problematike, prinášajú diferencované pohľady na klasifikáciu funkčných jazykových štýlov.

Rozsahom i počtom príspevkov je najrozsiahlejšia štvrtá časť zborníka (*Slovotvorba – morfematika – morfológia*, s. 331 – 474). Je to prirodzené, lebo ide o tie oblasti lingvistiky, ktorým sa prof. Horecký dlhodobo výskumne venoval v početných vedec-

kých štúdiách i monografiách. Aj v medzinárodnom kontexte sa s uznaním prijímajú jeho priekopnícke práce o teoretických otázkach tvorenia slov, inšpiratívne sú jeho výklady o formálnej a sémantickej štruktúre odvodených slov, ako aj práce o „dotykoch“ a „presahoch“ lexikológie a morfológie. Autori príspevkov tejto časti priamo i nepriamo nadväzujú na inšpiratívne podnety jubilanta najmä z oblasti derivatológie.

Presvedčivým dokladom o naznačenom zástoji prof. Horeckého v uvedených oblastiach lingvistických výskumov je príspevok J. Furdíka, ktorý zasvätené analyzuje a interpretuje výsledky takmer päťdesiatročných bádani jubilanta v oblasti slovotvorby, ku ktorým sa permanentne vracal. Možno len súhlasiť s Furdíkovou pregnantnou charakteristikou vedeckého profilu prof. Horeckého, že totiž „máme uňho do činenia s pozoruhodnou jednotou metodologickej stálosti a inovačného výkonu, teoretickej hĺbky a trvalého zreteľa na jazykovú prax“.

Viacere príspevky tejto časti sú zamerané na slovotvornú problematiku. Nadväzujúc na Horeckého práce o adjektívach, Ľ. Ďurovič sleduje syntagmatické uplatnenie relačných adjektív konvertovaných zo substantív, ktorých slovosled v pozícii atribútov v prenomínálnej zóne, kde potenciálne alternujú svoje fundujúce substantívum v jeho rôznych kontextových významoch, je prísne viazaný. Sem možno priradiť aj pôvabný exkurz M. Nábělkovej do sveta rastlín a ich pomenovaní, ktorá v esejisticky ladenom texte objavila pre seba i pre nás nielen „sviatok“ slovenského prídavného mena, ale zároveň poukázala aj na slovotvorné potencie nášho jazyka. J. Kačala charakterizuje zo slovotvorného, sémantického a morfológického hľadiska substantívne zloženiny s pôvodným činným prídavným prítomným. Predstavuje ich ako produktívny typ, ktorý hovorí o dynamických procesoch v slovnej zásobe súčasnej spisovnej slovenčiny založených na juxtapozícii. O. Martincová analyzuje novotvorené viacslovné (združené) pomenovania z hľadiska ich derivatívnosti. Zisťuje, že pre češtinu je produktívna transpozícia združeného pomenovania na slovesné pomenovanie. Obyvateľským názvom utvoreným od dvoj- a trojslovných miestnych názvov, a to aj z hľadiska uplatnenia/neuplatnenia miestneho úzu popri štandardizovanej podobe, venuje pozornosť M. Považaj. Osobitne sa zameral na analýzu derivátov utvorených najčastejšími príponami *-čan*, *-an*, *-ec*. M. Dudok, aplikujúc slovotvorný model prof. Horeckého, porovnáva spoločnú slovotvornú stratégiu v lexikálnych mikrosystémoch slovenčiny, srbčiny a chorvátčiny. Do tejto tematickej skupiny možno priradiť aj príspevok A. Ferenčíkovej, ktorá skúma sémantiku slova *bor* a jeho derivátov v záhorských nárečiach a na základe toho kriticky hodnotí výklad niektorých odvodenín v Slovníku slovenského jazyka. S touto tematickou oblasťou je voľne spätý aj príspevok P. Királya, ktorý analyzuje etymológiu priezviska *Melich*. Ide o maďarského slavistu slovenského pôvodu, ktorého predkovia sa pred rokom 1800 presťahovali na Dolnú zem z novohradského Málinca. Podľa autora je

priezvisko Melich skrátenou formou osobného mena *Melchior*, ktoré súvisí s hebrejským slovom *melech* a vzniklo z koreňa *Mel-* pridaním prípony *-ich*.

V širšom historicko-konfrontačnom zábere sa na morfematickú problematiku zameriaval J. Bosák. Tejto problematike sa prof. Horecký venoval vo viacerých svojich prácach, v ktorých vlastné teoreticko-metodologické východiská konfrontoval so zahraničnou literatúrou, ale v koncepcii i pri riešení čiastkových otázok postupoval originálne. Takto inšpiroval a stimuloval aj svojich žiakov a nasledovníkov, ktorí nadväzovali na jeho riešenie. Tieto originálne idey J. Horeckého konfrontuje J. Bosák s morfematickým myslením v slovenskej i svetovej lingvistike, pričom pripomína aj tzv. otvorené otázky. Do tejto tematickej sféry patrí aj rozsiahly príspevok M. Sokolovej, v ktorom podrobne klasifikuje a charakterizuje alternácie korelovaných a nekorelovaných vokálov v spisovnej slovenčine, ako aj alternácie s nulou a vokalic-ko-konsonantické alternácie.

V poslednej, piatej časti (*Aktuálne problémy terminológie a terminografie*, s. 477 – 519) sú zhrnuté príspevky z oblasti terminológie, ktorej sa prof. Horecký venoval od svojich výskumných začiatkov až doteraz. Je prirodzené, že v úvodnom príspevku popredný slovenský terminológ I. Masár, ktorý vyrastal pod priamym vedením jubilanta, komplexne zhodnotil zakladateľské, budovateľské i završovateľské aktivity prof. J. Horeckého pri riešení teoretických, praktických a organizátorských problémov súvisiacich s vybudovaním slovenskej odbornej terminológie. A. Jarošová podáva prehľad názorov na vymedzenie pojmu lexikalizované spojenie. Na základe analýzy konkrétnych typov viacslovných pomenovaní formuluje záver, že lexikalizované spojenie predstavuje autonómny pomenovací typ. F. Šimon analyzuje niektoré anatomické termíny v Galenových spisoch. Na terminologickú problematiku z oblasti kompozičnej výstavby umeleckého textu je zameraný aj príspevok O. Sabolovej. Na úrovni vzťahov fabuly a sujetu vymedzuje komponému ako základnú jednotku kompozície. Tak trocha za hranicami tejto tematickej skupiny je príspevok G. Mošku, ktorý na základe analýzy genitívov obsahu a meraného obsahu typu *kus syra* a *pohár vody* definuje pojem komplexný vetný člen. Považuje ho za zložený vetný člen, v ktorom sa niektoré formálne a obsahové prvky vety vyjadrujú analyticky. Terminologickú časť uzatvára úvaha K. Buzássyovej o spracúvaní odbornej lexiky v pripravovanom Slovníku slovenského jazyka. Zameriava sa jednak na problematiku výberu odbornej lexiky (zastúpenie odborov, počet termínov) a jednak na používanie súhrnného kvalifikátora odborný výraz vo vzťahu ku kvalifikátorom príslušného vedného odboru. Osobitnú pozornosť venuje uplatňovaniu kvalifikátorov knižný a odborný výraz.

Kvôli úplnosti treba dodať, že druhý diel jubilejného zborníka vyšiel o rok neskôr (*Človek a jeho jazyk. 2. Jazyk ako pamäť kultúry*. Bratislava, Veda 2001. 308 s.). Editor Slavomír Ondrejovič, ktorý v úvodnom príspevku stručne zhodnotil prínos

prof. Horeckého do slovenskej lingvistiky a kultúry, vybral doň jubilentove príspevky, ktoré pôvodne vyšli v domácich a zahraničných zborníkoch a časopisoch. V podstate tu možno hovoriť o tematicky ucelenej publikácii, ktorá je zameraná na diskurzívnu činnosť človeka; komplexne sa v nej analyzujú jednotlivé zložky diskurzu. V tomto zmysle ide o základné dielo slovenskej lingvistickej literatúry, ktoré bude podstatným spôsobom stimulovať ďalšie teoretické i analytické výskumy najmä v oblasti sociolingvistiky, teórie komunikácie, štylistiky, teórie textu, výstavby textu. Oceniť treba, že v druhej časti tohto zborníka je úplný súpis prác J. Horeckého do konca roku 2000 z pera Ladislava Dvonča. Nemožno nespomenúť ani ďakovný prejav, ktorý prof. Horecký predniesol pred Vedeckou radou Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Prešove pri udeľovaní čestného doktorátu a v ktorom s jemu vlastnou skromnosťou vykreslil svoj životný a bádateľský oblúk. Vyznačil na ňom jednotlivé oblasti svojich vedeckých záujmov a jednotlivé etapy svojho života, počas ktorého ako služobník jazyka nepretržite zotrval v službe jazyku. Na prospech slovenskej jazykovedy a kultúry.

A tak možno oprávnene povedať, že vydanie dvojdielného jubilejného zborníka pri príležitosti narodenín prof. Jána Horeckého bolo významným edičným činom.

Ján Findra

Vavrinec Benedikt z Nedožier 1555 – 1615

Práve pred štyristo rokmi, v roku 1603 vyšla tlačou prvá moderná gramatika českého jazyka. Jej autorom bol Slovák, popredný humanistický vzdelanec, gramatik a pedagogický reformátor, rektor školy v Nemeckom Brode (dnes Havlíčkův Brod) magister Vavrinec Benedikt z Nedožier (Laurentius Benedictus Nudozerinus). Ako možno vyčítať už z jeho mena, pochádzal z hornonitrianskej obce Nedožery (dnes súčasť obce Nedožery-Brezany). Základné vzdelanie dostal v Prievidzi a potom v Jihlave, v rokoch 1590 – 1595 študoval filozofiu a teológiu v Prahe, kde roku 1597 získal hodnosť bakalára a roku 1600 magistra. Medzitým v roku 1593 pôsobil ako učiteľ v Moravských Budějoviciach, v roku 1594 bol rektorom školy v Uherskom Brode, po absolvovaní štúdia v rokoch 1596 – 1599 učil na akademickej vyššej partikulárnej škole v Prahe, v roku 1600 bol krátky čas rektorom školy v Žatci a v rokoch 1600 – 1602 v Nemeckom Brode. Od roku 1604 bol profesorom matematiky na Filozofickej fakulte Karlovej univerzity v Prahe. Roku 1611 bol prorektorom, roku 1612 dekanom filozofickej fakulty a roku 1615 správcom alebo prepoštom univerzitného Karolína. V júli 1615 neženatý zomrel na tuberkulózu.

Na rozhraní 16. a 17. storočia, keď vznikala prvá moderná gramatika češtiny, bola čeština spisovným jazykom aj na Slovensku a ako zrozumiteľný a slovenčine najbližší slovanský jazyk suplovala funkciu domáceho slovenského spisovného jazyka. Kultúrne nadnárečové jazykové útvary slovenčiny sa v tom čase už formovali, ale ich norma ešte nebola natoľko vypracovaná, aby mohli plniť všetky funkcie spisovného jazyka.

Prvá systematická gramatika českého jazyka je spracovaná na základe jazykovo najčistejších českých literárnych pamiatok a hovorovej reči podľa vzoru latinkej gramatiky nemeckého humanistu Filipa Melanchtona a gramatiky francúzskeho humanistu Petra de la Ramée. Vznikala deväť rokov počas Benediktovho účinkovania na rozličných miestach (Uherský Brod, Nemecký Brod, Praha). Rukopis autor viac ráz dopĺňal a upravoval, sám v úvode napísal, že sa usiloval gramatické zákony a pravidlá ustaľovať podľa skutočného úzu, podľa reči tých, čo pekne a správne hovoria a píšu. Zdôraznil, že ani gramatik si nesmie spôsoby reči vymýšľať, ale musí ich vyvodzovať zo všeobecného zvyku, ktorý je pre reč rozhodujúci. Obrazne to vysvetlil prirovnaním k maliarovi, ktorý nemaľuje leva alebo jeleňa podľa svojej predstavy, ale podľa toho, ako ho videl na vlastné oči.

Autor gramatiky sa neopieral iba o najlepšie jazykové texty, najmä o Kralickú bibliu, ale i o živú reč. Ako uviedol E. Jóna v štúdiu o jazykovednom diele Vavrinca Benedikta a Pavla Doležala (Práce z dějin slavistiky. 10. Praha 1985), v gramatike sa spomínajú aj české hovorové tvary s *ej* popri *y* (*streyc, dobrej* : *strýc, dobrý*), slovenské a moravské podoby s *y, ú* proti českým dvojhláskam *ey, au (ou)* a uvádzajú sa tvary s *i* (písané *y*) popri *é*: *dobrý víno, dobrýho otce syn* atď. Pri privlastňovacích prídavných menách sa uvádzajú tvary zloženého skloňovania popri menných tvaroch (*Janůw, Janowého* i *Janowa*), pri skloňovaní zámen v češtine používané tvary v strednom rode *tato zwjřata*. Pripomína sa pritom, že Moravania hovoria *tato* i *tyto*, Slováci (= Slavi) vždy *tyto*; pri skloňovaní sa duálové tvary obmedzujú na tie, ktoré sa udržali do novších čias, a pod. V prvej časti gramatiky spracoval V. Benedikt tvaroslovie s úvodnými poznámkami o pravopise a o výslovnosti, v druhej časti skladbu.

Vavrinec Benedikt sa hlásil k svojmu slovenskému pôvodu. Svoju gramatiku venoval mládeži českej, moravskej, slovenskej a iných národností, študujúcej český jazyk. Osobitne sa prihovoral svojim slovenským rodákom, u ktorých pozoroval nedbanlivosť v pestovaní vlastnej reči, lebo sa im vraj stávalo, že ak sa mali zhovárať o niektorých veciach domácim jazykom, museli hovoriť na polovicu po latinsky. Nechcel ich však nútiť k českému jazyku, ale len napomenúť, aby pre latinčinu nezanedbávali cvičenie a kultivovanie vlastnej reči, keď na Slovensku sú školy nielen v mestách a mestečkách, ale i na dedinách. Ako vidno, Benedikt zreteľne odlišoval svoju rodnú slovenčinu od češtiny.

Súčasníci pokladali Vavrinca Benedikta za dobrého znalca spisovnej češtiny, za dobrého rečníka, dišputanta i spisovateľa. Výstižná kodifikácia spisovného jazyka v Benediktovej gramatike a primeraná gramatická teória ovplyvnili normovanie českého spisovného jazyka a upevňovanie českého jazykového i národného povedomia. Benedikt sa venoval aj iným otázkam. Bol tvorcom prvého systému českej časomernej prozódie a poetiky. Pri preklade žalmov vychádzal z latinskej časomiery, z metrického a strofického vzoru latinských prekladov žalmov škótskeho básnika G. Buchanana. Dôsledne pritom vychádzal z fonetických a rytmickej zásad českého jazyka, zachovával najmä kvantitu a prízvuk, často využíval ľudové a hovorové privlastky, základný biblický text výrazne aktualizoval. Dve knihy preložených žalmov vyšli v Prahe r. 1606, ale celé jeho dielo pripravené do tlače po jeho smrti a predovšetkým po známej bitke na Bielej hore r. 1620 sa stratilo. Osobitne významný je jeho spis Základy aritmetiky, v ktorom aritmetiku už nechápal ako praktickú pomôcku kupcov a remeselníkov, ale ako exaktný základ vedeckého štúdia. Ako pedagóg sa Benedikt usiloval zlepšiť vyučovací proces na partikulárnej škole. Základný význam má jeho dielo o vnútornej školskej sústave, je to umelecky a teoreticky vyspelá veršovaná práca; navrhované nové školské osnovy sa riadia požiadavkami vý-

vinovej psychológie, v ktorej sa zdôrazňovala potreba uplatňovať vo výučbe princíp názornosti a systematickosti, nevyhnutnosť spájať teóriu s praxou, ako aj potreba vyučovania v materinskom jazyku.

Vavrínek Benedikt z Nedožier patrí medzi najvýznamnejších Slovákov minulosti, ktorí sa natrvalo zapísali aj do českej národnej histórie. Od vydania prvej modernej gramatiky češtiny, ktorú napísal Slovák Vavrínek Benedikt z Nedožier, uplynuli celé štyri storočia.

Milan Majtán

Odišiel Alexandr Stich

Vo veku nedožitých šesťdesiatich deviatich rokov náhle zomrel 26. januára 2003 v popovodňovej Prahe jeden z najvýznamnejších európskych bohemistov a slavistov prof. PhDr. Alexandr Stich, CSc. Odišiel naozaj náhle, lebo s touto charizmatickou a noblesnou postavou európskej vedy a kultúry sme sa na chodbe slávy na prvom poschodí budovy Filozofickej fakulty Karlovej univerzity stretali akoby v bezstarostných rozhovoroch do jeho posledných dní. Mal som to šťastie, že vždy, keď som zavítal do Prahy a kroky ma zaviedli na onú chodbu, bol tam, či už v miestnosti plnej svojich seminaristov, alebo v čase prestávok, keď sa mu striedali „šichty“, v miestnosti aspoň poloprázdnej.

Pripomeňme si, že Alexandr Stich sa narodil 10. marca 1934 v rodine dôstojníka v Nitre. Po odchode zo Slovenska študoval v Jičíne a Chomutove, kde v r. 1952 zmaturoval. Štúdium češtiny a ruštiny zavŕšil na Filozofickej fakulte Karlovej univerzity v r. 1957 a kandidátsku prácu obhájil v r. 1961 v Ústave pro jazyk český ČSAV, kde pôsobil až do roku 1982 a kde bol dlhšie obdobie aj vedúcim Oddelenia spisovného jazyka a jazykovej kultúry. Pre svoje nezakryté a nezakryvané postoje k dianiu okolo seba musel pracovisko opustiť a na živobytie si zarábať ako korektor a redaktor v nakladateľstve Československý spisovatel. Na Katedru českého jazyka FF UK mohol nastúpiť až po roku 1989. Tu sa veľmi skoro habilitoval a získal aj profesúru.

Alexandr Stich vychádzal z kolísky pražského štrukturalizmu, nadväzoval však aj na sociologizujúce tradície českej literárnej histórie. Bol to, ako je dobre známe, dvojdomý autor: jazykovedec i literárny historik. V skorších prácach sa zameriaval na výskum spisovného jazyka národného obrozenia, v poslednom čase sa jeho záujem presunul na českú barokovú slovesnosť. Z jeho knižných titulov sa najčastejšie spomína monografia *Sabina – Němcová – Havlíček* (1976), *Od Karla Havlíčka k*

Františkovi Halasovi (1976) a takisto aj vynikajúca *Česká literatura od počátku k dnešku*, na ktorej sa podieľal ako spoluautor. Veľmi dôležitou súčasťou jeho činnosti boli edície a reedície literárnych textov, jeho „vykladačstvo“ kníh. (Vydal napr. *Rady Čechům, jak se hravě přiučiti češtině*, čo je výber najlepších prác Pavla Eisnera o českom jazyku [1992], alebo dielko M. V. Štejera z r. 1668 *Žáček aneb Výborně dobrý způsob, jak se má dobře po česku psáti neb tisknouti* [2001], ale aj mnohé ďalšie diela, napr. Josefa Kajetána Tyla, Miroslava Tyrša, Zikmunda Wintera, Karla Havlíčka Borovského, Magdalénu Dobromilu Rettigovú a i.) Svoje sily si vyskúšal aj ako prekladateľ na románovej tvorbe Leva Nikolajeviča Tolstého. Ako ukazuje bibliografia, Stichove články v odborných časopisoch *Naše řeč*, *Slovo a slovesnost*, *Slavia*, *Česká literatura*, *Listy filologické* a pod. sú napriek nepriaznivým okolnostiam dosť početné, ale rovnako dôležité sú aj jeho nemenej početné (neraz ostro polemické či ostro „obránné“) príspevky (často kryté rôznymi pseudonymami) v literárnych týždenníkoch a denníkoch (najmä v *Literárních novinách* a *Lidových novinách*). Cieľom a motívom mnohých jeho prác bola demytologizácia aj široko uznávaných výkladov, napr. dejín a jazyka v pobilohorskom období. Dokazoval, že v tom čase síce krajinu nezalievalo iba samé svetlo, ale rovnako nevhodné je hovoriť o danom období ako o dobe temna. Ďalej napr. zásadne popieral, že by sa súčasná čeština nachádzala v stave úpadku (porov. napr. *Čeština je v lepším stavu než česká chmelnice*). Na druhej strane ostro vystupoval proti módnym excesom dnešných mladých snobských a nedovzdelaných vzdelancov, ktorí sa vyjadrovali napr. o Aloisovi Jiráskovi ako o tajnom komunistickom agentovi a zločincovi vytvárajúcom české historické mýty (porov. *Kopací míč Jirásek*, *Kopací míč Jugmann* atď.).

K obľúbeným lingvistickým témam A. Sticha patrili aj štylistické otázky a otázky teórie spisovného jazyka a jazykovej kultúry, týkajúce sa súčasného jazyka, ďalej napr. aj ortoepia, adaptácia gréckych a latinských slov v českom jazyku a pod. Ku kodifikácii, o ktorej tvrdil, že to nie je len veda, ale aj umenie, sa veľmi jednoznačne vyjadroval, že zásahy do jazyka sú možné, ale nesmú byť voluntaristické. Predpokladajú dobré poznanie súčasnej zložitej reality. Kodifikácia je na prospech kultivovanej jazykovej praxe len vtedy, ak sa napr. aj formálne rozdielnosti čo najjednoduchšie opierajú o synchronne, živo pociťované dištinkcie. Ak je kodifikácia iná, jednostranná alebo „násilná“, nevyhnutne vedie ku konfliktom.

Jeho výklady boli vždy zrozumiteľné, pútavé a pôsobivé, pretože mohol vychádzať zo svojej neobyčajne širokej vzdelanostnej základne, pričom sa pri písaní a hovorení nebál ani tónov intelektuálne humorných či dokonca ironických a sebaironických. Aj preto platí, čo sa uvádza o jeho pedagogickej činnosti, že výrazne obohacovala život a formovala výchovu mladých adeptov lingvistiky a literárnej vedy. Vedel ich totiž nadchnúť nielen tým, čo hovoril, ale aj ako hovoril. Bol to napokon aj uznávaný šoumen v tom najlepšom zmysle slova. Obraz o tom si môže urobiť

každý ešte aj dnes napr. z jeho prednášok zachytených v internetovej verzii Britských listov.

A. Stich si pravidelne (od roku 1964) všímal v podrobných a zasvätených analýzach aj slovenskú lingvistickú produkciu, a to najmä diela z oblasti teórie spisovného jazyka, zo štylistiky, dejín jazyka a pod., v ktorých upozorňoval na paralely medzi slovenskou a českou jazykovou situáciou a slovenským a českým jazykom, i na možné inšpirácie týchto diel pre českú jazykovedu. Charakteristický je titulok, ktorým napísal recenziu na Historický slovník slovenského jazyka *Svátek jazyka slovenského (item poněkud i českého)*. Toto dielo slovenskej historickej jazykovedy propagoval s nadšením pri každej nožnej príležitosti. Na pražskej filozofickej fakulte bol ochrancom a garantom slovákistického štúdia. Jeho meno ešte aj dnes čítame na internete medzi externými spolupracovníkmi na slovákistike, kde do konca svojich dní prednášal okrem iného aj historickú gramatiku slovenského jazyka i staršiu slovenskú literatúru.

Alexandr Stich bol v roku 1997 zvolený do Učenej spoločnosti, kde bol i členom jej rady. No známa je predovšetkým Stichova činnosť ako predsedu (od r. 1992) veľmi populárneho Kruhu priateľov českého jazyka, do ktorého pozýval aj mnohých zahraničných hostí, zo Slovenska nevynímajúc. Jeho posledná ohlásená prednáška, ktorej nám už nie je súdené sa dočkať, sa týkala znovu aj slovenčiny – Lingua ceco-slovaca. Na spomínanej chodbe slávy doteraz visia na dverách pracovní mená niekdajších domácich pánov, napr. prof. Jana Gebauera, prof. Vladimíra Šmilauera, prof. Aloisa Jedličku, prof. Miloša Dokulila a i., napriek tomu, že ich nositelia už do svojich kancelárií nikdy nevstúpia. Som si istý, že na príslušných dverách sa zachová aj tabuľka s menom prominentného a zároveň jedinečného bohemistu, slavistu a vlastne aj slovákistu prof. Alexandra Sticha.

Česť jeho pamiatke!

Slavomír Ondrejovič

Jubileum Márie Ivanovej-Šalingovej

Dňa 24. 2. 2003 sa dožila významného životného jubilea 80 rokov popredná slovenská jazykovedkyňa Mária Ivanová-Šalingová, ktorá je dobre známa nielen v odbornej jazykovednej a literárnovednej verejnosti, ale aj a ešte viac v širokých kruhoch používateľov slovenského spisovného jazyka. Zaradila sa medzi slovenských jazykovedcov, ktorí sa už tiež dožili tohto vzácneho veku, akého sa v minulosti slovenskí jazykovedci ani nedoživali, a pritom sa naďalej neúnavne venujú svojej celoživotnej záľube – slovenčine vo všetkých sférach jej používania.

Životným osudom Márie Ivanovej-Šalingovej a jej vedeckému dielu sa už v minulosti venovala primeraná pozornosť pri jej 50., 60. a 70. narodeninách. Naša jubilanťka aj vo vysokom veku naďalej pracuje a výsledky svojho vedeckého bádania aj publikuje. Jej vedeckovýskumná činnosť aj publikačná činnosť sú zamerané na dve hlavné oblasti – na prvom mieste je to štylistika a ďalej lexikológia a lexikografia. Jej pozornosti neušli ani niektoré ďalšie otázky z oblasti výskumu a kultúry slovenského spisovného jazyka.

Čo sa týka štylistiky, všimla si a naďalej si všima niektoré všeobecné otázky, ktoré sa nakoniec netýkajú iba štylistiky, ale aj podstaty jazyka. Venovala napríklad pozornosť otázke vzťahu medzi jazykom a obsahom v umeleckom diele (1961), klasifikácii štýlov spisovného jazyka (1962), štýlovému rozvrstveniu súčasnej spisovnej slovenčiny (1963), dotkla sa problematiky modernej štylistiky a štylistickej terminológie (1963). Všeobecnejší ráz má aj jej štúdiá o hovorovom štýle spisovnej slovenčiny (1963), ktorý dnes nadobúda čoraz významnejšie postavenie v rámci jednotlivých štýlov nášho spisovného jazyka a púta čím ďalej väčšiu pozornosť našich odborníkov najmä v súvislosti so spracúvaním tejto vrstvy slovnej zásoby spisovnej slovenčiny v našich lexikografických dielach. Autorka však venovala veľkú pozornosť aj rozboru štýlu v jednotlivých umeleckých dielach. Na prózu Jána Kalinčiaka sa zamerala v práci, ktorá vyšla knižne pod skromným a nenápadným názvom *Príspevok k štýlu štúrovskej prózy. Štýl prózy Jána Kalinčiaka* (1964). Táto práca podstatne prispela k poznaniu jazyka a štýlu nášho popredného spisovateľa a na jej základe získala autorka hodnosť kandidátky filologických vied (CSc). Mária Ivanová-Šalingová venovala pozornosť aj niektorým ďalším autorom našich umeleckých diel, napríklad M. Urbanovi alebo i Z. Dónčovej. Svoje výskumy v oblasti štylistiky predstavila aj v knižných prácach *Hľadanie výrazu. O štýle súčasnej prózy pre mládež* (1964) a najmä v práci *Štylistika* (1965), ktorá v čase vyjdenia predstavovala jednu z najzávažnejších prác podávajúcich slovenskému čitateľovi poučenie o štýloch a štylistických prostriedkoch a do istej miery ohlášala výskum štylistických otázok na Slovensku, ktorý sa u nás rozrástol najmä od šesťdesiatych rokov minulého storočia. Do oblasti štylistiky, ale zároveň aj do oblastí lexikológie a

lexikografie patrí napríklad jej úvaha o štylistických kvalifikátoroch v Slovníku slovenského jazyka (1966). Takto prechádzame do druhej základnej oblasti vedeckých záujmov M. Ivanovej-Šalingovej, ktorá z hľadiska výsledkov a počtu publikovaných prác prevyšuje predchádzajúcu oblasť, pričom však je zrejmé, že ide o spájanie oboch oblastí. Je to oblasť lexikológie a lexikografie. Tu by sme mohli osobitne hovoriť o jej lexikografických prácach, pričom máme na mysli aj jej práce týkajúce sa frazeológie a onomastiky, a o prácach z oblasti a či podoblasti lexikografie. Predovšetkým treba spomenúť, že je spoluautorkou viacerých dielov *Slovníka slovenského jazyka*, ktorý vychádzal v rokoch 1959 – 1968 a bol vlastne prvým vážnym opisom slovnej zásoby súčasnej spisovnej slovenčiny. Dodnes predstavuje solídne východisko pri štúdiu slovnej zásoby súčasnej spisovnej slovenčiny, a to aj napriek istým výhradám, ktoré sa vyslovili proti tomuto slovníku v polovici šesťdesiatych rokov minulého storočia a ktoré sa dnes začínajú prehodnocovať. Mária Ivanová-Šalingová je aj spoluautorkou *Česko-slovenského slovníka*, ktorý zas musíme hodnotiť ako prvý vážny pokus o zachytenie slovnej zásoby dvoch veľmi blízkych jazykov.

Pri uvažovaní o podstate homonymie a o jej hraniciach nemožno už dnes obísť teoretické práce M. Ivanovej-Šalingovej o homonymii, resp. lexikálnej homonymii, a jej *Homonymický slovník* (1997), v ktorom na základe svojich predstáv o lexikálnej homonymii spracovala homonymiá v spisovnej slovenčine.

Zlatý klinec v oblasti lexikológie a lexikografie predstavujú u M. Ivanovej-Šalingovej jej slovníky cudzích slov. Ide o slovníky viacerých typov, niektoré majú prekvapujúco narastajúci rozsah. Aj tu sa autorka pripravila na svoju prácu štúdiom *Z problematiky slovníka cudzích slov* z r. 1954 a postupne vydala (niektoré vo viacerých vydaniach) malý slovník cudzích slov, vreckový slovník, ďalej slovníky s väčším rozsahom, až nakoniec *Slovník cudzích slov* (1979), ktorý má už takmer tisíc strán, a najnovšie *Veľký slovník cudzích slov* (1998, 2000), ktorý zodpovedá svojmu názvu – má vyše tisícristo strán. Tieto slovníky autorka spracúvala spolu s dvoma ďalšími autormi a či spoluautormi, je však evidentné, že M. Ivanová-Šalingová je hlavnou autorkou a je aj akousi dušou celého tohto monumentálneho projektu. Jej slovníky vychádzajú a vychádzali po celé roky a sú stále na knižnom trhu. Najmä v najnovších veľkých slovníkoch je neobyčajne dôkladne a azda priam vyčerpávajúco spracovaná slovná zásoba z oblasti technických a lekárskeho vied. Tieto slovníky pozná naša široká kultúrna verejnosť a využíva ich pri svojej práci alebo ako studnicu poučení o slovnej zásobe. Jej slovníky sú cenné a dôležité i z toho hľadiska, že podávajú aj poučenie o pravopise a výslovnosti slov, ktoré k nám prichádzajú z cudzieho prostredia a prejavuje sa pri nich tendencia nejakým prijateľným spôsobom ich zaradiť do slovnej zásoby nášho jazyka. V týchto slovníkoch sa podáva aj po-

učenie o významoch prevzatých alebo preberaných slov, a preto ich hojne využívajú naši odborníci pri všestrannom štúdiu slov cudzieho pôvodu.

Nemôžeme nakoniec nespomenúť tú skutočnosť, že M. Ivanová-Šalingová sa vo svojich lexikologických a lexikografických prácach neobmedzuje iba na slovenčinu, ale vo viacerých štúdiách porovnáva slovenskú slovnú zásobu so slovnou zásobou v češtine a aj v poľštine.

Autorka si pri svojej práci nemohla nevšimnúť bežnú jazykovú prax. Publikovala početné menšie príspevky, v ktorých sa dotýkala správnosti používania jednotlivých slov v spisovnej slovenčine. Toto svoje úsilie realizovala aj v príručke *Slovenčina bez chýb* (1998), ktorú môžu s úžitkom využívať všetci, ktorým nie je ľahostajné používanie spisovnej slovenčiny.

Na tomto mieste sme mohli podať iba základné kontúry vedeckovýskumného a publikačného smerovania Márie Ivanovej-Šalingovej, ktorá sa dožila vzácneho životného jubilea. Vyčerpávajúci prehľad jej prác prinášajú bibliografie, a to súpisy prác, ktoré vyšli pri príležitosti jej životných jubileí, ako aj publikácia Slovenskí jazykovedci (vyšli štyri zväzky). A keď spomíname osemdesiatku ako významné životné jubileum, môžeme spomenúť aj päťdesiatku (a či takmer päťdesiatku) ako publikačné jubileum Márie Ivanovej-Šalingovej.

Na záver chceme zaželať našej jubilantke veľa ďalších a šťastných rokov, aby sa aj naďalej mohla venovať svojej celoživotnej záľube a prispievať do pokladnice slovenskej jazykovedy.

Ladislav Dvonč

Súpis prác Márie Ivanovej-Šalingovej za roky 1992 – 2002

Táto bibliografia nadväzuje na Súpis prác Márie Ivanovej-Šalingovej za roky 1982 – 1991 od L. Dvonča, ktorý vyšiel v Slovenskej reči, 58, 1993, s. 48 – 50.

1992

Záujem o Slovensko neutícha. – Práca, 24. 8. 1992, s. 3.

1993

Vreckový slovník cudzích slov. 1. vyd. Bratislava, Kniha – spoločník 1993. 848 s.

Ďalší historický omyl. Ešte raz o dvoch lexikografických prácach. [1. Najkratší slovník slovenského jazyka. Bratislava 1991. – 2. Hochel, B.: Slovník slovenského slangu. Bratislava 1993.] – In: Republika, 15. 11. 1993, s. 6 (rec.).

1994

- Čo s národným charakterom? Vedkyňa, etnografka proti svojmu národu. Čo vlastne chce S. Kovačevičová? – *Republika*, 1. 2. 1994, s. 6 – 7.
- Moje slovo o Slovensku. – *Republika*, 4. 2. 1994, s. 1.
- Aha, reklama! – *Republika*, 30. 3. 1994, s. 3.
- Vlado Mináč, trochu ináč. Tuctoví esejisti, alebo esejisti do tucta. – *Republika*, 20. 4. 1994, s. 12.
- Vizitka kultúry reči. Ministri a slovenčina. – *Republika*, 23. 4. 1994, s. 6.
- Vizitka reči. – *Slovenská Republika*, 17. 5. 1994, s. 5.
- Drevá „na drevo“. – *Slovenská Republika*, 2. 11. 1994, príl. Matičné čítanie, s. 4. – Znovu publikované pod rovnakým názvom: *Kultúra slova*, 28, 1994, s. 318 – 319.

1997

- Homonymický slovník. 1. vyd. Bratislava – Prešov, vydavateľstvo SAMO 1997. 216 s.
- Ref.: Habovštiaková, K.: Poznajme náš jazyk. – *Literárny týždenník*, 13, 2000, č. 19, s. 10 (aj o publikácii: Ivanová-Šalingová, M. – Šaling, S. – Maníková, Z.: *Slovenčina bez chýb*. Bratislava – Veľký Šariš 1998).
- Slovník cudzích slov. 1. vyd. Bratislava – Prešov, vydavateľstvo SAMO 1997. 656 s.
- Veľký slovník cudzích slov. 1. vyd. Bratislava – Veľký Šariš, vydavateľstvo SAMO 1997. 1312 s. (spoluautori S. Šaling, Z. Maníková).
- Jazykové väzenie. – *Pravda*, 2. 8. 1997, príl. Sobota plus, s. 13 (rozhovor Z. Lajdovej s M. Ivanovou-Šalingovou).

1998

- Slovenčina bez chýb. 1. vyd. Bratislava – Veľký Šariš, vydavateľstvo SAMO 1998. 400 s. (spoluautori S. Šaling, Z. Maníková).
- Ref.: Habovštiaková, K.: Poznajme náš jazyk. *Literárny týždenník*, 13, 2000, č. 19, s. 10 (aj o publikácii: Ivanová-Šalingová, M.: *Homonymický slovník*. Bratislava – Prešov 1997).

2000

- Veľký slovník cudzích slov. 2. vyd. Bratislava – Veľký Šariš, vydavateľstvo SAMO 2000. 1328 s. (spoluautori S. Šaling, Z. Maníková).

2001

- Poklady z klenotnice slov. *Knižná revue* XI, 2001, č. 16 – 17. (rozhovor E. Boldišovej s M. Ivanovou-Šalingovou).

2002

- Slovenčina bez chýb. 2. vyd. Bratislava – Veľký Šariš, vydavateľstvo SAMO 2002. 448 s. (spoluautori S. Šaling, Z. Maníková).

Slovník cudzích slov. 2. vyd. Bratislava – Veľký Šariš, vydavateľstvo SAMO 2002. 686 s. (spoluautori S Šaling, Z. Maníková).

Zostavil Ladislav Dvonč

K nedožitej osemdesiatke Richarda Schneka

Dňa 11. septembra 1998 náhle zomrel na Látkach (okres Lučenec) jeden z výrazných predstaviteľov generácie, ktorá sa po druhej svetovej vojne s nezvyčajným nadšením pustila do práce na poli slovenskej jazykovedy a kultúry, PhDr. Richard Schnek. Tohto roku by sa bol dožil osemdesiatich rokov (narodil sa 8. marca 1923 v obci Málinec, okres Lučenec).

Novohradský rodák navštevoval najprv gymnázium v Lučenci, potom v Kláštore pod Znievom, kde v roku 1944 zmaturoval. V rokoch 1945 – 1950 študoval na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave slovenský a taliansky jazyk. V školskom roku 1946 – 1947 sa stal poslucháčom univerzity del Sacro Cuore v Miláne. Svoje štúdiá ukončil v roku 1951 v Bratislave získaním doktorátu filozofie.

Už ako vysokoškolák sa venoval pedagogickej činnosti. Po príchode z Talianska vyučoval v r. 1948 – 1949 na Štátnom konzervatóriu v Bratislave slovenčinu a taliančinu. Na jeho úspešné účinkovanie si s vďakou spomínajú viacerí žiaci tejto školy i jej vtedajšie vedenie.

V r. 1950 nastúpil ako odborný pracovník do Jazykovedného ústavu Ľ. Štúra SAV, v r. 1956 – 1959 pôsobil ako pracovník Katedry slovenského jazyka a literatúry Vyššej Pedagogickej školy v Bratislave a od r. 1959 Katedry slovenského jazyka a literatúry Pedagogickej fakulty Univerzity Komenského v Trnave.

V súvislosti so štúdiom jazykovednej problematiky doma i v zahraničí nemožno úvodom nespomenúť jeho všestranné nadšenie a sklon k viacsmerovej umeleckej aktivite. Richard Schnek sa v rámci vysokoškolského štúdia lingvistických otázok zaujímal najmä v Taliansku o výtvarnú problematiku zacielenú predovšetkým na kresbu a maľbu. O jeho výtvarnom talente svedčí aj to, že už počas stredoškolských rokov sa jeho akvarely dostali aj do cudziny, a to na výstavu stredoškolských výtvarných diel v Miláne.

Nemožno obísť ani jeho umelecké pôsobenie v oblasti krásnej literatúry. V r. 1943 – 1947 sa prejavil ako osobitne nádejný predstaviteľ mladšej spisovateľskej obce, autor pozoruhodných noviel a poviedok uverejnených v Slovenských pohľadoch (napr. novely *Boží prst* 1943, *Svetlá noc* 1944, *Cíperka* 1946, *Dar* 1947).

Vtedajšia literárna kritika ich ohodnotila veľmi pozitívne. Škoda, že sa umelecky talentovaný Richard Schnek v zmenených politických pomeroch v r. 1948 vzdal literárnej aktivity a na tomto poli sa natrvalo odmlčal. Príčinou bola jeho neochota meniť svoj ideologický postoj k vlastnému životu a zároveň snaha chrániť si vlastný politický profil i charakter.

Ťažiskom celoživotného úsilia Richarda Schneka bola predovšetkým jazykovedná a pedagogická činnosť. Už ako vysokoškolák sa zúčastnil na exploračných aktivitách svojej generácie. V povojnových rokoch participoval na získavaní jazykového materiálu podľa Dotazníka pre výskum slovenských nárečí (Bratislava 1947) spracovaného kartograficky v *Atlase slovenského jazyka* (Bratislava 1968, 1978). Jeho záznamy nárečového materiálu z Novohradskej a Zvolenskej stolice boli spoľahlivé a na vysokej odbornej úrovni.

Richard Schnek pracoval najprv v oblasti slovenskej lexikológie a lexikografie, neskôr na poli výskumu skladby spisovnej slovenčiny. Ako odborný pracovník v rámci úloh Jazykovedného ústavu Ľ. Štúra SAV svoje teoretické vedomosti znásobené zahraničným štúdiom uplatňoval pri prácach na *Slovníku slovenského jazyka*. Dôležitá bola najmä úloha budovať najprv lexikálny tezaurus v takom rozsahu, aby sa stal vhodným žriedlom pri koncipovaní hesiel niekoľkozväzkového slovníka spisovného jazyka. Participoval aj na vypracúvaní jeho koncepcie. Aj zásluhou R. Schneka sa napokon mohlo pristúpiť k redigovaniu tejto dlhodobej náročnej úlohy. Ako spoluautor koncepcie slovníka i spoluautor prvého zväzku dbal na čistotu lexikálneho fondu spisovnej slovenčiny a na správne využitie slovnej zásoby zo sémantického i štylistického hľadiska. Svoje názory i výsledky výskumov prezentoval na vedeckých konferenciách lexikografov i v príspevkoch uverejnených v odborných časopisoch a zborníkoch. Priam príslovečný sa stal jeho zanietený prístup pri obrane zásad spisovného jazyka i jeho prejavy úprimnej lásky k slovenčine.

Z jeho lexikografických prác možno spomenúť *Slovníček Sládkovičovho Detvana* (Martin, Matica slovenská 1952) a *Maríny* (Bratislava, Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry 1953). Záslužná je aj jeho spolupráca na učebnici *Slovenský jazyk* (Bratislava, SPN 1958) a na učebnici slovenského jazyka II (Bratislava, SPN 1962).

Richard Schnek sa počas pedagogického pôsobenia na vysokých školách zame랄 na viaceré syntaktické otázky spisovnej slovenčiny. Osobitne sa pričínal o nové pohľady na syntaktickú problematiku a na podstatné otázky jej vyučovania. Z tohto okruhu možno upozorniť aspoň na príspevky: *O grafickom zobrazovaní vetnej stavby* (1967, 1968, 1968/1969), *Syntagma a veta pri prísudkových slovesách* (1969), *O nepravetej vetnej parataxe* (1971), *Osobitné vzťahy medzi vetami* (1982), *Tesnosť a voľnosť pri determinácii* (1986).

V súvislosti s explorátorskou aktivitou v oblasti syntaxe sa usiloval využiť svoje poznatky aj na získanie hodnosti kandidáta vied. Pripravoval aj kandidátsku

dizertáciu, ktorú v roku 1981 odovzdal pod názvom *Netypické spojenia viet*. Napriek kladnému hodnoteniu popredných posudzovateľov ostala v rukopise a uchádzač o hodnosť kandidáta z kádrových a administratívnych príčin nedosiahol svoj cieľ. K tejto práci poznamenávame aspoň to, že originálny prístup Richarda Schneka k riešeniu otázky vetných typov a ich klasifikácie by nemal ostať nevyužitý a bolo by sa treba usilovať o vydanie tohto rukopisu.

Richard Schnek ako dobrý znalec slovenskej literatúry i autor pozoruhodných noviel sa venoval aj rozborom literárnych diel. Osobitne ho zaujímala slovesne spracovaná regionálna problematika, najmä jazyk autorov, ktorí mu boli blízki. Na prvom mieste to bola umelecká próza F. Švantnera so zvláštnym zreteľom na metaforické pomenovania v diele *Majka* (1964). Venoval sa aj rozboru J.-C. Hronského (Budkáčik a Dubkáčik, 1967) i *Zbojníckej mladosti* (1937) od L. Ondrejova.

Ťažiskom pôsobenia Richarda Schneka bola však predovšetkým práca na lingvistickom poli a pedagogická činnosť, ktorou si získal uznanie i úctu svojich poslucháčov. Tí naozaj s vďakou spomínajú na jeho prednášky a semináre i na jeho ľudský prístup k životným záujmom mladej, do života nastupujúcej generácie. Bol to učiteľ, aký má byť, i rozsievač originálnych jazykovedných myšlienok, zanietený milovník slovenčiny a Slovenska i odkazu našich predkov.

Anton Habovštiak

ROZLIČNOSTI

Čečensko – Čečenec i Čečen. – Koncom októbra 2002 čečenski teroristi zadržali asi 700 rukojemníkov v divadle na Dubrovke v Moskve, kde sa hral muzikál Nord – Ost. V tejto súvislosti sme zistili, že v masmédiách sa nerovnako používalo obyvateľské meno od názvu *Čečensko*.

V denníku Pravda sa obyvateľské meno používalo v podobe *Čečenec*, utvorenej príponou *–ec*: *Čečenci hrozia popravami.* (26. 10. 2002, s.1) – *Čečenci zostrelili ruský vrtuľník.* (30. 10. 2002, s. 7) – *Ja o nich hovorím ako o Čečencoch.* (30. 10. 2002, s. 7). Podobu obyvateľského mena *Čečenec* sme zachytili aj v týždenníku Domino fórum (30. 10. – 6. 11. 2002, s. 13): *Rusi, Čečenci aj západný svet. – Nepoddajných Čečencov nazývali Rusi už pred moskovskou drámou teroristami. – Päťdesiat Čečencov s výbušnami na tele chcelo svetu pripomenúť...*

V denníku Sme sme obyvateľské meno od názvu *Čečensko* zachytili v podobe *Čečen*: *Na takúto ponuku však Čečeni nereagovali. – Zahalená žena patrí k Čečenom.* (26. 10. 2002, s.1). – *V slovenských utečeneckých táboroch žiadajú o azyl i Čečeni.* (29. 10. 2002, s. 2) – *V moskovskom divadle, ktoré obsadili Čečeni, nebol nikto zo Slovenska. – Mimo Ruskej federácie dnes žije asi milión Čečenov. – Čečenka bola jednou z piatich žien s tvármi zahalenými závojom...* (25. 10. 2002, s. 3 – 5).

V publikácii V. Krupu – J. Genzora – L. Drozdíka Jazyky sveta (Bratislava, Obzor 1983, s. 166) sa používa podoba obyvateľského mena *Čečen*: *Čečeni a Inguši sprvoti používali arabské písmo, po revolúcii prešli na latinku a po roku 1938 na cyriliku.* Podobu *Čečeni* uvádza aj Malá zemepisná encyklopédia ZSSR (Bratislava, Obzor 1977, s.159) a Malá slovenská encyklopédia (Bratislava, Encyklopedický ústav SAV – Goldpress Publisher 1993, s. 130).

V Slovníku slovenského jazyka (SSJ. Zv. 6. Bratislava, Vydavateľstvo SAV 1968, s. 255 – 305) je zoznam zemepisných názvov štátov, území, hlavných miest a i. K názvom štátov, území a hlavných miest sú pričlenené obyvateľské mená mužského a ženského rodu a príslušné odvodené prídavné mená. Názov *Čečensko* SSJ neregistruje. Obyvateľské mená a prídavné mená od cudzích zemepisných názvov sa podľa SSJ tvoria obdobne ako od domácich zemepisných názvov. Pri obyvateľských menách je podľa SSJ najproduktívnejšia prípona *–čan*, ale od cudzích zemepisných názvov vyznievajúcich na *–sko* sa ňou tvoria obyvateľské mená zriedkavejšie, napr.: *Lotrinsko – Lotrinčan, Thajsko – Thajčan, Štajersko – Štajerčan, Lichtenštajnsko – Lichtenštajnčan, Durínsko – Durínčan, Luxembursko – Luxemburčan.* Od cudzích zemepisných názvov zakončených na *–sko* sa obyvateľské mená mužského

rodu tvoria aj príponou *-ec*. Ani táto skupina však nie je veľmi frekventovaná, napr.: *Albánsko – Albánec*, *Slovinsko – Slovinec*, *Gruzínsko – Gruzínek*, *Estónsko – Estónec*, *Japonsko – Japonec*, *Bretónsko – Bretónec*. V niektorých prípadoch sú v SSJ kodifikované dvojtvary. Popri prípone *-ec* sa uvádzajú aj deriváty s príponou *-čan*, napr.: *Portugalsko – Portugalec* i *Portugalčan*, *Moldavsko – Moldavec* i *Moldavčan*, *Macedónsko – Macedónec* i *Macedónčan*, *Jordánsko – Jordánek* i *Jordánčan*, *Alžírsko – Alžírec* i *Alžírčan*. Cudzie zemepisné názvy sa uvádzajú aj v Pravidlách slovenského pravopisu (Bratislava, Veda 2000), v ktorých sú takisto citované dvojtvary. V. Krupa a kol. v Jazykoch sveta uvádzajú podobu obyvateľského mena mužského rodu *Moldavčan* (s. 143). Podoba *Moldavčan* sa uvádza aj v Malej encyklopédii zemepisu sveta (Bratislava, Obzor 1977, s. 143). Krátky slovník slovenského jazyka (Bratislava, Veda 1997, s. 502) i Jazyky sveta (s. 144) uvádzajú tvar *Portugalec*.

Osobitnú skupinu tvoria obyvateľské mená, ktoré sa stali základom na utvorenie zemepisného názvu štátu príponou *-sko*, napr.: *Španiel – Španielsko*, *Mongol – Mongolsko*, *Flám – Flámsko*, *Talian – Taliansko*, *Dán – Dánsko*, *Turkmén – Turkménsko*, *Armén – Arménsko*, *Fín – Fínsko*, *Maďar – Maďarsko*, *Bulhar – Bulharsko*, *Švajčiar – Švajčiarsko*, *Rus – Rusko*, *Ír – Írsko*, *Nór – Nórsko*, *Kirgiz – Kirgizsko*, *Bavor – Bavorsko*. Do tejto skupiny možno zaradiť aj obyvateľské meno *Čečen*.

Mediálna prax ukazuje, že pri zemepisnom názve *Čečensko* sa vyskytuje obyvateľské meno utvorené príponou *-ec*: *Čečenec*, ale aj bez prípony: *Čečen*. Keďže relevantné príručky, ako sú aj encyklopédie, zaručujú iba podobu obyvateľského mena *Čečen*, je odôvodnené dávať tejto podobe prednosť pred podobou *Čečenec*. Od obyvateľských mien mužského rodu *Čečen* i *Čečenec* sa obyvateľské meno ženského rodu tvorí príponou *-ka*: *Čečenka*. Prídavné meno od zemepisného názvu *Čečensko* má podobu *čečenský*.

Jozef Jacko

časopis pre výskum slovenského jazyka

Z OBSAHU

ŠTÚDIE A ČLÁNKY

L. Dvonč, Tvorenie tvarov imperatívu v spisovnej slovenčine

DISKUSIE A ROZHĽADY

T. Laliková, Život a dielo Štefana Dubnicaya

SPRÁVY A RECENZIE

15. slovenská onomastická konferencia. E. Žigová ■ Katedra slovenského jazyka na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského – slovakistické pracovisko s pedagogickým a vedeckovýskumným rozmerom. G. Múcsková ■ Aktuálne otázky súčasnej syntaxe. N. Janočková – M. Hovančík ■ XII. kolokvium mladých jazykovedcov. T. Bánik – M. Olšiak ■ IMRICHOVÁ, M.: Logonymá v systéme slovenčiny. P. Žigo ■ Človek v priestoroch jazyka. J. Findra

KRONIKA

Vavrinec Benedikt z Nedožier 1555 – 1615. M. Majtán ■ Odišiel Alexandr Stich. S. Ondrejovič ■ Jubileum Márie Ivanovej-Šalingovej. L. Dvonč ■ Súpis prác Márie Ivanovej-Šalingovej za roky 1992 – 2002. L. Dvonč ■ K nedožitej osemdesiatke Richarda Schneka. A. Habovštiak

ROZLIČNOSTI

SLOVAK ACADEMIC PRESS, spol. s r. o., Bratislava

SLOVENSKÁ REČ

časopis
pre výskum
slovenského jazyka

orgán
Jazykovedného ústavu
Ľudovíta Štúra
Slovenskej akadémie
vied

HLAVNÝ REDAKTOR
Slavomír Ondrejovič

VÝKONNÁ REDAKTORKA
Katarína Kálmánová

REDAKČNÁ RADA
Ján Bosák, Klára Buzássyová, Juraj Dolník,
Miroslav Dudok, Ladislav Dvonč, Ján Findra,
Eugen Jóna, Katarína Kálmánová, Rudolf Kraj-
čovič, Milan Majtán, Jozef Mlacek, Slavomír On-
drejovič, Matej Považaj, Ivor Ripka, František
Ruščák, Ján Sabol, Daniela Slančová

REDAKCIA
813 64 Bratislava, Panská 26

OBSAH

ŠTÚDIE A ČLÁNKY

L. Dvonč, Tvorenie tvarov imperatívu v spisovnej slovenčine
.....
.....

DISKUSIE A ROZHĽADY

T. Laličková, Život a dielo Štefana Dubnicaya
.....
.....

SPRÁVY A RECENZIE

15. slovenská onomastická konferencia. E. Žigová
.....
.....
87

Katedra slovenského jazyka na Filozofickej fakulte Univerzity
Komenského – slovakistické pracovisko s pedagogickým
a vedeckovýskumným rozmerom. G. Múcsková
.....
.....

Aktuálne otázky súčasnej syntaxe. N. Janočková –
M. Hovančík
.....
.....

XII. kolokvium mladých jazykovedcov. T. Bánik – M. Ol-
šík

.....
.....

K n e d o ž i t e j   o s e m d e s i a t k e   R i c h a r d a   S c h n e k a .   A .   H a b o v -
š t i a k

IMRICHOVÁ, M.:
Logonymá v
systéme
slovenčiny. P.
Ž i g o

ROZLIČNOSTI

Č e č e n s k o   –   Č e č e n e c   i   Č e č e n .   J .   J a c k o

Človek v priestoroch
jazyka. J.
F i n d r a

127

KRONIKA

Vavrinec Benedikt
z Nedožier 1555
– 1615. M.
M a j t á n

Odišiel Alexandr
Stich. S.
O n d r e j o v i č

Jubileum Márie
Ivanovej-
Šalingovej. L.
D v o n ě

Súpis prác Márie
Ivanovej-
Šalingovej za
roky 1992 –
2002. L.
D v o n ě

SLOVENSKÁ REČ, časopis pre výskum slovenského jazyka. Orgán Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra Slovenskej akadémie vied. Ročník 68, 2003. Adresa redakcie: 813 64 Bratislava, Panská 26. Hlavný redaktor: Slavomír Ondrejovič. Výkonná redaktorka: Katarína Kálmánová. Technický redaktor: Vladimír Radik. Vychádza šesť ráz za rok. Objednávky a predplatné prijíma Slovak Academic Press, spol. s r. o., P. O. Box 57, Nám. slobody 6, 810 05 Bratislava. Registračné číslo 7089.

Distributed by SAP – SLOVAK ACADEMIC PRESS Ltd., P. O. Box 57, Nám. slobody 6, 810 05 Bratislava, Slovakia.

Objednávky do zahraničia prijíma a vybavuje SLOVART G. T. G. Ltd., Krupinská 4, P. O. Box 152, 852 99 Bratislava, Slovakia.

Distribution rights held by KUBON and SAGNER, P. O. B. 34 01 08, D-8000 München, Germany.

© Slovak Academic Press, spol. s r. o., 2003

SLOVEN- SKÁ REC

ROČNÍK
68 – 2003

časopis pre výskum slovenského jazyka

ORGÁN JAZYKOVEDNÉHO ÚSTAVU
EUDOVÍTA ŠTÚRA
SLOVENSKEJ AKADEMIE VIED

SAP
SLOVAK ACADEMIC PRESS

SLOVAK ACADEMIC PRESS, spol. s r. o. , Bratislava

INFORMÁCIE AUTOROM

Redakcia prijíma príspevky spracované na počítači – textový editor Word pod operačným systémom Windows alebo textový editor Text602 (T602) pod operačným systémom MS DOS. Pri spracúvaní príspevkov prosíme dodržiavať tieto zásady:

1. V celom texte používať jednotné riadkovanie 2.
2. V texte za každým interpunkčným znamienkom urobiť medzeru (napr. s. 312 a pod.).
3. Slová na konci riadka nerozdeľovať a tvrdý koniec riadka používať iba na konci odsekov. Odseky začínať so zarážkou.
4. Pri rozlišovaní typov písma pridávať sa naďalej úzu časopisu, používať kurzívu, riedenie, horný/dolný index. Nič nepodčiarkovať, nepoužívať široký a vysoký typ písma a pod.
5. V textovom editore T602 pomlčky vyznačovať dvoma spojovníkmi s medzerou na začiatku aj na konci (aj pri označovaní stranového a číselného rozsahu, napr. s. 3 -- 12; v r. 1888 -- 1889), v textovom editore Word rozlišovať dlhú čiarku (pomlčku), napr. G. Altmann -- V. Krupa, a krátku čiarku (spojovník), napr. T. Slama-Cazacu; vedecko-metodologický a pod.
6. Znak, ktorý neobsahuje textový editor T602 (poľské písmená, praslovanské a i.), písať kombináciou dvoch znakov tak, aby jednoznačne určili príslušné písmeno, napr. #Z = Ż, #z = ż, &Z = Ż, &z = ż, \$N = Ń, \$n = ń, \$L = Ł, \$l = ł, #E = Ę, #e = ę, #A = Ą, #a = ą. Zoznam používaných znakov uviesť na začiatku príspevku.
7. Poznámky pod čiaru v texte označiť horným indexom (napr. vzniká tým synergický efekt,¹ ktorý...), poznámky uviesť na konci príspevku v tvare horný index, medzera, obsah poznámky (napr. ¹ Synergia znamená spolupôsobenie...).
8. Grafy a schémy pripojiť na osobitnom liste maximálne vo veľkosti šírky a výšky strany časopisu (podľa požadovanej veľkosti).
9. Do redakcie poslať jeden vytlačený exemplár príspevku spolu s disketou. Príspevok možno poslať aj elektronickou poštou ako prílohu na adresu jazyuls@savba.sk. Po posúdení a redakčnom spracovaní ho redakcia vráti autorovi. Tento exemplár autor pošle späť redakcii spolu so skorigovanou disketou a opraveným vytlačeným príspevkom.
10. Literatúru uvádzať takto:
  - a) knižná publikácia:

FURDÍK, J.: Slovtvorná motivácia a jej jazykové funkcie. Levoča, Modrý Peter 1993.
  - b) štúdiá v zborníku:

DOLNÍK, J.: Spisovná slovenčina a čeština. In: Studia Academica Slovaca. 28. Red. J. Mlaček. Bratislava, Stimul 1999, s. 39 – 52.
  - c) článok v časopise:

HORECKÝ, J.: Sémantické a derivačné pole slovíet *ísť* a *chodiť*. Slovenská reč, 64, 1999, s. 202 – 208.

Súčasťou každej štúdie Slovenskej reči je záväzne abstrakt v anglickom jazyku (vrátane preloženého titulku). Abstrakt by mal mať max. 100 slov a obsahovať tzv. kľúčové slová na identifikáciu príspevku v rámci vedeckovýskumnej oblasti.

diskusie a rozhl'ady.....	78
správy a recenzie.....	87
Ľudmila Žigová.....	89
Gabriela Múcsková.....	97
Nicol Janočková – Miroslav Hovančík.....	102
Tomáš Bánik – Marcel Olšiak.....	106
Pavol Žigo.....	108
Ján Findra.....	114
Kronika.....	115
Milan Majtán.....	117
Slavomír Ondrejovič.....	119
Ladislav Dvonč.....	122
Zostavil Ladislav Dvonč.....	124
Anton Habovštiak.....	126
rozličnosti.....	127
Jozef Jacko.....	128